İNSANCIL

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

YIL: 2 SAYI: 24

GEÇERSİZDİR

8.000 TL. (KDV DAHİL)

EKİM 1992

• Sahibi - Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN İSTANBULLUOĞLU

• Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

• Genel Yönetmen Yardımcısı
MUSTAFA SERCAN

• Kurum Yönetmeni
ESER GÜNÇE

• Görsel Yönetmen
CEMİLE ÇAKIR

• Teknik Danışman
MUSTAFA DOKUMACI

• Katkıda Bulunanlar
NAZAN KARACA
NİHAT ATEŞ
SADIK ALBAYRAK
HATİCE TUNCER
İSA ÇELİK
İBRAHİM AKYÜREK
SEDAT TOSUNOĞLU

• GENEL DAĞITIM
GAMEDA

• Yönetim Yeri: Mollafenari Sok. Nadir Han
No: 40-42 Kat: 5 34410 Cağaloğlu / İST
Tel: 511 79 94
Posta Çeki No: 666 043

Dizgi: SEL, 511 10 05
Baskı: Aydınlar Matbaacılık

Abone olmak için PTT'den 666 043 Nolu Posta çeki hesabına Berrin İstanbulluoğlu adına 80.000 TL. yatırmanız yeterlidir. (Öğrenci - Öğretmen 70.000 TL, Yurtdışı: 50 Mark)

İnsancıl'a gönderilen ürünler, yayımlansın ya da yayımlanmasın geri verilmez.

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU
Star Sistemi Geçersizdir 1
Hilmi BÜYÜKŞEKERCİ
Putlar Kırılmalıdır 3
Afşar TİMUÇİN
Sakarya'dan Akdeniz'e Var mıydı Yok muydu 5
Sadık ALBAYRAK
Ekonomi Politiği Aşacak Olan Sanat 7
Peter HEARTLİN
15 Temmuz 1980 (Şiir) 9
Maurice CORNFORTH
Marxizm'in Bilimsel Niteliği 11
A. Necmettin BORTEÇİN
Yetkisiz Bir Yazarın Dil Yazıları 14
Alain BOSQUET
Karnabahar (Şiir) 15
Cemile ÇAKIR
Magandalık Ve İncelik 16
Selahattin YALKIN
Toprak Şiirleri - 6 (Şiir) 17
Sadık ALBAYRAK
"Ben YAVUZER ÇETİNKAYA" (Söyleşi) 18
Ahmet ADA
Güzel Öfke (Şiir) 21
Bünyemin DURALİ
Ozan'a Övgü (Şiir) 23
Bülent HABORA
Televizyon 50 Kanal Ya Beyinler 24
Zeynel GÜLER
Onurlu... Dürüst ve Cesur 25
Muhsin ŞENER
Türk Romanında Yanlışlıklar - II 27
Nursen KARAS
Kuşlar Baharı Söyler (Şiir) 28
İbrahim EROĞLU
Adsız Şiir (Şiir) 30
Sennur SEZER
Şiir ve Özgürlük 31
Oğuz UÇAK
İki Kısa Oyun... Anton Çekhov Üzerine 32
Nihat ATEŞ
Derenin İçinde (Şiir) 33
İsmet Kemal KARADAYI
Kadın Haklarına Yenilikçi Bakışlar 34
Yusuf ÇOTUKSÖKEN
Dil ve Yazım Sorunları 36
İsmail GENÇTÜRK
Yeniden... Sürgün... Ne Güzel (Şiir) 37
Halim ŞAFAK
Ali Balkız'ın Öykücülüğü 38
Feriha ALTIOK
Güneşe Çıkıyorum (Şiir) 39
Lütfiye AYDIN
Menekşe Sokağın'nda Her Akşam (Öykü) 40
Berrin TAŞ
Esen Kal (Şiir) 41
Halis ÖZDOYURAN
Tok Yatan Aç Kalkar 42
Erkan UZUNALİOĞLU
Tınk... Bir Düşün Kısa Öyküsü 43
Vildan ÖNDEROĞLU
Erik Gözlüye Mektup 44
Cengiz GÜNDOĞDU
Yıldız Güncesi 45
Ayhan ERGÜN
Düşmem (Şiir) 47
Kitap 49

STAR SİSTEMİ GEÇERSİZDİR

Merhaba sevgideğer okur, bir soruyla başlıyorum. Soru şu. Siz, Türkiye'de önsözü oyun yapılmış bir eser biliyor musunuz. Şimdi bu soruya yanıt veriyorum. Türkiye'de önsözü oyunlaştırılan eserin adı, benim şu **Eleştiri** adlı eser... **Eleştiri**'nin önsözü sayılan Adak adlı bölümü oyunlaştıran Mehmet Esatoğlu... Tiyatronun adı **İstanbul Sahnesi.**

Ben, Mehmet Esatoğlu'na bu güzel eyleminden dolayı, reklam sayılır korkusuyla teşekkür edemedim. Şimdi Mehmet Esatoğlu'na bu güzel eyleminden ötürü teşekkür ediyorum.

Neden şimdi... Önce bir saptama. Star sistemi yazarlarından birinin değil önsözü, tek bir satırı, herhangi bir oyunda geçse yeryerinden oynardı Türkiye'de. O satır için bol göndermeli... altını ben çizdimli yazılar yazılırdı. Mehmet Esatoğlu o yılın "en başarılı yönetmen" ödülünü alırdı.

Bütün bunların hiçbiri yapılmadı. Star sistemi **Eleştiri** denince, ağzını kapadı... gözünü yumdu... kalemini kırdı. Üzüldüm mü... Hayır. Çünkü bunun böyle olacağını biliyordum. Ağzını kapamak... gözünü yummak... kalemini kırmak... bir mücadele yöntemi bu... Şöyle demek istenir. Şöyle demek istendi. Demek sen, star sistemine karşı çıktın. Öyleyse biz seni görmeyeceğiz... göstermeyeceğiz... Seni yok sayıyoruz... yok saydıracağız.

Ama ben, bütün bunları biliyordum. Bütün bunlara hazırdım. Şöyle demiştim **Eleştiri**'nin önsözü sayılan Adak'ta "Şimdi yıllar sonra tuhaf bir duygunun içindeyim. Koca bir denizin kıyısında elimde kitapla duruyorum. Bu kitap, adına pazar dediğimiz denize bırakılacak. Büyük dalgalarla boğuşa boğuşa okurunu arayacak. Olacakları biliyorum. Bazıları kitabın önünü kesmek isteyecek. Bazıları bu kitaba yol açacak. Kitap, destekler, köstekler arasında okurunu arayacak. Arayacak diyorum. Ama bunun bir dilenci arayışı olmadığı bilinmeli. İyice bilinmeli."

Neydi bilinmesi gereken. **Eleştiri**'de açıkladım bunu. Burda bir özet gerekiyor. Şöyle. Star sistemini... Star sisteminin güdümlediği okuru, kökten eleştiriyorum... beni okumayın diyorum. Star sistemi, aşkı yerlebir etti Türkiye'de. İnsanın estetik yaratıcılığını yok saydı Star sistemi... aşkı sıfırladı. Buna karşı **Eleştiri**'yi okumanın ilk koşulu aşık olmaktır dedim. Şöyle. Aynen. "Her şeyden önce bu okurun büyük bir aşk yaşamasını isterim. Sonuna kadar. En azından böyle bir aşka hazır olmalı. Bir kadını, ya da bir erkeği görünce içiniz hiç titremediyse... Onu düşünmekten uykunuz kaçmadıysa... Onunla olmak için dünyayı ateşe vermeyi düşünmediyseniz... Bence bu hayat yaşanmamıştır. Hayır. Böyle biri benim okurum olamaz."

Bugün de böyle düşünüyorum... Kalıcı... sürekli... köklü... yaratıcı bir aşk yaratamadıysanız... bir insani eğemenlik... insani özgürlük alanı oluşturamamışsanız, ıstakozlaşıp sızlanır durmayın... bunun sorumlusu sizin dışınızda hiç kimse değil çünkü. Sorumlu sizsiniz... Hemen bugün işe başlayın. Kendinizi değiştirin... kalıcı... sürekli... köklü yaratıcı bir aşk için.

Star sistemine... aşkı yerlebir eden eserlere inanmayın.

İnsan, aşkı yaratır.

Bütün bunları niye yazıyorum. Star sisteminin geçersizliğini göstermek için. Star sistemi benim **Eleştiri** denince ağzını kapadı... gözünü yumdu... kalemini kırdı. **Eleştiri**'yi görmedi. Göstermedi... Bundan ötürü, üzülmedim. Kızmadım. Bunun bir mücadele yöntemi olduğunu biliyordum çünkü...

Ama n'oldu... kitabı adadığım okur... yol arkadaşlarım. Star sisteminin bütün engellemesine karşın **Eleştiri**'yi bitirdi. Böylece okur, star sisteminin geçersizliğini gösterdi.

Şimdi Mehmet Esatoğlu'na... **İstanbul Sahnesi**'ne teşekkür ediyorum... Düşünün Star sistemi çemkirmesin diye bu işin sevincini içimde taşıdım yıllarca...

Star sistemi, "Bu adam ödül için hiçbir yere eser göndermedi. Ödül almad. Star sistemi kanallarında ricacı olmadı. Semtimize uğramadı. Yine de eseri bitti" diye üzülmesin... kızmasın... Bu, bir mücadele... Bu mücadele yol arkadaşlarım dediğim okurlarla verildi. Okur, star sistemini eleştiren... sisteme direnen yazarı yalnız bırakmadı. Bu öznellik, nesnel bir kanalda star sistemini geçersizleştirdi. Sistem, politik-ekonomik sorunlara çözüm üretemiyor. Sistemden destek alan star sistemi de bundan etkilendi. Sanatta star sistemi sahte "modernist" akımlarla gerçekçiliği... bir anlamda hayatı tüketemedi. Bakın "On Türk Romanı". Başyapıt"lar gibi güdümlemelere pek kulak asılmıyor. Asılmadığı için bu tür güdümlemeler etkisini yitiriyor. İnsan, sinemada... tiyatroda... edebiyatta insani gerçekçi olmayan eserleri reddetti.

Star sistemine karşı bir mücadeleyi kazanan yol arkadaşlarıma... insana teşekkür ediyorum.

Merhaba insan diyorum... Biliyorsun ben sana inandım. Hep inandım.

Sağol insan... esen kal insan.

Cengiz GÜNDOĞDU

İNSANCIL OKUMA TİYATROSU ETKİNLİKLERİ
EKİM AYI PROGRAMI

Genel Yönetmen : **Cengiz Gündoğdu**

1

CENGİZ GÜNDOĞDU (Öyküleri)

Yöneten: Sadık Albayrak

Okuyanlar: Nihat Ateş, Necmettin Borteçin, Berrin Taş, Berna Durmaz, Hıdır Geviş

10 Ekim 1992, Cumartesi, Saat: 15

2

CENGİZ BEKTAŞ (Şiirleri)

Yöneten: Cemile Çakır

Okuyanlar: Nihat Ateş, Berrin Taş, Necmettin Borteçin

17 Ekim 1992, Cumartesi, Saat: 15

3

YUSUF ÇOTUKSÖKEN (Denemeleri)

Yöneten: Cemile Çakır

Okuyanlar: Necmettin Borteçin, Berrin Taş, Nihat Ateş

24 Ekim 1992 Cumartesi, Saat: 15

4

AFŞAR TİMUÇİN (Öyküleri)

Yöneten: Sadık Albayrak

Okuyanlar: Nihat Ateş, Necmettin Borteçin, Berrin Taş, Berna Durmaz, Hıdır Geviş

31 Ekim 1992 Cumartesi Saat: 15

YER: FIRAT KİTAP GALERİSİ

Yasa Cad. Üzerlik Sok. No: 11 Kat.3 Kadıköy / İst.

Tel: 349 94 67

.... PUTLAR KIRILMALIDIR

Hilmi BÜYÜKŞEKERCİ

Ekinimin harmanı yaklaştı; eli kulağında... oldukça telâşlı bir iştir. Kafamda örgütlenen sanatsal birikimi, bir bora gibi saçar, dağıtır; zor gelirim kendime. Böyle bir girişle de başlamasam olurdu yazıma ama; belki beni bu yazımla yenice tanıyan olur diye hesapladım. Çiftçi olduğumu, bundan ötürü yineledim. Çiftçi olduğumu söyleyince, bir de beni ağzı laf yapar biri olaraktan karşınızda tayıverince, eğlenmeye bol vakti olan bir ağa da sanmayınız. Gerçi toprak işinde terlemişliğim olmamakla birlikte, yönetimin dışında da kalmamışımdır; ki bu olmadan olmaz... dahası uzmanlık ister, yetenek gerektirir. Düğünden düğüne atlı dolaşmış, av partilerinde gönül eylendirmiş, toplumcu alışkanlığıyla ikramları töre yapmış, eliaçık nice ağa evlâdı, anası kıyamadığından yönetimden uzak kalıp, babasının ölümünde, bu derya içre boğulup irezil -i- ürüsva/y'olmuştur; köy ağzına, ırgat diline düşmüştür. Hasılı zordur.

Gene de, hiç değilse bu yaşta, madem yazın'a meraklıyım, hazırdan yiyen biri olmayı çok isterdim. O toplantı senin, bu panel benim... kaç mektup geldiyse kimlerden, kaç kitap yolladılarsa... o dergi senin, bu şehir benim... kahveler, salonlar, pastahaneler, birahaneler, sahaflar, kitapçılar, kütüphaneler, sergiler, yazlıklar, kar altında kalmış dağ otelleri, konserler, tiyatrolar, jübileler, yıl kutlamaları, konferanslar... akla ne gelirse... vb... Hasılı hepsine erip yetmek isterdim. Bu olmadıysa da şükürler olsun, şu beyaz kağıda; memleket memleket dolaştırıyor sözlerimizi, bizi kimlerle, kimlerle dost ediyor, düşman ediyor; bir köşede yalnız komuyor. Komuyor komasına da, yüzyüzeye benzemiyor. Kimi yazı yolluyorum; kimi dergilere... tanışız, alışıkız birbirimize; iyi yaptım, güzel yaptım, doğru yaptım inancında buluyorum kendimi... bekliyorum... bekliyorum... ha şimdi, ha sonra derken merakta kalıyorum. Alo!... kimisi, "daha okuyamadık"; kimisi, -daha iyice ve açıkça- "falan özellik ilkemize aykırı..."; kimisi "dur sormayın..." ... gene de sağolsun tanıştan yanıt geliyor eve... sormuş. Ben evde yokkene raslamış, hanım çıkmış ya da kızım... öğreniyorum yanıtı onlardan... "çıkmayacak" mışşş...

Haa!.. birici allo!.. sahi?! okuyacaktı; telefonumu not etmişti; onu mu merak ettiniz? Doğrusu ben de meraktayım: müruru zamana uğradı; daha yanıt yok. Gerçi dergilere yazı yollayanlar, baştan imzalıyorlar açık senedi; (Gönderilen ürünler, yayımlansın yayımlanmasın geri verilmez.) genel kuraldır; yanıt bunun dışındadır; kimisi yanıtlar, kimisi yanıtlamaz... kimisi 500'lük pul yolla, yazar; pul gider, yanıt gelmez. Biz Türkler, böylelerine alışıkızdır; çünkü böyle görmüşüz, böyle gidiyor.

Rahmetik babacığımın ilkinden -kasabada- şekerci dükkanı vardı. Mahalleden büyükçe bir çocuk elimden tutar da beni oraya götürür, getirirdi. Babacığımın işi büyüdü, ben büyüdüm; kasabanın orta yerinde kocaman dükkanımız oldu. Babacığım toptancı/ perakendeci olaraktan pazarın egemeni oldu; para aktıkça aktı; gömüldü ticarete, okuması yazması olmasa da ihracata bile soyundu. İlkokulda kasabanın en zenginin oğlu olmuştum. Dükkanda oğlu yerine koyduğu, yetiştirdiği zeki, dürüst kalfaları vardı. Okul dışında ben de dükkanda dururdum; akıllı bir ilkokul öğrencisiydim. Müşterinin nüfuzlusu gelirdi, nüfuzsuzu gelirdi. Kalfalar, tezgahtarlar, silik müşteriye kalkmazlardı. Adam, tuz ister; tuz kabının karşısında durur. Dükkan personeli, oturduğu yerden, üşenir, göz göregöre "yok!" der. Buna benzer çok şeyler, müşteriye karşın yinelenir dururdu. Böyle böyle, gün gün müşterimiz azaldıkça azaldı. Rahmetlik anacağım, karınca duası yazdırtıp dükkana astırttı. Dükkanımızı, Tanrı bile kurtaramıyordu. Koca dükkan göz bakabaka, kocaman bir gemi gibi battı gitti. İşte o dükkandan bize bir soyadı yadigâr kaldı: BÜYÜKŞEKERCİ... O zaman bu zaman, çocukluğumdan, yöneticiliğin ne denli gerekli ve değerli bir iş olduğunu tanımışımdır. Belki bu küçük gözlemimi, koca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin batışına da uygulayabiliriz. Ama kim kaybeder? Bence sadece kaybeden yönetici değildir... tümüdür.

Ekinimin harmanı, yaklaştı; eli kulağında... yönetmesem batarım. Yazı'dan nasipli değilim. Bol bol dost kazandım. O da yeter. Sebep olanlardan Allah razı olsun. Sebep olanları sevdim; Allah da onları sevsin. Ben, övünerek değil, güvenerek söylüyorum: bilgin değilim... sanatçıyım. Büyük değilim, soyadımdaki büyük, ne soyumdaki bir büyükten, ne benden, ne yaptığımdandır; batmış bir dükkandandır. Küçücük de değilim. Kimse ne büyük, ne küçüktür. Bu sözcükleri, insanlar için yaş hesabında söyleyebiliriz... bir takvim olarak... eşitliğe inanıyorum. Her sanatçı, ayrı çiçek açan ayrı bitkiye benzer. Aslolan onun gerçek olup olmadığıdır. Gerçek olmayanın, ger-

çek olana hükmetmesine karşıyım; putlar kırılmalıdır.

Bir yönüyle yazında paradan yana nasipsiz olmam, belki de yazılarımın sevilirliğine neden oluyordur; parasız yenen bir dağ yemişi gibi, hatırdan çıkmayan, her zaman ve pazarda raslanmayan; ama özlenen, aranan, güzel bir günü hatırlatan, şiirli, öykülü bir mavi günü ve yanıbaşında bir çiftçinin köpeğiyle durduğu o toplu fotoğrafı... ben yazılarımı böyle görüyorum. Şairlikten gelme benim kalemim... en çok da şairlere yakın oluyorum. Aslında söz sanatının mayası da şiirdir. En eski insandan tutunuz da tarihçe bugüne değin söz sanatıyla bile geliniz; baştan bugüne, insanı, şiirsiz göremiyeceksiniz. Şu günümüzde en uygar topluluklarda şairler var, şiirler var; en ilkel topluluğun da büyücüsü, büyüsüne şiir katmadan edemez. Kuzeyde, güneyde, doğuda, batıda nerde insan, orda şiir... Eskimo şiir söylüyor, kürklerinin içinde... sıcak Afrika'da çıplak adam, şiir söylüyor. Şiirden daha evrensel bir söz sanatı türü yok; o her yerde... şiir, insan evriminin en has göstergesidir. Şiir, devrimlerin de göstergesidir. Bile gelmişiz şiirle, bile gidiyoruz ve gideceğiz.

Pekiy... bu gidişte toplumumuzdaki şairi görebiliyor muyuz? Ondan haberimiz var mı? Kimimiz şiirin öldüğünü söylüyoruz; kimimiz Türkiye'de şair bulamadığımızı, göremedeğimizi... anasını, babasını yitirmiş çocuklar örneği koşuyoruz dedelerimize, ninelerimize; mafsalları kireçlenmiş, duyuları ağırlaşmış, çağın hızıyla kendisini yeni bir ülkenin şaşkınlığına kaptırmış, çağına yabancılaşmış, ünlü saygıdeğerlere. Onlar da içtenlikle acıyor olmalılar halimize, daha da böbürlenerek. Hele kimileri de var ki yeni sevdasında; onu ona ekleyip, yeni olursa herkes bakar özenciyle, yaşlı ve deneyimli sayılsa da, evvelinden kendisini şiire zorlamış ta yutturmuş olanlardır bunlar; oldukça kalın bir gölge oluşturuyorlar. **İnsancıl** dergisinde adlarını yenice duyduğum şairlere raslamasaydım, ben de bu sarıcı arı uğultusunun içindeydim. **İnsancıl** dergisinde ben, gerçektenonların deyimiyle büyük şairlere mi rasladım? Hayır (büyük) sözü, onlara hastır; orada ben, gerçek şairlere, umuduma rasladım ve o şiirler canlıydılar; Türk toplumunun - canlı oldukları için - evrimini izliyordular. Bu tanı'ya varınca hem sevindim, hem yüreklendim. Şair, şiir içerikli deneme ağırlıklı bir yazıyla (Şiirin Selvileri) başlıklı yazımı yazdım; bu asıl konuya girişti. Sonra bu yazımı (Selvili Dizeler) başlıklı yazımla somutlaştırdım. Bu somutlaştırma, büyük ilgi toplamış, dergi yönetiminden adresim istenmiş, verdim. Bana, kendisine güvenen şairlerden armağan kitaplar, duygulananlardan mektuplar, geldi. (Selvili Dizeler) yazım, bir inceleme sayılabilirdi. Gelen kitaplardaki şairleri, yeni duyuyordum. Bunda kusuru eleştirmende gördüm; eleştirmeni -bu mesleği- uyarıcı bir yazı yazdım: yazımın başlığı (Eleştirmen Namusu) idi. Şimdi ben sözü, bana ilk kez şiirlerini kitaplaştıran, çok değerli bulduğum ve adını yeni duyduğum, kitabıyla mektubunu gönderen bir genç şairin mektubuna bırakıyorum: (tarih 21.6.1992 / Sayın Hilmi Büyükşekerci,

İnsancıl'da yayımlanan eleştiri yazılarınızı, denemelerinizi ilgi ve beğeniyle okudum. Özellikle, "Eleştirmen Namusu" adlı yazınız, gerçekten, sanat çevrelerindeki pek çok olumsuzluğun yol açtığı acıyı işaret eden ve olması gerekeni somut bir biçimde ortaya koyan yürekli, sıcak bir yazıydı.)...

Bu yazı, bana bir övgü müdür? Niye övsün beni bu gencecik yeni şair? Onun tazecik adı, medyayı mı etkiler? Televizyona mı çağrılırız? Radyoda mı konu oluruz. Koca Türkiye mi duyar bizi? Benim yazılarıma alışık sayılı kişi, okur; o kadar... ama, bu mektup, Türkiye'nin bugünkü durumunda, yazın yayın yönetmenlerinin, incelemecilerinin, eleştirmenlerinin, yazın usutalarının çoğunluğunun, gençlerden ne denli habersiz ve uzakta bulunduklarını gösterir. Acaba bu sayın kişiler, niye bu denli uzaktadırlar? Hiç merak ettiniz mi? Öncelikle bunlar, yeni sanattan habersizdirler. Bir dergi yönetmeniyse, sapla samanı ayırd edemez. Onda oluşmuş bir şablon vardır, onun dışına çıkamaz. Ama zor, Avrupa'yı, Amerika'yı, Afrika'yı, Asya'yı, Avustralya'yı, yedi iklim dört köşeyi bilir; dahası, birkaç dil de bilir... kendi sanatçısının yarattığı sanat dilini anlayamaz. Nasıl anlasın ki; (ünsiyet etmemiş) tanışmamış ki... tanışmadığı için tanıtamıyor da. Bu, küçümsenemez eksikliktir; ya tanısın, öğrensin... ya da lütfen artık gölge etmesin. Putlar, kırılmalıdır. Savaşmalıyız. Mevzilenmeliyiz. Ama nerde? **İnsancıl** dergisinde mi?.. acaba yeterli mi? Gözcüleri, uyanık mı?

Size geçmişten bir öykü anlatayım: ünlü şair Rıfat Ilgaz, en eski arkadaşımdır. Niyazi Akıncıoğlu'yla, toplumcu gerçekçi şiiri henüz tanımamışlardı. Şair Suphi Taşhan'la da sınıf arkadaşıydık. Suphi, hepimizden sol konularda daha bilgiliydi, hepimizden gözü pek biriydi. Onunla iki kardeş gibiydik, tartışmalarımız da hiç bitmezdi. Dördümüz aynı kahvedeydik. Rıfat Ilgaz, hem akıllı, hem zeki, hem hepimizden oldukça yaşlı, her yönüyle deneyimliydi. Düşünceyi, inceliğine dek kavrayan, sanatta kişiliğine sahip bir şairdi. İlk toplumcu şiirini, hem meslektaşı (öğretmen), hem akranı şair Hasan İzzettin Dinamo'ya gösterir. Dinamo, anlaşılan şiirde çalımlı solculuğu aradığından olacak, Ilgaz'a ve onun ilk toplumcu şiiri (YARENLİK)'e, sıcak bakmaz. Ama Rıfat, azimlidir; Abidin Dino'ya gösterir. Abidin Dino, daha kapsamlı sanat anlayışına sahip bir sanatçıdır; şiiri tanır ve yayımlatır. Yarenlik, o gün / bu gün yaşıyor... suya yol açan ilk damla... her şair, önce kendisini tanımalıdır, sahip olmalıdır. Savaşın ilk koşulu bu: yürek... ikincisi, yardımcı aramak, yardıma koşmak... sonra çalışmak, çalışmak, çalışmak... eğer yöntem de edinmişseniz, sabrediyorsanız... yararlı bir insan olma yolundasınız; bu yol, bitmeyecektir, onun ucunda umut vardır ve umudun sevinci, sizin kanatlarınızdır; yaşamın, yaşın ağırlığını duymazsınız: uçmak, uykudan hafiftir; görüş alanı sonsuzdur, rüya gibi küçük bir nokta değildir, gördüğünüz hep gerçektir. O gördüğünüz alanda kimilerinin encamını (sonunu) göreceksiniz. Onlar, orada - bulundukları yerde - durmuşlardır; putlaşmışlardır.

.... PUTLAR, KIRILMALIDIR.

SAKARYA'DAN AKDENİZ'E VAR MIYDI YOK MUYDU

Afşar TİMUÇİN

Böbürlenen insanları hiç sevmem. Büyüklüklerini gizlemeyi bilmedikleri için değil, büyüklük duygusu taşıdıkları için. Kendini büyük duyuyorsan, bu duygunu gizleme elbet, ne gizleyeceksin! Önemli olan büyüklüğünü gizleyebilmek değil, büyüklük duygusu içinde olmamak. Haklı böbürlenenle haksız böbürleneni aynı kefeye mi koyacaksın? demeyin. Böbürlenmenin haklısı haksızı olmaz. Böbürlenmesinin bir karşılığı var diye, böbürlenen adamı başınızın üstünde mi taşıyacaksınız? "Böbürlenme" sokağının başından sağa dönün, hemen "Yalan" caddesine çıkarsınız. Böbürlenme, büyüklüğünü göstermenin değil, kendini büyük göstermenin anlatımıdır. Önemli olan, büyüklük duygusu içinde olmamaktır. Siz büyüklük duygusu içinde olduktan sonra, bu duygunun bir karşılığı olsa ne olur olmasa ne olur? Şöyle sağınıza solunuza bir bakın, göreceksiniz: kendini büyük sananların sayısı büyüklerin sayısından birkaç kat fazladır. Bakarsınız adam deniz kıyısında bir lokanta açmış, kasılıyor. Haklı da. Herkes deniz kıyısında lokanta açabilir mi? Bakarsınız delikanlı şiirini bir dergide yayımlatmış, kasılıyor. O da haklı. Herkes şiir yazabilir ve yayımlatabilir mi? Bu kötü koşullara nasıl dayanıyorum ama diye kasılan bir adem babaya raslarsanız şaşırmayın. Kasılmak bir haksa, en çok onun hakkıdır.

Ben böbürlenen insanlardan, kasılan insanlardan oldum bittim tiksinmişimdir. Ama dünya onlarla dolu? Doğrudur: Hem kasılırlar, hem günü gelince ölüp giderler. O kadar büyüksen ölme, ne diye ölüyorsun? Belki ölürken de kasılıyorlardır. Ben büyük adamların ölümüne hiç tanık olmadım. Anneannem ölürken küçüktük, ablamla beni evden uzaklaştırmışlardı. Babamın ve annemin ölümüne tanık oldum yalnızca. İkisi de sıradan insanlardı. Babam nasıl yaşadıysa öyle öldü, tükenen bir mum gibi söndü gitti. Annem öleceğini anladı, bizimle teker teker vedalaştı. İkisi de feleğin sillesini yemiş, güç günler yaşamış halk insanlarıydılar. Babam herhangi bir güçlük karşısında üç kuruş emekli maaşına davranırdı. Annem bizi yaşatabilmek için babadan kalma altınlarını teker teker bozdurdu. Ev tamtakır olduğu, evde ağıza atacak bir şey kalmadığı zaman, annem babama sezdirmeden. "Haydi oğlum, İstanbul'a ineliml" derdi bana. Yanına aldığı bir çeyrek altını bozdurabilmesi için atlardık trene. Ben ortaokuldan başlayarak hep çalıştım, hep bir takım işler yaptım. Elime para geçti mi Eminönü'nde bir file satın alır, içini doldurur, evin yolunu tutardım. O yüzden ikide bir babam anneme "Nebile, sana öyle bir evlat bırakıyorum ki, gözüm hiç arkada kalmayacak, sen ona gözü kapalı güven!" derdi. İşte şimdi ben de böbürlendim bir güzel!

Adana lisesindeki çok sevimli edebiyat öğretmenimden başka, lisede iki edebiyat öğretmenim oldu. Birincisi tam bir İstanbul efendisiydi, kendinden hiç söz etmez, adını bile ulu orta söylemezdi. Kendisini ortaya koyacak tek bir söz çıkmazdı ağzından. Tek bir anı anlatmadı bize. Gerçekten kim olduğunu da bilmiyorduk. Kitapçılarda küçücük bir kitabı satılıyordu, şiir üzerine bir inceleme. Şair olduğunu söylerlerdi. Bazı alaturka şarkıların güftesi onunmuş, öyle derlerdi. Yıllar sonra adını şu şarkıyla birlikte duydum: **"Hasretle yanan kalbime yetmez gibi derdim/Bir ömrü senin uğruna rüya gibi verdim/Aşk olmasa gönlümde tahammül mü ederdim..."** Kimseyi azarlamaz, kimseyi alaya almazdı. Biz bir yaramazlar sınıfıydık, ama onun dersinde çıt çıkmazdı. Güldüğünü hiç görmedim, surat astığını da. Teneffüslerde aramızda tartıştığımızı anımsıyorum: bu adam bilgisiz mi, yoksa bilgili görünmekten mi kaçınıyor? Gene böyle bir tartışma sırasında Karadeniz'li bir arkadaşın bağırarak ve bizi güldürerek şu yargıyı ortaya koyduğunu unutamıyorum: "Herif piliyu, piliyu ama, çaktırmiyu!" Birinde öğretmenimiz palavra atmakta direnen bir arkadaşımıza şöyle demişti: "Oluyor, böyle şeyler oluyor. Bak şöyle bir şey duymuştum ben, doğruysa. Adamın biri pistte yarış otomobiliyle o kadar hızlı gidiyormuş ki, doğrudan otomobilinin arkasındaki plakayı okuyabiliyormuş."

Öbür edebiyat öğretmenimiz görmüş geçirmiş bir adamdı ve görmüş geçirmiş görünmeyi pek severdi. Ders anlatmaz, dersle pek ilgilenmezdi. Bizlere "travay çalışması" dediği ödevler yaptırır, bu ödevleri sınıfta okutarak ya da anlattırarak bize yararlı olmaya çalışırdı. İkide bir bize şöyle derdi: "Karım da çok iyi öğretmendir ama ben ondan bir gömlek daha iyi öğrenci yetiştiririm." Ders boyunca, iki elini poposunun üstünde kavuşturmuş olarak sıra aralarında dolaşırdı. Eline kalem de kağıt da almazdı. Not defteri bendeydi. "Travay çalışması" okunup bittikten sonra, öngördüğü notu bana bildirirdi, ben onu deftere işlerdim. Sınıfın çoğunluğunu oluşturan başarısızlara kafadan iki üç not fazla yazdığım için herkesin durumu çok iyiydi: gül gibi geçinip gidiyorduk. Besbelli öğretmenimiz durumu kötü olanlarla ilgili olarak bana güveniyordu. Bir ara ben genel istek üzerine not ekleme işinde ölçüyü kaçırınca defter hakka ve hukuka son derece saygılı bir arkadaşa ve-

rildi, böylece "haksız iktisab"ın da sonu gelmiş oldu. Gene de ben öğretmenimizin sevgisini ve güvenini yitirmedim, defterin yeni sahibi de eski değerine yeni şeyler eklemeyi başaramadı. Çünkü o düzen öyle iyiydi: hak ve hukuk önemliydi ama hiçbir şey öğretmeyen bir öğretmenin dersinde kimsenin hasar görmemesi de önemliydi. O yüzden defterin bende kalması gerektiğini öğretmenimiz hepimizden iyi biliyordu. Bunun böyle olduğunu deftere sahip çıkan arkadaşımız da sonunda anladı. Ancak kimse onurunu kırıp eski düzene dönülmesini isteyemedi. Zaman zaman arkadaşlar defterin yeniden bana geçmesini öğretmenimize önerdiler ama o da benden bir ses çıkmadığı için bir şey yapamadı.

Edebiyat öğretmenimiz kendinden söz etmeyi, adını birtakım büyük adamların adıyla birlikte anmayı, zaman zaman da **Sakarya'dan Akdenlz'e** adlı yapıtından dem vurmayı pek severdi. **Sakarya'dan Akdenlz'e**'yi anarken önce bağırarak "Sakarya'dan" der ve başparmağıyla gerilerde bir yerleri işaret eder, sonra daha yumuşak bir sesle "Akdeniz'e" derken işaret parmağıyla kararlı bir biçimde ilerileri gösterirdi. Sözü döndürüp dolandırıp "benim **Sakarya'dan Akdenlze'e** adlı eserim" dediği şeye getirirdi. **Sakarya'dan Akdenlz'e**'nin aramızda yüzünü gören yoktu. Şiir miydi, roman mıydı, öykü müydü, inceleme miydi, okul piyesi miydi? Onu da bilen yoktu. Sahibine sorduğumuzda sağlam bir yanıt alamıyor, daha çok sitemle karşılaşıyorduk: öğretmenimizin böylesine değerli bir yapıtı vardı, gelgelelim biz onunla ilgilenmiyorduk. Ara sıra bu görünmez yapıtla ilgili öyküler dinlerdik: "Bir gün çıkıım Hasan Ali Yücel'in karşısına, bu ne hal Hasan bey dedim, siz ki vaktiyle benim **Sakarya'dan Akdenlz'e** adlı eserime, paranın para olduğu o zamanlar bin lira ikramiye verdirmiştiniz... "Of, bu öyküler anlatılırken bizde bir ilgi bir merak ki sormayın! Bu düzmece ilginin ya da merakın arkasında gerçek bir bilme isteği de yatıyordu: **Sakarya'dan Akdenlz'e** diye bir şey o çapta olmasa da var mıydı, yoksa tümüyle düş ürünü müydü? Bunu bir türlü sökemiyorduk, sökemedik de. Her ders yılının başında öğretmenimizin öngörüleriyle sınıf kitaplığını yeniden düzenlerken ve bu arada onun bize "sizin için elde ettim" dediği kitapları kendisinden satın alıp dolaba yerleştirirken en az birkaç kere **Sakarya'dan Akdenlz'e** konusunda sitemle karşılaşırdık. Sitem benim kişiliğimde bütün sınıfa yöneltilirdi:

— Her yıl bu kitapları böyle alır buraya doldurursunuz Afşaroğlu, ama neden bilmem çok sevdiğinizi söylediğiniz hocanızın **Sakarya'dan Akdenlz'e** adlı eserini bir yerden bulup aralarına koymazsınız. Benim bu eserim vaktiyle...

— Hocam, derdim, her yerde aradık, sahaflarda da aradık, bulamadık, sizde varsa bir nüsha getirseniz...

— Getirmekle olmaz Afşaroğlu, arayacaksınız, arayacaksınız...

"Afşaroğlu" dediği ben ve "Yılmaz'ım" dediği rahmetli "Piç Yılmaz" başta olmak üzere çok kişi bu **Sakarya'dan Akdenlz'e**'nin gizini çözebilmek için uğraştık durduk, işin içinden çıkamadık. Gerçekten sahafları kazıdık, en yaşlı kitapçılar bile böyle bir eserin varlığından habersizdi, kitabın adını söyleyince boş boş yüzümüze bakıyorlardı öbür öğretmenlerimize sorduk, onlar da bizim gibiydi, bir şey diyemediler. Bıyık altından gülenler, "neden gülüyorsun" dediğimizde yüzlerine partal bir ciddiyet maskesi takıp uzaklaştılar. Kısacası sökemedik, **Sakarya'dan Akdenlz'e** var mıydı yok muydu... Kapağını görsek yeterdi. Göremedik. Kime sorsak bir şey diyemiyordu. "Vallahi, öyle bir şey duymuşuğumuz var" diyenler de oldu, "Marmara'dan Akdeniz'e olmasın?" diyenler de oldu... Ancak, böyle bir kitap olmasa da sevgili öğretmenimiz böyle bir kitabın yasal sahibiydi, hatta bu kitap ona itibar kazandırmıştı, adı bu görülmedik kitapla birlikte anılıyordu.

Bakın, böbürlenmek derken nerelere geldik. Böbürlenmekle ne ilgisi var şimdi bunların? İnsan eski günleri anmak, yeniden yaşarcasına anmak istiyor, hepsi bu. Böbürlenmek bahanesi, zaman zaman eski günlere dönmek istiyor insan, gençlik günlerine, umut dolu günlere. Böbürlemek belki kimsenin tam olarak kendini kurtaramadığı bir hastalık. Sinek arabanın dingiline oturur, "yahu, amma da toz kaldırdım" dermiş. Francis Bacon böyle anlatır. O kadar da kızmayalım doluya ya da boşa böbürlenen insanlara. Bu da belki insan ruhunun bir gereksinimi. Ayda bir kere yıkanıp hamamdan çıkarken "Yıkanmak gibi var mı?" diye bağıran insanlara, lokantadan çıktıktan sonra saatlerce ağzında kürdanla dolaşan insanlara o kadar da kızmayalım. Ama, gerçekten ben hiç sevmiyorum böbürlenen insanları. Onlarda hep başkaları için tehlikeli olabilecek gizil bir şeyler varmış gibi geliyor bana. Adamın biri kendine güven havasında omuzlarını kasmaya başladı mı korkuyorum, içimi bir kaçma duygusu basıyor. Boşlukların yalanla doldurulduğu zamanlar geçene kadar kendi halinde insanlar çok yalnızlık çekecekler. İkide bir şöyle şeyler işitecekler: "Beybaba, bak ben sana ne diyorum, tamam mı! (Burnunu karıştırarak) Onların şimdi yapmaya çalıştığı şeyi biz yirmi yıl önce, hem de en güzel biçimde yapmışız..." Ya da: "Benim gibi dünya çapında bir bilim adamından neden yararlanmazlar, anlamam ki! (Hiçbir makalesi ve tek bir kitabı olmadığını unutarak) Yazdıklarımızı okusalar yeter onlara!" Hepimiz ömrümüz oldukça dinleyeceğiz bunları. Dinleyeceğiz ve yalnızlık çekeceğiz. Hep böyle olacak, birileri bu anlamsız pazarda kendilerini pazarlamaya çalışacaklar. Sağımız solumuz büyük adamlarla dolu olacak her zaman, ama biz gene de insanın, gerçek insanın, tek yüzlü insanın özlemini çekeceğiz. Karşılıksız bir gülüşe, sıcacık bir selama, çocukça bir susuşa neler neler vermek isteyeceğiz ama hep hesapla, hesaplarla karşılaşacağız. Bu kesin böyle olacak, içimizde korkunç bir susuzluk gibi duran o insan özlemiyle gömüleceğiz. Gömülene kadar hep yalnızlık çekeceğiz. Bu ünler, unvanlar, şanlar, koca bulmalar, kadın ayarlamalar pazarında garip bir gözlemciyiz biz, daha doğrusu sıradan bir izleyiciyiz. Yalnızlığın haritası çizilse bizim de orada küçücük bir ülkemiz olduğu görülecektir.

EKONOMİ POLİTİĞİ AŞACAK OLAN SANAT

Sadık ALBAYRAK

Hüsamettin Koçan

TUHAF BİR KARŞILAŞMA

Birkaç yıl önce, yolum Ankara'ya düştü. Aynı gün dönmem gerekiyordu. İşimi erkenden bitirdim. Otobüs bekliyorum dönüş için. En az iki saat var otobüsün kalkmasına. Gözüm sağda solda asılı afişlere takılıyor, "Büyük Sergi", "Çağdaş Türk Resmi" yazan. Zamanı değerlendireyim, dedim. Bu sergiyi görmeye gittim.

Hemen hemen yarılamıştım sergiyi. İçimde tam anlam veremediğim bir sıkıntı birikerek; Hızımı artırdım. Anlamsız renk bulamaçları gibi gözüküyordu resimler gözüme. Birden, onu gördüm. Galerinin kolonlarının birinin yanında. Üstü başı dökülen, daha doğrusu üzerinde bu çağla ilgisi olmayan bir bez parçası taşıyan bir adam. Elinde bir fener var. Hafifçe eğilmiş, feneri resimlere tutmuş. Ne yapıyor? Yakmaya mı geldi resimleri? Birkaç gün önce, bu serginin tutucularca basıldığını, resimlerin yerlere atıldığını okumuştum gazetede. Yoo, resimleri inceliyor. Fenerinin ışığında. Tanıdım onu. Çok uzak zamanlardan gelmiş biri, Sinoplu Diyojen... Olur mu...

Hayrola üstad, ne yapıyorsun? İnsan mı arıyorsun? Sen o işi sokakta yapmaz mıydın?.. Demek insan öylesine kovalandı ki hayattan, insanı sanatta aramaya başladın?.. Diyojen, gülümseyerek baktı yüzüme... Buldun mu dedim... Yüzünü buruşturdu... Birden attı elindeki feneri yere. Döndü, süklüm püklüm uzaklaştı... Hayır, kayboldu. Kolonun arkasında silinip gitti... Şaşkınlıkla kalakalmıştım...

İçimdeki sıkıntıyı anlamlandırmıştı Diyojen. İnsansız ve anlamsız yani alabildiğine çağdaş bu resimlerden hemen kurtulmalıydım. Döndüm. Hızlandım... Güneş... bulutlar... açıkhava... Rahatladım.

YAŞARKEN MÜZAYEDE OLANLAR

Gazeteden kestiğim şu haberi okurken onu düşünüyorum şimdi. Diyojen'i... Dünyanın "önde gelen" antikacılık kuruluşu Sothebey's, iki yıl önce, Türkiye'de, yaşayan ressamların resimlerinin satıldığı bir müzayede düzenledi. "Çağdaş Türk Resmi Müzayedesi..." Resimler açık artırmaya çıkartıldı. "Çağdaş Türk ressamları", bu işe çok sevindiler. Elimdeki haber bu müzayedeyle ilgili.

Kültür Bakanlığı, bir liste yapmış, "çağdaş türk ressamları" listesi... Sotheby's, onlardan resim istiyor. Bu resimlerden 40 kadarını seçip açık artırmaya çıkaracak... Haber şöyle devam ediyor: Müzayede için ne düşünülüyor? Sanat eleştirmeni Beral Madra, görüşlerini açıklıyor: "Çağdaş sanat pazarının kapitalist sistemin gereklerine uygun olarak arz-talep gerçeğine oturtulmasını..." Devamını okuyamıyorum.

Sanat eleştirmeni, "pazar", diyor, "arz-talep", diyor, "çağdaş sanat", diyor... Sanat eleştirmeni, sanki domatesten, buzdolabından, cikletten söz ediyor. Arz-talep... pazar... kapitalist piyasa... Sanat? Diyojen'i anımsıyorum. İnsanın içerildiği, estetik boyutlarıyla insanın resmedildiği sanatı düşünüyorum...

Beral Madra devam ediyor: "... Arz edilen malın ölçütleri, niteliği uluslararası sanat pazarı açısından mı yoksa yeni boyutlarda mı değerlendiriliyor? Talep eden kitlenin çağdaş sanat yapıtı değerlendirmesi evrensel mi yerel mi? (...) Çağdaş sanat sisteminin olmadığı, çağdaş sanat olgusunun kuramsal boyutları konusunda henüz bir 'konsensusa' varılmadığı bir ülkede uluslararası sanat pazarı ölçütleri ne kadar geçerli olabilir? (Cumhuriyet, 10 Eylül 1990)" "Pazar"dan daha iyi bir "konsensus" olabilir mi? Böyle konuşan birine "sanat eleştirmeni" sıfatının verildiği bir ülkede yaşıyorum. Utanıyorum. Böyle konuşan biri olsa olsa bir "resim borsası simsarı"dır. Ona bu nitelemeyi bulup utançtan kurtuluyorum.

Mal var... Talep var... Borsa da, borsa simsarı da... Ya resim?.. Resim nerede? Resmi aramaya çıkıyorum.

Önce bir ipucunu yazıyorum. Hergün yaşadığımız ama yeterince kavrayamadığımız bir gelişme: "Ensonu, insanın devredilemez sandığı her şeyin değişime, alış-verişe konu olduğu bir dönem gelmiştir. Bu, o ana dek ifade edilen ve aktarılan ama as-

la satılmayan; edinilen ama asla satın alınmayan—erdem, sevgi, inanç, bilgi, vicdan vb.— kısaca her şeyin ticarete girdiği dönemdir. Bu, çürümüşlüğün genelleştiği, her şeyin para ile elde edilmesinin evrenselleştiği, ya da ekonomi politik diliyle konuşacak olursak, manevi ya da maddi her şeyin pazarlanabilir bir değer durumuna geldiği, en gerçek değerinden kıymetlendirilmek için pazara getirildiği dönemdir. (Marx, Felsefenin Sefaleti, s.36)" Bu dönemi yaşıyoruz. Söz konusu çürüme inanılmaz boyutlarda. Yaşadığımız her zaman ve mekan kırıntısına siniyor. Her şeyi, her duyguyu basit bir niceliğe indirgiyor, paraya... Sanat, insanın yarattığı en yüce manevi değerlerden biri... Sanat, bir anlamda, yukarda parentez içinde sıralanan tüm değerlerin estetik bileşimi, artık pazarın kıskacında. Bunu biliyoruz. Resim Borsası Simsarı Beral Madra da söylüyor. Burada sorunumuz bu değil.

Sorun şu: Bu duruma düşen bir sanat, sanat olabilir mi? Pazar'ın arz-talep'in bir nesnesi, bir "meta" olan sanat, sanat olarak anılmaya devam edebilir mi?

Aklıma ilk gelen şu oluyor: Balzac, romanlarını satmıyor muydu? Onu edebiyat olarak nitelemiyor muyuz? Leonardo, resimlerinden para almadı mı? Kuşkusuz Balzac sattı, Leonardo aldı. Ama onların yapıtları birer metaya indirgenmeden büyük sanat eserleri olarak kalabildi. Balzac'la aynı dönemde yazan bir romancı, Eugéne Sue var. Sue'nun kitapları kapış kapış satılıyor. Büyük bir talep var. Balzac'ı ise okuyan sınırlı. "Arz-talep yasası", Sue'yu kutsuyor yani. Eğer "kapitalist edebiyat pazarı"nın arz-talep işleyişinin gereklerini yerine getirseydi Balzac da Sue gibi yazacaktı. O da, Sue gibi tüketilip unutulacaktı pazarda. Oysa Balzac'ı Balzac yapan, bütün bunlara karşı, hatta kendi ideallerine karşı, gerçekçi bir yaratma yöntemiyle eser vermesi, çağı içindeki eğilimleri ve gelişmeleri satış kaygısını aşarak romanlarında yansıtabilmesidir.

Düşünün bir yol: Beral Madra, 19. yüzyıl Fransa'sında bir "edebiyat eleştirmeni", daha doğru deyimle "edebiyat borsası simsarı". Şöyle dediğini duyar gibi, oluyorum: "Sue, en değerli yazardır. Kitapları kapış kapış gidiyor. Balzac bu kafayı değiştirsin, Sue gibi melodramlar yazsın. Değerini artırsın. Arz-talep, piyasa, esrar, modernizm, vs..."

Tıpkı sevgi, inanç, bilgi, vicdan gibi, Marx'ın yukardaki sözlerinde vurguladığı biçimde, alınıp satılmanın nesnesine dönüşen sanat da, çürümenin bir öğesi oluyor. Çürümüşlüğün bir göstergesine dönüşüyor. Alınıp satılan sevginin sevgi olmaması gibi, alınıp satılan sanat da, sanatlıktan çıkıyor. Metalaşıyor.

Sanat, insanın toplumsal, ideal, güzel bir yaşam yolunda estetik bilincini ifade ediyor. Sanatçı güzeli, doğruyu, iyiyi arayan ve bulduklarını paylaşan bir yaratıcıdır. Sanatçı, bu çabasında ne ölçüde gerçekten yola çıkıyor, estetik ideallerinin ipuçlarını yaşamda ne ölçüde yakalayıp yapıtında sunabiliyorsa, o ölçüde de etkili, etkin, dönüştürücü olabiliyor. Sanatsal etkinlik bir bakıma, var olan gerçekliğin reddiyle başlıyor, reddedilenin yerine daha güzellini getirmek üzere. Sanat, yaşadığımız dönemde, çürüme, kaçgun döneminde her şeyden önce çürümenin reddiyle başlıyor.

Sözgelimi, sevginin metalaşmasını reddeden bir sanat yapıtı... "Sevginin metalaşmasını eleştiren" bir sanat yapıtının metalaşması, ne trajik bir durum. Trajedi, bir yanın yıkımıyla sonuçlanıyor. Metalaşan sanat yapıtında yıkılan yan onun özü oluyor. Örnekte, "sevginin metalaşmasını reddedemiyor", metalaşan sanat yapıtı. Çünkü sanat olmaktan çıkıyor, eleştirdiği "metalaşma ilişkisini" üretir duruma düşüyor. Metalaşmış sanat, sanatın bittiği nokta da başlıyor.

80'li yıllar boyunca, sanat simsarlarının yazılarında okuduk. "Filanca yapıt tüketiliyor." "Eco'nun tüketilmesi..." vs. Tüketmek, tüketilmek, metalaşan sanata çok uygun sözcükler. Fakat bunu kullananlar, büyük bir ciddiyetle, bilimsel, estetik edayla kullanıyorlar. Oysa "tüketilen" sanat, "tükenmiş" sanat anlamına geliyor. Çünkü sanat eseri tüketilemez, izleyicide yeniden üretilir. Burada Tarkovsky'yi okumak gerekiyor. "Ne olursa olsun, yalnızca bir mal gibi tüketilmek istenmeyen her türlü sanatın amacı, hiç şüphesiz, kendine ve çevresine, hayatın ve insan varlığının anlamını açıklamak yani insanoğluna gezegenimizdeki varoluş nedenini ve amacını göstermek olmalıdır. (Tarkovsky, Mühürlenmiş Zaman, s. 41)" Tarkovsky'nin sözlerinden insan hayatı için verili bir anlam bulunduğu çıksa da, burada asıl önemli olan, sanatın, insan hayatını anlamlandıran bir etkinlik olarak sunulmasıdır. Buysa, sanatı "tüketmekten" söz edenlerin saldırdığı temel noktadır. Sanatı, bir "tüketim" olarak yazanlar, sanattan anlamı kovmak için "kültürel bir terör" uygulamışlardır.

Burada bir kez daha Diyojen'i anımsıyorum. Anlamsız renk bulamaçlarından ibaret "Çağdaş Türk Resmi Sergisi"ni... İnsanın olmadığı, İnsanoğlunun varoluşunun anlamlandırma çabasının olmadığı...

EKONOMİ POLİTİĞE YENİK DÜŞEN SANAT

İnsani değerlerin metalaşması altında, sanat ürünlerinin de metalaştıkları bu sistemde metayı gözden geçirmemiz gerekiyor.

Meta, değişim-değeri'yle kullanım-değeri'nin çelişkili birliğini içeren bir iktisadi ürün. Marx, "sözcüğün en geniş anlamıyla bir geçim aracı" olduğunu yazıyor metan'ın. Metanın "geçim araçlığı", onun kullanım-değeri olarak niteliklerine dayanıyor. İnsanın belirli ihtiyaçlarını karşılayabilmesine. İnsanın gereksinimleri için bütün ürettikleri meta mı? Değil, metayı meta yapan, bu geçim aracının değişime sokulması. Başka metalarla değiştirilmek üzere pazara getirilmesi. Burada metan'ın "değişim-değeri" doğuyor. Pazarda değişim sürecinde gerçekleşen değişim-değeri, bir metayı üretmek için harcanan emek gücü'nün niceliğine bağlı olarak belirleniyor. Marx, ekonomi politik çözümlemesinde bunu bulguluyor; "emek—değer yasasını". Emek-Değer - Yasası, kapitalizmin temel yasasıdır.

Kapitalizmin tekelci aşamasında, Emek-Değer Yasası, yeni niteliklere kavuşuyor. Burada, bunun irdelenmesini bir yana bırakıyorum? Değişime dayanan "meta ilişkisinin", insan için en büyük sınırlayıcılığı şurada: İnsanın insanla ilişkisini gizliyor. İnsan,

15 TEMMUZ 1980

Yaslıyorum başımı
kızımın göğsüne
en küçük kızımın.
Başımın büyüklüğü
onun gövdesi kadar.
Diyor ki kızım:
böyle güzel,
öylesine yakınsın
şimdi bana,
diyormuş gibi.
Yüreğini dinliyorum
biraz daha
kalabilirsin
diyor sanki kızım
ve iç çekiyor derince
Korkutan şeyler
var mutluluğumu.

PETER HEARTLİNG
Çev: Nejdet NEYDİM

metalar dolayımıyla pazarda kurduğu ilişkilerin özünü kavramaktan uzak, bir başka insanla kurduğu toplumsal ilişki olan bu ilişkiyi metalarla kurduğu yanılsamasını yaşıyor. Bu, "meta fetişizmi"dir.

Meta fetişizmi, şu açıdan insan için yıkıcı: "Burjuva uygarlığı toplumsal ilişkileri para bağına indirmiştir. Bu ilişkilerin sevecenliği boşaltılmıştır. (Caudwell, Ölen Bir Kültür Üzerine İncelemeler-I, s.145)". "**İnsanlar** arasındaki ilişkide yalnızca şeyler arasında bir ilişki gören meta fetişizmi (age, s. 145)"dir bu. Caudwell şöyle devam eder: "Tüm belirleyici burjuva ilişkilerinde bu sevecenliğin olmaması tipiktir, çünkü sevecenlik yalnızca insanlar arasında varolabilir. Oysa kapitalizmde tüm ilişkiler insanla meta arasında kendini gösterir (Age, s. 147)".

Caudwell, geçmişteki sömürü ilişkilerini, kapitalist ilişkiler yanında "insanca" bulur. "Usta ile çırak, köleciyle plantasyon kölesi, derebeyiyle serf, kıral ve halkı arasındaki ilişki insan ve insan arasındaki ilişkiydi ve bir işbirliği ilişkisi değil hükmetme ve boyuneğme, sömürme ve sömürülme ilişkisi olmasına rağmen insanca bir ilişkiydi. Tatsız bir şekilde insanla köpeği arasındaki ilişkiye benzese de hiç olmazsa sıcaktı. Oysa bir limited şirketin ortaklarıyla çalışanları arasındaki ilişkiye bu kadarcık ilgi bile nasıl girebilirdi? (Age, s. 147)".

İnsanın duygularını, duyumsal bilincini somutlayan sanat eseri de "meta fetişizmi"nin pençesinde can çekişiyor. Soğutan meta ilişkisi, Caudwell'in deyimiyle, insanın "gerçekle etkileşimini giderek daha cüretli, daha meraklı, daha yorulmak bilmez (age, s. 99)" kılan sanatın etkinliğini ortadan kaldırır.

Değişim ilişkisinin pençesindeki sanat, sanatlığa yabancılaşır. Çünkü sanat, kapitalist ilişkinin tam tersi bir nitelik taşır. "Sanat, pazar değerlerinin yerine kullanım değerlerini getirir. Sanat 'ucuz' şeyleri değerli kılar, birkaç boya lekesini toplumsal hazine haline getirir. Bu yüzden pazar, sanatçının en büyük düşmanıdır. Pazarın kör çabası güzelliği katleder. (Age, s. 101)".

SOYUTLAMALAR TOPLUMU

Bu noktada, baştaki sorunun cevabı belirginleşiyor. Metalaşan sanatın sanatlıktan çıkması, çürüme döneminin zorunlu bir gelişmesi. Kaçgun dönemindeki çirkinlik, sanatın her geçen gün bayağı değerlerin çığırtkanlığını yapan, verili olan'ı güzel gösteren "çirkinlik" haline gelmesi açıklamaya kavuşuyor.

Bir nitelikler bütünü olması gereken, bu niteliksel bütünlükte insanı "güzel" bir yaşama yolunda etkinleştiren sanat, tam tersi bir konuma iniyor. Nicelik olarak öne çıkan meta...

Bir tekrar gerekiyor. Metanın değerini onu üretmek için harcanan emek-zaman belirler. Kapitalizm bir soyutlamalar düzenidir. Bir insanın somut emeğini üretim ilişkisi içinde metalar dolayımıyla değişim-değeri'ne indirgeyerek, "soyut emek"e dönüştürür.

Bir insanın somut emeğinin belirli bir değişim-değeri'yle karşılanabilmesi, toplumsal ilişki içinde "genel-soyut emek"e dönüştürülmesiyle mümkün olur. Bir meta'ın değişim-değeri'ni belirleyen emek gücü, Ahmet'in ya da Ayşe'nin emeği olarak değil, genel bir toplumsal karşılığı olan soyut emek cinsinden "değişim-değeri"ne eşdeğer kılınır.

Metalaşan sanat eseri için bu ilişkinin önemi büyüktür. Sanat eseri biricik bir üründür. Biricik oluşuyla, biricik, bireysel bir insanın, sanatçının "somut emek"ini gerektirir.

Sanat eserinin metalaşması demek, sanatçının bireysel biricik üretimine, sanat eserine yol açan "somut emek"in de, sistemin "emek soyutlamasına" girmesi demektir. Bu "somut emek"le "soyut emek" arasındaki çelişki, sanat eserinde biricikliği tehlikeye düşürür. Pazara çıkan ürün, "kullanım-değeri" olarak biricik değil, tersine daha çok tüketiciye seslenen, ortak beğenilere indirgenmiş bir üründür. Meta için biriciklik söz konusu değildir.

Değişim-değeri, "soyut emek"le ortaya çıkar. Değişim-değeri'nin başat olduğu bir ilişki, sanatçının bireysel, somut emeğini, bu emeğin biricik somut ürünü sanat eserini törpüler. Sıradanlaştırır, ortalamaya indirger.

Kaçgun estetiğinin birbirine benzeyen, taklit, bayağı ürünleri bu çelişkiden doğarlar. Sanat, bir seri üretime dönüşür.

Tekrar Diyojen'li sergiye dönüyorum. Buradaki gibi, resimlerin birbirinden ayırt edilemeyen, anlamsız renk bulamaçlarından oluşan ve Sothbey's'in ilgisine kavuşacak ölçüde meta sisteminin "evrensel ölçütlerini" taşıyan bir soyutluğa indirgenmesi anlamına gelir bu durum. Diyojen'in aradığı insandan ve bu toprakların somutluğundan alabildiğine uzak birer değişım değeri'dir bu resimler.

Sothbey's müzayedesi için ressam Erol Akyavaş'ın söyledikleri bu durumu sözcüklere döker. Akyavaş, müzayade satılacak resimler için şöyle konuşur: "Bu bir uluslararası seçim olacaktır. Bazı resimler 'bakır', bazıları '24 ayar altın' çıkacaktır. (Cumhuriyet, 10 Eylül 1990)". Resimlerin değeri, meta sisteminin soyutlayıcı "genel eşdeğer"i "altın" veya "para" ile ölçülür farkında bile olmadan.

TOPLUMSAL GÜZELDİR

Biten bir sanat, biten bir kültür, uygarlık anlamına geliyor. Bu kültürün gerçeklik olması, aşılamamış olması onun "ölü"lüğünü ortadan kaldırmıyor. Dünyadaki son gelişmelerle kendini "ebedi evrensel" ilan etmesi de... Bir kültürün ölümü, o kültürün in-

sanının ölümüyle içiçe. Bugün kapitalist kültürün insanı, yaşayan bir ölü olmanın acılarını çekmektedir.

30'lu yılların başlarında bu "ölen kültür üzerine incelemeler" yapan Christopher Caudwell'in, "Güzel" incelemesinde yazdıklarını tekrarlamakta yarar var: "Pazar, sanatçının en büyük düşmanıdır. Pazarın kör çabası güzelliği katleder. (Age, s.101)". Pazar, "piyasa" çığırtkanlığının her yandan yükseldiği bu kaçgun döneminde sanatın içine düştüğü durumu bu saptama çok iyi açıklıyor. Güzel'in katli, aynı zamanda insanın katlidir. Gelişmesi durdurulmuş, dar bir yaşama hapsedilmiş, bir değişim değeri'ne indirgenen emeğiyle, bir tüketim nesnesine dönüştürülmüş insan, insanın katledilmesi değil de nedir? Güzellikten ve yaratıcılıktan alıkonmuş insan, ölü bir yerinde saymaya mahkum edilmiştir.

Caudwell, "ölen" ama "egemenliğini" sürdüren kültürün "çirkinliğe" dönüşen "güzel"ini açımlamayı sürdürür: "Tüm toplumsal ürünler; şapkalar, arabalar, evler, ev araçları, ve giysiler genelde çirkin ve 'tecimsel' olurlar çünkü onları üreten üretici, toplumsal süreci göz önüne almak ya da kullanımlarına uygun bir şekilde duygusal değerlerini toplumsal olarak düzenlemeyi tasarlamak yerine, bunlara olan talebi kendisine en çok kârı sağlayacak biçimde karşılamayı düşünür. Bu en sonunda duygusal düzenlemeden başka ereği olmayan ürünlere-tablolar, filmler, romanlar, şiir, müzikde bulaşır. Burada da bu ürünlerin duygusal düzenlenişi toplumsal olarak bilinçsizdir, güzelliğin toplumsal bir ürün olduğu farkedilmediği için sanat ürünlerinin bu en 'saf' biçimlerinde bile yozlaşma olur." Böylece "yalnızca duygusal ileti olan sanatı bile" ticarete sokar ve "burjuva, dünyayı daha önceki insanların düşleyemeceği kadar bayağı sanat ürünleriyle doldurur. (age, s.102)" Türkiye bu bayağı ürünler açısından tam bir cennettir. Romandan resime, şiirden müziğe yüzlerce bayağılık abidesi...

Caudwell, bu içler acısı duruma düşen sanatın bilinçdışı tepkisini şöyle çizer: "Derken sanatçı görevinin bu kadar yozlaşmasına tepki gösteren sanat, pazardan çekilir ve toplum dışı, yani kişisel olur. Kişisel düşte son bulan 'züppe' sanatı haline gelir." Sistem bu "züppe" sanatı da ticarileştirmekte gecikmez. Toplumdışına kaçan sanat, kısa sürede kapitalist sanat borsasında yüksek fiyattan işlem gören bir mal durumuna gelir.

Caudwell'de sanatın bir "toplumsal ürün" olarak kavranışı ve "güzel"in "toplumsallığa açılan duygusallık" oluşunun açımlanması çok önemli: "Toplumsal olarak bilinen şeylerdeki duygusal öğelerin, toplumsal bir düzen gösterdikleri her yerde ve ancak

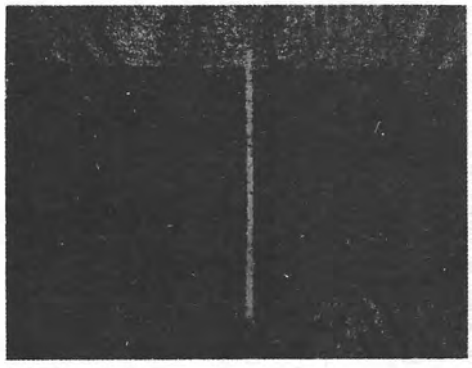

Erol Akyavaş

böyle yerlerde güzellik vardır. Bu düzeni yaratmak sanatın görevidir, bütün toplumsal olarak bilinen şeylere, evlere, jestlere, anlatılara, tanımlamalara, derslere, şarkılara ve emeğe uygulanabilir bu. (age, s.101)" Böylece "güzel"in insani tanımı ortaya çıkar. Güzel, toplumsallıktır. Toplumsallığın gelişmesiyle yetkinleşir güzel. Toplumsallığın varettiği insanı güzelleştirmek onu, daha toplumsal bir yaşama götürmektir. Sanat bununla yükümlüdür. Toplumsallaştıkça gelişen insanı daha gelişmiş bir toplumsallığa götüren estetik bilinçtir güzel.

Bu, ekonomi politiği yenecek olan güzel'dir. Ekonomi politik, bu güzeli somutlayan sanatla duyarlı kılınmış insanın mücadelesiyle aşılacaktır.

Ekonomi politik, kapitalizmin bilimidir. Bu bilimi büyük bir eleştiriden geçiren Marx, ekonomi politikten şöyle söz eder: "Ekonomi politik, bu **refah** bilimi, (...) aynı zamanda, haktan vazgeçirme, yoksun kılma, **esirgeme** bilimidir de (ve temiz **hava** ihtiyacını ya da **elini kolunu oynatma** ihtiyacını bile insandan esirgeyecek kadar ileri gider). Bu şahane sanayi bilimi, aynı zamanda çilecilik bilimi olup, gerçek ideali, **çilecl** ama **gaddar** bir cimri ile **çilecl** ama **üretken** bir köledir. Ahlak ideali ise, ücretinin bir bölümünü Tasarruf Sandığı'na göteren işçidir ve bu cazip düşünceye hizmet için kendine hazır bir **sanat** bile bulmuştur: duygusallığa batmış bir halde sahnede temsil edilmeyi. Demek ki, ekonomi politik (dünyevi ve zevklere yönelik görünüşüne rağmen), hakiki bir manevi bilimdir, bilimlerin en manevi olanıdır. Kendinden vazgeçme, yaşamdan ve her türlü insani ihtiyaçtan vazgeçme onun ana tezidir. (Marx, Sanat ve Edebiyat, s.108-9)".

Bu insan karşıtı, insanlıktan çıkma biliminin aşılması nasıl mümkündür? Ekonomi politiğe yenik düşen sanatın, toplumsallaştırıcı güzel'in kurtuluşu nereden geçer?

Bir bilim, nesnesi ortadan kalkınca geçersiz olur. Ekonomi politiğin nesnesi kapitalizm yıkılınca, ekonomi politik, bitecektir. Böylece, yoksun bırakmanın, metaya indirgenmenin kıskacından kurtulan insan, varetmenin, birlikte varolmanın eşsiz güzelliğini yaşabilecektir. "Baskı yerine yardımlaşmaya dayanan, zorunluluğu gözardı etmek yerine bilincine varan bir toplumda, kavramlar kadar istekler de toplumsal sürecin bir parçası halinde, toplum tarafından yönlendirilebilir. O zaman güzellik toplumsal sürecin her parçasına bilinçli olarak girmek için geri dönecektir. Emeğin artık çirkin olmayacağı ve emek ürünlerinin yeniden güzelleşeceği bir düş değildir. (Caudwell, age, s.107)."

Geleceğin insani toplumuna götüren yolda güzeli somutlayan sanatçıyı ise "özveri" beklemektedir. Metalaşmanın ve çirkinleşmenin reddi, sisteme karşı "özveri"ye dayalı mücadeleden geçer. Nazım'ın "Angina Pektoris"i bunu ne güzel anlatır. Sanatçının insana vereceği bir tek kırmızı elması vardır. Kalbi...

MARXİZM'İN BİLİMSEL NİTELİĞİ (*)

Maurice CORNFORTH

Türkçesi: Mehmet TÜRDEŞ

*Karl Popper, **Açık Toplum ve Düşmanları** adlı kitabında marksizmi çürütmek istedi. Bu kitap, Mete Tunçay'ın dediği gibi "partizanca usta bir polemik" Partizanlıktan nefret eden libareller bu libarel partizan'ı pek sevdiler. İlginç olmayı seven liberaller için ne ilginç bir durum. İlginç durum, okurun "liberal partizan"la başbaşa bırakılmasıyla devam etti. Okur, o kanalda güdümlendi... Şimdi bu sayımızdan başlayarak güdümlemeyi kırıyoruz. "Liberal partizan"la ciddi bir tartışmaya giren Maurice Cornfort'un eserinden bölümler yayınlıyoruz.*

1. MARXİZM HARİKALAR DİYARINDA

Çılgın Çay Partisi'nde March Hare, Alice'e "Ne demek istiyorsan onu söylemelisin" der. Alice "Ama öyle yapıyorum; ne söylüyorsam onu kastediyorum" diye karşılık verir. Şapkacı ise "Hiç de öyle değil" der.

Dr. K. R. Popper'in Marxizm'i çürütmeye yönelik oldukça uzun yorumları, Marxizm'i, Şapkacı'nın Alice'i düşürdüğü kötü duruma düşüyor. Ne söylersek söyleyelim, o, ne demek istediğimizi açıklıyor ve sonra bunun hem anlamsız, hem de tiksindirici olduğunu belirtiyor.

Dr. Popper Marxizm'i "güçlendirilmiş doğmatizm" olarak görüyor. Onunla baş edebilmek için kendisi güçlendirilmiş bir çürütme yöntemi geliştirmiş. O, Marxizm'in ne anlama geldiğini açıklıyor ve bunun ne kadar yanlış olduğunu gösteriyor. Eğer herhangi bir Marxist buna karşı çıkarak, "Ama biz Marxistler'in söylediği bu değil!" dediğinde "Bu Marxizm'in demek istediğidir" diye cevap veriyor. Böyle bir çürütmeye nasıl cevap verilebilir? Dr. Popper'in **Açık Toplum ve Düşmanları** kitabının ikinci baskısının önsözünde dediği gibi "eleştirilerim mahvediciydi."

Onun Marxizm ile ilgi açıklamaları ve çürütmesi, temel olarak Marxizm'in bilimsel olmadığı varsayımına dayanıyor. **Açık Toplum ve Düşmanları** adlı kitabında Marxizm'in bilimdışılığını göstermek için önce Platon sonra da Hegel'i ele alıyor ve okuyucuyu, Marxizm'in **onlara** benzediğini söyleyerek, uyarıyor. Böyle bir girişten ve okurun önyargıları iyice uyarıldıktan sonra, okur, Marxist dogmaların açıklanması ve yıkılmasına yardımcı olmaya iyice hazırlanmış oluyor.

Oysa Marx, Platon ve Hegel'in yolunu gözü kara bir biçimde izlemedi. O, insan ve topluma ilişkin bilimsel bir kuramın temellerini attı. Bunu yapmaya çalıştı ve yaptı. Marxizm bilimseldir. Marx'ın başarısı, bilimsel yaklaşımın temel yöntemlerini, toplumu incelemekte kullanması ve toplumsal sorunların çözümüne uygulamasıdır. Böyle yaparak, işçi sınıfı hareketine dikkate değer bir hizmet sundu; çünkü onun bilimsel kuramı (a) çağdaş toplumda işçinin sömürülmesinin niteliğini ve sonuçlarını gösterdi, (b) bu sömürünün ve sonuçlarının yok edilmesi hedefini ortaya koydu, (c) bu amacı gerçekleştirmek için uygulanabilecek politikaların ilkelerini belirtti. Ancak bilimsel yöntemin sürekli kullanılmasıyla toplumun, Marx ve Marxistler'in işçi sınıfı hareketinin ihtiyacı olduğunu düşündükleri, böyle bir kavrayışına ulaşılabilir.

Marxizm'in ayakta kalması bilimselliğini kanıtlayıp kanıtlayamamasına bağlıdır. Eğer bilimsel ise -ki öyle olduğu belirtiliyor- o zaman, bilimsel kuram ve görüşlerin, genel kabul gören özelliklerini paylaşmasına izin verilmeli. Başka bir deyişle, Marxizm hiçbir zaman son sözü söylediğini iddia etmemiş, genellemelerini ve önermelerini yeni olgular ve sorunlar karşısında sürekli geliştirmiştir. Bir Marxistin Marx'ın izleyicisi olduğu varsayılabilir; Marxizm de Marx'ın işçi sınıfı hareketi ve sosyalizmin bilimsel kuramını geliştirmeye yönelik çalışmalarının devamıdır. Ama Marxistler, Marxizmi bilimsel olarak geliştirmeye yöneldiklerinde -ki bu yalnız geliştirmeyi değil düzeltmeyi de kapsar- eleştirmenlerimiz bize hemen durmamızı, çünkü Marxizm'in bilimsel olmadığını bu nedenle geliştirilemeyeceğini söylerler.

Dr.Popper bilimsel yöntemle ilgili pek çok yazı yazmıştır. Bu konuyu özellikle **The Logic of Scientific Discovery** ("Bilimsel Bulgunun Mantığı") kitabı ile **Conjectures and Refutations** ("Tahminler ve Çürütmeler") adlı kitabındaki makalelerinde ele almıştır. Bu konuda önemli ve aydınlatıcı katkıları var. Ama kendisinin de kabul edeceğini düşünerek, bu konuda son sözü söylemediğini belirtmek, şimdiye kadar öne sürdüğü görüşlerin değerini, önemini ve özgürlüğünü hiç de küçümsemek anlamına gelmez. Onun Marxizm'i çürütmeye yönelik düşüncelerine cevap verirken, ona ne kadar borçlu olduğumuzun farkındayım. Ona iki yönden borçluyuz. Birincisi, "bilimsel bulguların mantığı"na ilişkin öne sürdüğü görüşler, Marxizm'in bilimsel yöntemlerini açıklarken çok yardımcı oldu. İkincisi, ne demek istediğimizi anlatma çabaları da en azından ne demek istemediğimizin açıkça

ortaya konmasına yardımcı oldu. Biz ne demek istiyorsak onu söyleriz, söylediklerimiz de ne demek istediğimizi gösterir (ama Dr.Popper, March Hare ve Çılgın Şapkacı gibi bunu anlamakta güçlük çekmektedir). Biz Marxizm'in bilimsel yöntemlere dayandığını ve ancak bu temelin üstünde sürebileceğini söylüyoruz ve bunu kastediyoruz!

2. MARXİZM ÇÜRÜTÜLEBİLİR Mİ?

Bilimsel yönteme ilişkin yazılarında Dr. Popper, bilimsel kuramlar ile bilimsel olmayan kuramlar (yarı bilimsel ya da metafizik) arasındaki ayrımın ölçütleri üstünde duruyor. Bir kuramın bilimselliğinin ancak olgular ile **sınanabilmesine** ve **yanlışlığının** gösterilebilmesine bağlı olduğu genellikle kabul edilir. Böylece, bir kuramı **doğrulayan** belli durumları belirtmek yeterli değildir; hangi durumların onu **çürüteceğini** de göstermek gerekir. "Bir kuramın bilimselliğinin ölçütü, onun çürütülebilir olmasıdır" ("Tahminler... 37").

Bu önemli ve geçerli nokta, herhangi bir şeyi sınamak için **başarısızlığın** bir ölçütünün olması gerektiğine işaret eder. Eğer sınavı geçmek için ne gerektiğine ilişkin çok bulanık bir düşünce varsa ve neyin başarısızlığa yol açacağı açık değilse, o zaman hemen hemen her durum sınavdan geçirilebilir ve sınav bir işe yaramaz. Ya da sınav her şeyi geçirecek biçimde düzenlenmiştir; bu durumda o, sınav değildir. Dr. Popper, bilimsel kuramlarda bu noktanın çok önemli olduğunu belirtiyor. "Eğer yalnızca kanıtlamaya çalışırsa, hemen hemen her kuramı destekleyen kanıtlar bulunabilir. Bir kuramın gerçek sınanması onu çürütmeye çalışmaktır. Sınanabilirlik çürütülebilirliktir". ("Tahminler... 36")

Onun ve başkalarının belirttiği gibi gerçekten bilimsel olmayan bazı ustalıkla kurulmuş kuramlar, bilim maskesinin altında gizlenebilmektedir; çünkü bunlar çürütülemeyecek bir biçimde kurulmuştur. Bunlar öyle kurulmuştur ki, **her ne** olursa kurama uyar ve böylece **hiçbir şey** onu çürütemez.

Freud'un bazı kuramlarının bu tür olduğu öne sürülmüştür. Freud her adamın babasını öldürmek ve annesiyle evlenmek istediğini söylemiştir. Eğer birisi gerçekten böyle şeyler istemediğini belirterek itiraz ederse, Freud, onun doğal olarak bu isteğinin farkında olmadığını, çünkü bu isteğin bastırıldığını söyler ve genel olarak birisi **neyi** bilinçle ister ve yaparsa, bu **her zaman** bilinçdışı odip kompleksine bağlanmış ve onunla uyumlu olduğu gösterilmiştir. Ama bu Freud'un kuramını bilimin sınırlarının dışına iter. Bu bilimsel değil, sözde bilimsel bir kuramdır. Bu "güçlendirilmiş doğmatizm"dir; çürütülemez ya da aksi ispat edilemez bir biçimde kurulmuş ve güçlendirilmiştir.

Böylesi noktalar, Dr. Popper'i, Marxizm'in nihai çürütülmesi mutlu fikrini getirmiştir. İnsanlar uzun bir süreden beri Marx'ın toplumsal kuramlarını çürütmeye yönelik olayları başarısızca sıralayıp dururken, neden başarılı olamadıkları açıktı; çünkü bu kuramlar aksi ispat edilemez, çürütülemez bir biçimde kurulmuştu ve işte bu nokta onları çürütüyor!

Eğer bu anlamda Marx'ın toplumsal (1) kuramlarının aksi ispat edilemiyorsa, onlar gerçekten bilimsel değildir. Ama, bir kuramın çürütülememiş olması, onun bu nedenle, bilimsel olmadığını göstermez. Örneğin, genellikle enerjinin korunumu yasasının (termodinamiğin birinci yasası) gerçek ve iyi sınanmış bir bilimsel yasa olduğu kabul edilir ve bu çürütülmemiştir. Enerjinin korunumu yasası geçerli olmasaydı, neler olabileceğini söyleyebiliriz. Ama önemli olan o geçerliliğini koruyor ve bunun için birtakım şeyler olmuyor. Benzer bir biçimde, Marx'ın ortaya koyduğu, toplumsal gelişmeye ilişkin temel yasalar geçerli olmasaydı, neler olabileceğini söyleyebiliriz; ama onlar geçerli ve olabileceğini söylebileceğimiz şeyler olmuyor. Ne yazık ki, çürütülmek açısından, Marxizm çürütülemez **değil.** Termodinamik gibi onun temel yasaları, gerçekte olayların gelişimine denk düşüyor. Onların olmayacağını belirttiği durumlar hiçbir zaman olmuyor.

Dr. Popper'e göre "her 'iyi' bilimsel kuram bir yasaklamadır; bazı şeylerin olmasını yasaklar" ("Tahminler... 36"). Gerçekten de bu görüş doğrudur. Bunun için "iyi" ve "gerçek" bir bilimsel yasa, sözde bilimsel bir yasadan farklı olarak, her zaman şu biçimdedir: "şu ve şu olamaz". Örneğin, termodinamiğin birinci yasası bize "enereji beslemeden sürekli çalışabilecek bir düzenek yapamazsınız" ve ikinci yasa da "yüzde yüz verimli makineler yapamazsınız" der. Yasaların bu biçimde ortaya konması, onların pratik değerini çok güzel açığa çıkarır. Böylece termodinamiğin yasaları, makine teknolojisi ile uğraşanlara hangi pratik sınırlar içinde çaşılaşabileceklerini gösterir (gerçekten de buhar makinelerinin yapımı sırasında bu yasalar keşfedilmiştir). Bir makine yakıtsız çalışamaz; tasarımcının görevi, yakıtın enerjisini en verimli bir biçimde işe dönüştürecek bir makine yapmaktır. Bu, makine yapımında, çok geniş ama sınırsız olmayan bir olanaklar dizisini gösterir. Ama, tabii eğer birisi yakıtsız işleyen ya da yüzde yüz verimli (bu peri masalı makinesi gibi bir şey olurdu) bir makine icat etseydi, o zaman termodinamiğin yasaları çürütülmüş olur ve teknoloji uzmanları da çok temel bir biçimde kavramlarını yeniden gözden geçirmek ve yeni düşünceler üretmek zorunda kalırdı. Kimse böyle bir şeyin olmasını beklemiyor, ama, peri masallarında olduğu gibi böyle bir şey düşlenebilir. Termodinamiğin yasaları çürütülebilir; ama, çürütülmedi. Hiç kuşkusuz, bunun için, onlar "çok iyi" yasalar olarak kabul ediliyor.

Marx'ın ortaya koyduğu, toplumsal gelişmeyi yönlendiren temel yasalar da benzer bir biçimde "bazı şeylerin olmasını yasaklıyor". Bu yasalara göre, üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasında her zaman belli bir uygunluk olmalı. Bu, birtakım şeylerin olmasına, söz konusu sınırların içinde izin verir; sınırların dışına geçmenin olanaklı olduğunu reddeder. Toplumsal hareketlilik ya da Dr. Popper'in deyimiyle "toplum mühendisliği" açısından bu yasalar, neyin olanaklı ve neyin olanaksız olduğunu belirtir. Örneğin, çağdaş teknolojinin tüm kaynaklarını insanlığın refahı için kullanmak olanaklı, ama üretimin toplumsal niteliğine uygun olarak, mülkiyet ilişkilerini yeniden düzenlemeden, olanaklı değil, kaynakların böyle kullanımını, kapitalist mülkiyet ve kapitalist kâr ile bağdaştırmak olanaklı değil. Marxizm'in "olmasını yasakladığı" şeyin olduğu ancak **düşlenebilir.** Gerçekten de bir-

(1) toplumsal = social

çok demokratik ülkede, her genel seçimde, başlıca siyasal partiler, böylesi düşler şöleni yapıyor, ama bunlar hiçbir zaman gerçekleşmiyor. Eğer kesintisiz ekonomik gelişme, kapitalist işletme ve kapitalist kâr ile bağdaşsaydı o zaman Marx'in kuramı çürütülmüş olurdu,. aynı, eğer sürekli hareket eden bir makine yapılsaydı, termodinamiğin yasalarının çürütülebileceği gibi.

Marxizm'i, güçlendirilmiş doğmatizm olarak gören "toplum mühendisliği", termodinamiğin yasalarını güçlendirilmiş doğmatizm olarak gören sıradan mühendislikle aynı düzeydedir. Gerçek bir bilim insanının, düşünülebilecek her yolla, kuramlarını sınama istekliliğini, her zaman gösterdiğini öne süren Dr. Popper, bütün gücünü yalanlamalar icat etmeye harcıyor. Bilimsel çalışmaya böyle bakmak, bilimsel yaklaşımda, aynı zamanda, bilimsel bulguya uygun olarak pratik çalışmaların yol göstericiliğinin gerekli olduğunun göz ardı edilmesini getiriyor. Dr. Popper, Marx'in bilimsel bulgularına ve ortaya koyduğu yasalara karşı, bunları çürütme umuduyla, bilimsel tavrın, her türlü yolu denemek olduğunu düşünüyor. Bilimsel kafalı bir insan Marx'ın yasalarının çürütülüp, çürütülemeyeceğini görmek için kapitalizmi muhafaza etmeli. Bu yasaları kabul eden bir Marxist, kapitalizmin kaldırılmasını tavsiye ettiği zaman, bilimden hiç nasibini almamış bir dogmatik oluyor. Bu, kimyanın yasalarını çürütmek için kimyagerlere simya ile uğraşmalarını; mühendislere bütün hünerlerini sürekli hareket eden motorlar yapmaya harcamalarını söylemeye benziyor.

Dr. Popper, Marxizm'e karşı itirazlarını, aynı zamanda, şu biçimde sürdürüyor. Marxizm bazı şeylerin olmasını yasaklar, ama olmasını yasakladığı **bazı** şeyler **oluyor.** Bu durumda Marxistler, bir yanlış yaptıklarını kabul etmekle birlikte, gene de kuramın "temelleri"nin çürütülmediğini iddia ediyorlar. Bu da Dr. Popper'e göre, kuramın güçlendirilmiş doğmatizmden başka bir şey olmadığını gösteriyor. "Temelleri"ni öylesine kurmuş ki, çürütülemiyor. Bu sınanmaya açık bir bilimsel kuram değil, tersine her sınamadan paçayı kurtaran bilimdışı bir kuram.

Dr. Popper ve öbürlerine göre, Rus Devrimi bu konuda bir örnek. Marx, kesinlikle bir kere, sosyalist devrimi en ileri sanayileşmiş ülkelerde başlayacağını söyledi ve başka yerde başlamasını "yasakladı" fakat, gerçekte Rusya'da başladı. Daha önceki bir öngörü (ya da yasaklama, çünkü her öngörü bir yasaklamadır) doğru çıkmadığı zaman, Marxistler, sadece, belirli ülkelerdeki toplumsal gelişmenin belirli özelliklerini eksik değerlendirdiklerini; devrimin Rusya'da gerçekleştiğini, çünkü "zincirin en zayıf halkasından koptuğunu" belirtmişlerdir.

Bu örneğin yansız ve içten bir biçimde araştırılması, Marxizm'in güçlendirilmiş dogmatizm olduğu iddiasını gerçekten destekler mi? Tam tersine, Marxizm'in çürütülebilirliği devam ediyor. Marxistler'in, sosyalist devrimin Rusya'da başlamasına hemen açıklama getirebildikleri doğru. Fakat devrim Uzakdoğu'da ya da Orta Afrika'da gerçekleşseydi ya da hiç çıkmasaydı, işte bu açıklanamazdı ve gerçekten Marxizm çürütülmüş olurdu. Ama devrim oldu ve Marxizm'in tahmin ettiği yerde oldu. Marx son yazılarında, gözlemlerinin onu devrimin sanayi ülkelerinde başlama olasılığının az olduğu sonucuna götürdüğünü, yazmıştır. Daha önceleri beklediğinin tersine, bu ülkelerde devrimi erteleyici gelişmeler olurken, Rusya'da hızlandırıcı gelişmeler oluyordu. Onun sorulara karşı yaklaşımı normal bir bilimsel düşünürün yaklaşımı gibidir: Her zaman yeni kanıtlar karşısında ilk tahminlerini düzeltmek fakat böyle bir düzelti gerektiği her zaman, bilimin temel kuramının tümünü çöpe atmayı gerekli görmemek.

Benzer bir biçimde, Marx'ın, kapitalizmin her zaman bir "yedek işsiz ordusu" yaratacağı savının tersine II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Britanya'da birçok yıl tam istihdam olgusu gerçekleşti. Bu durum İngiliz Marxistleri'ni, kapitalizm ve sosyalizme ilişkin tüm Marxist kuramın çürütüldüğü sonucuna götürmedi; yalnızca Britanya'da belirli özel koşulların, geçici olarak ortaya çıktığı düşünüldü.

Genellikle bilim insanları şunu kabul eder. Eğer genel kuramın ışığında yapılan öngörüler çürütülmüşse ve kuramı "kurtarmak" için "ek hipotezler" öneriliyorsa, ek hipotezler'in **tek** gerekçesi, kuramın kurtarılmasıysa, o zaman bu kuram bir kenara atılmalıdır. Örneğin, gezegenlerin dairesel bir yörüngede hareket ederek dünyanın çevresinde dolandıklarını belirten eski Batlamyus kuramı, gezegenlerin hareketindeki düzensizliklere ilişkin hipotez ile "kurtarıldı". Ama bu düzensizliklere ilişkin yegâne kanıt, kuramın kurtarılması olduğu için bilim insanları, şimdi, genellikle gözlemlerin, Batlamyus'un kuramını çürüttüğünü kabul ediyor.

Ne zaman bir öngörüden farklı bir şey olursa, Marxizm'in de böyle "kurtarıldığı" öne sürülüyor. Ama, gerçekte, Marxist yöntem hiçbir zaman ek hipotezlerin yaratılmasına başvurmaz. Örneğin, Britanya'daki tam istihdamı açıklamak için, bir tür ekonomik düzensizlik gibi, ek bir hipotez icat etmedik. Yalnızca gerçekte ne olduğunu inceledik ve bu durumun Marxizm'in genel kuramının ortaya koyduğu olanaklar sınırını aşamadığını, sonuçların öngörülebileceğini ve kuram çerçevesinde açıklanabileceğini gördük. Benzer bir yaklaşım Rus Devrimi için de geçerlidir.

Marxizm'i kurtarma konusunda, benzer ilginç ikinci bir örnek gezegenlerin hareketlerine ilişkin kuramdan verilebilir. Kepler'in yasaları, Batlamyus'un kuramının yerini aldıktan sonra Uranus gezegeninin hareketindeki belirli düzensizliklerin bu yasaların öngörülerine uymadığı saptandı. Daha önce bilinmeyen başka bir gezegenin bu düzensizliklere yol açabileceği öne sürüldü. Teleskoplar doğru yöne döndürülünce şimdi Neptün olarak adlandırılan bu öbür gezegen görüldü, böylece Kepler'in yasaları "kutarıldı"; çünkü onlar başka bir gezegenin olabileceğini "yasaklamamıştı", böyle bir şeyin olabileceği ihtimalini kapsıyordu. Bu durum Marxizm'in durumunun aynısıdır. Toplumsal "düzensizlikler" (Rus Devrimi ya da Britanya'ta tam istihdam gibi) görüldüğü zaman biz bu "düzensizliklerin" nedenini araştırırız ve buluruz.

(devam edecek).

(*) Yakında Sarmal Yayınlarınca yayınlanacak eserden alınmıştır.

"YETKİSİZ" BİR YAZARIN DİL YAZILARI YA DA FİLLERİN TARİHİ

A. Necmettin BORTEÇİN

DAYAKÇI BABANIN İNADI

Güzel bir yaz gecesi yıldızlara bakar... onlarla oynaşırken bir yandan da doğa yasalarını bulup çıkaranlara duyduğum hayranlığı düşünüyorum. Bütün yorgunlukları... saldırılara uğramışlıklarına karşın baş eğmeyen bir kararlılıkla, her şeyin bilindiği bir dünyada yeni şeyler söylediler.

Galilei'ye kadar, cisimler neden düşer diye sorulan soru, Galilei ile, cisimler nasıl düşer diye sorulduktan Aristoteles'in can sıkıntısı hayli büyük olurdu herhalde.

"Neden" sorusu, bir yanıyla tehlikeli bir soru. Her "neden"e bir "çünkü" bulmak kolaydır. Çok "neden"li, çok "çünkü"lü açıklamalar insanı metafiziğe itebilir. "nasıl" sorusunu sormak bu açıdan, düşünce biçiminde... bakış açısında son derece önemli. "Neden" sorusunu pek az kullanan insan... "Nasıl" sorusuna yönelen insan buldu ateşi... doğa yasalarını çıkardı. Uçmanın "nasıllığını" düşünüp uçak yaptı... yüzmenin "nasıllığını" düşünüp kayık... gemi yüzdürdü. Nasıl sorusu ile düşünmek bir yöntem. "nasıl" sorusu, "çünkü"ye kapalı. Bu, bir yöntemdir. En azından, yöntemin önemli bir unsuru.

Çocuğunu dayakla eğittiğini sanan baba, bana çocuğunun ne kadar "akıllı"... "uslu"... olduğunu anlatırsa anlatsın ilgilenmem. Ben, babanın yöntemine bakarım. Yöntem dayaksa, çocuğun durumu beni hiç mi hiç ilgilendirmez. Yanlış yöntemlerle doğru görünen sonuçlara varmanın olanaklı olduğunu bilirim. Ama, ne olur bilir misiniz... Sonuca bakıp, yöntemi eleştirmeniz yasaklanır. Kanıtı ortada efendi... der dayakçı baba. Bak, çocuğum ne uslu... akıllı.

Bundan sonra, bu tartışmada söylenecek her şey boştur artık. Söz, gerçekliğin yerini almıştır.

Bir yazara... bilim adamına... politikacıya da bakışım böyledir. Nasıl bir yöntemle... diye sorarım. Yöntemi yanlışsa, yöntemi eleştiririm. Başta... en başta yanlış bir yöntemle yola çıkanın sağlıklı sonuçlara varamayacağını bilirim.

NEYİN ELEŞTİRİSİ

Sayın Halidun Şen, **İnsancıl** dergisinin Eylül 1992 sayısında, Saussurre'e yönelttiğim yöntem eleştirisini yanıtlamıyor. Saussure'ün dilbilimini savunuyor. Anlaşmazlığımız burada. Sayın Şen'e, eleştiri konusu ettiği yazımı bir kez daha okumasını öneriyorum. Ben, **İnsancıl**'ın Temmuz 1992 sayısında, Saussure'ün yönteminde tarihselliği-toplumsallığı dışlamasına karşı çıktım. Dilbilimde öne sürdüğü savlara... yaptığı saptamalara... vardığı sonuçlara değil.

Ben, tarihsel maddeci yöntemle düşünürüm. Bakış açımı, tarihsel toplumsal düzlemde diyalektik ve tarihsel maddecilik oluşturur. Bu yöntem ne toplumbilimde... ne doğabilimde... ne de felsefede geçerliliğini yitirir. Bu yöntemin yaşama ilişkin bütün sorunlara yaklaşımda en sağlıklı yöntem olduğunu düşünürüm.

Georges Politzer, **Felsefenin Temel İlkeleri** adlı kitapta, Engels'ten aktararak şöyle söylüyor, "Diyalektik... şeyleri ve kavramları, ardarda gelişleri, karşılıklı bağlantıları, karşılıklı aksiyonları ve bunların sonucu olan değişmeleri yani doğuşları, gelişmeleri ve son bulmaları içinde inceler." (a.g.e., Sosyal Yayınları, 1979, s.29.)

İşte söylemek istediğim de... "taktığım gözlük"de budur. Bu "gözlük" bana tarihselliği... toplumsallığı dışlamadan bakmamı sağlıyor. Birbirinden bağımsız bilim dallarının uzmanlık alanları arasındaki ilişkilerin sonuçta oluşturduğu toplumsal etkileri tanımamı sağlıyor.

ARİSTOTELES MANTIĞI DİYE DİYE...

Aristoteles mantığı Türkiye'de çok tartışıldı. Tekrarlamak istemiyorum. Önce, şunu söylemeliyim. Aristoteles mantığına karşı değilim. Bu mantık, yüzyıllardır biriken deneyimleri açıklamaya... günlük kullanışta, sınıflandırmalara... ayırımlar yapmaya elverişli olabilir. Ama, irdelemeyi, çözümlemeyi derinleştirecekseniz yetersiz kalır. Diyalektik mantık kendini dayatır. Diyalektik mantık, gerçekliğin... gerçekliği oluşturan sürecin bütün yönlerine, başka bir deyişle tarihselliğine... toplumsallığına kadar girer.

Ama siz, diyalektik mantıktan bihaber bir şekilde Aristoteles mantığını mutlaklaştırırsanız ne olur. Ne olur size söyleyeyim... Sayın Halidun Şen'in yaptığı gibi armutla armudu toplayayım derken armuttaki genetik değişimi... evrimi gözden kaçırıverirsiniz. Sayın Halidun Şen, eleştirisinde, ödül ve iyi eser arasında kurulan Aristoteles mantığına karşı çıkışımı eleştiriyor. "Teknik detaylara girmeyi" gerekli görmediği eleştirisinde, "bu yıl ödüle değer eser bulunamadı." tümcesinde, "sorgulanan salt **eserin** iyi ya da kötü oluşu kavramı değil (aynı zamanda) **ödülün** değeri kavramıdır yukarda çok kaba hatlarıyla açıklanan yöntem içinde." diyor. Bu noktada... işte tam da bu noktada teşekkür borçluyum sayın Halidun Şen'e. Benim eleştirdiğim tam bu noktadır. Sayın Şen, benim yazdığım bir tümceyi alıyor... düz mantıkla... tarihselliği... toplumsallığı bir yana bırakarak tümceyi yalnızca yapısı yönüyle masaya yatırıp, beni

çürütmeye çalışıyor.

O tümce... "Örneğin bir ödül kurumu toplanır ve der ki... bu yıl ödüle değer eser bulunamadı. Aktarılan şudur... iyi eserler ödül alır. Ya da, ödül alamayan eser kötüdür." Bu tümce, Türkiye'de ödülün... iyi eserin... ödülün değerinin tarihsel-toplumsal düzlemde sorgulanmış... ne anlama geldiğinin bilindiği bir edebiyat, sanat, kültür ortamından yola çıkarak söylenmiş bir sözdür. Ödüller ve iyi eserler konusunda söylenmiş sözleri masaya yatırırken, o ülkenin kültür... sanat... edebiyat ortamında iyi eserin... ödülün ne anlama geldiğini de bilerek yatırmanız gerekir. Bilmiyorsanız size iki kitap öneriyorum. Yazarı, Cengiz Gündoğdu... Kitapların adı... **Rüzgar... Ekmek.** Yayınevi, İnsancıl Yayınları.

Lütfen, Amerika'yı yeniden keşfetmiyelim. Bu saatten sonra ödülleri... iyi eser kavramlarını tartışmayalım. Bütün eserler biriciktir. Beş kişiden üçü bir esere iyidir diye parmak kaldırdı diye öteki eserlerin iyiliğini kötülüğünü... bu parmakların verdiği ödülün değerini de yapısalcılığı kurtarmak adına aklamayalım.

Dilin, dilbilimin, toplumbilimin, mantığın, felsefenin birliğini gördünüz mü...

Yöntemin önemini görebiliyor musunuz.

Yani, tarihselliğin-toplumsallığın... diyalektik mantığın önemini görebiliyor musunuz...

Yönteminiz, tarihsel ve diyalektik maddecilik olmayabilir. Yürüttüğünüz mantık, diyalektik mantık değil, Aristotelesçi mantık olabilir. Buna, hiç itiraz etmem. Elbette bu yöntemler de kullanılabilir. Ama, Sayın Halidun Şen, bana kızmasınlar... Ben, "Porselenci dükkanında bir fil" gibi dolaşmayı sürdüreceğim.

FİLLERİN TARİHİ

Alman kültür... sanat dünyasında tarihe geçen iki kişi var. Gottsched ve Lessing.

Gottsched, Alman tiyatrosunda yeni bir şeyler yapmak istediğinde ne yaptı. Paul Feyerabend, **Özgür Bir Toplumda Billm** adlı kitabında şunları söylüyor. "Gottsched, Alman tiyatrosunda reform yapmak istediğinde, taklit edilmeye değer niteliklerde piyesler aradı. (...) Fransız tiyatrosu ve esas olarak da Corneille onu çekti. 'Şiirin (trajedi olarak) böylesi karmaşık bünyesinin kuralsız varolmayacağı'ndan emin olduğu için, bu kuralların peşine düştü ve Aristoteles'i buldu. Gottsched için Aristoteles'in kuralları, tiyatroyu değerlendirmenin bir yolu değil, kusursuzluğun bulunduğu yerde kusursuzluğun nedeni ve iyileştirmenin zorunlu görüldüğü yerde iyileştirmenin kılavuzuydu. İyi tiyatro Aristoteles'in kurallarının cisimleşmesiydi." (a.g.e. s.32, Ayrıntı Yayınları.) İşte tam bu noktada Lessing sahneye çıktı. Aristoteles'in tiyatro kuramına ilişkin eleştiriler getirerek, ".... değişik bir paradigma önererek bu paradigmayı kuracak denli yaratıcı olan bir zihnin kurallarla sınırlandırılmasına gerek olmadığını vurguladı." (a.g.e s,32)

Gottsched ile Lessing'in ters düşüşleri... kopma noktasına gelişleri basit bir görüş ayrılığı değildir. Kopma noktasına gelişleri, yetkiyetkisizlik sorunudur. O tarihte, Alman tiyatrosunda gelişen bu tartışma, yetkili sayılan Aristotelesçi tiyatro kuramcılarıyla buna karşı çıkan tiyatrocular arasında oluşan bir kopuşu... yeni açılımları haber verir.

Bu kopuşu, Karl Marx, Basın Özgürlüğü Üstüne Tartışmalar adlı yazısında açımlar. "Eğer Almanlar geriye, tarihe bakacak olurlarsa şunu göreceklerdir, siyasal olarak yavaş gelişmeleri kadar Lessing öncesi edebiyatın bulunduğu perişan durumunun da başlıca nedenlerinden biri, bu 'yetkili yazarlar'ın varlığıdır. Mesleki kişiler, loncadan gelme ya da ayrıcalıklı, okumuş kişiler, doktora yapmış olanlar ve onyedinci, onsekizinci yüzyılın öbür renksiz üniversite yazarları, sipsivri bilgiçlikleriyle, milimetrik, kılı kırk yaran ilmî çalışmalarıyla, kendilerine halkla maneviyat arasında, yaşamla bilim arasında, özgürlük ile insanlık arasında bir yer açmışlardır. Bizim edebiyatımızı yaratanlar aslında 'yetkisiz' yazarlardır. İşte Gottsched ile Lessing, 'yetkili' bir yazar ile 'yetkisiz' bir yazar, bir seçim yapın!" (Marx, Engels, Lenin., Sanat ve Edebiyat, Ekim Yayınları, s.124.)

Acaba Lessing hangi yöntemle... nasıl bir bakış açısıyla aştı Aristotelesçi tiyatroyu. Beklese miydi acaba, Godot'yu bekler gibi...

KARNABAHAR

gabardin
dulluğundan sözaçıyor
aşağılandığını öne sürüyor döşemelik kadife
gara giren tren
oynamayı düşünüyor dünyanın hüznünü
karnabahar eskisi gibi
çöp tenekesinin de aklı yalnız intiharda
oysa adam kalkar
gabardin döşeme
garsız, raysız bir tren isterdi
bir tek karnabahar
hoşnut görünüyor
bir karnabalar olduğunu
ve çürüdüğünü bilmeksizin
çürümekten.
(Quatre Testaments)

Alain BOSQUET
Çev: Halil GÖKHAN

"MAGANDALIK" VE "İNCELİK"

Cemile ÇAKIR

Bir olguyu ifadelendirirken seçtiğimiz sözcükler ya da kavramlar, bizim o olgu karşısındaki tavrımızı da gösterir. Kuşkusuz sözcükler yalnız başlarına bu tavırdan, bu anlamlandırmadan habersizdirler, ama biz onları ele aldığımız olguyla bütünleştirip ortaya koyduğumuzda dünyaya baktığımız pencereye göre anlamdırırız onları. Onlarla bir gerçeği oluşturur, açıklarız.

Bu olguyu en iyi açıklayabilecek örneklerden birisi "işveren" sözcüğüdür. Tek başına "iş" ve "veren" sözcükleri bir şey açıklamaz bize, ama "işveren" farklı bir gerçeği açıklamaya başlar. Üretim araçlarının özel mülkiyeti üzerine oturan, bir kişinin yalnızca fabrikanın mülkiyetini elinde bulundurmasıyla bütün çalışanların ürettiği artı ürüne el koyma hakkını kendinde gören kişiye "işveren" dediğimizde, gerçekliği daha farklı bir yola aktarmış oluruz. "İşveren" sözcüğü, işsiz insanlara iş veren, onların geçimini sağlamak için parasını ve bütün varlığını fabrikaya yatıran insan çağrışımını yapmaktadır ve gerçeği bu şekilde göstermektedir. Dünyaya ve yaşama bir başka pencereden bakan birisi ise "işveren" yerine elbette başka bir kavram ve başka bir gerçeklik oluşturacaktır; "kapitalist" diyecektir, "patron" diyecektir, "sermayedar" diyecektir, o olguyu baktığı pencereye göre adlandıracaktır.

Böyle bir girişle yazıya başlamamın nedeni, seksen sonrasında değişen pencerelerle birlikte, olguları adlandırmada oluşan farklılıkları irdelemektir. Bir kesimi yüceltmek istediğimizde başka türlü adlandırırız onları, aşağılamak istediğimizde başka türlü. Örneğin "halk" deriz yüceltmek için, aşağılamak içinse "taşralı", "avam" ya da başka bir şey. Bu tür adlandırmalar ise bizim kendimizi kimin yanında, nerede, hangi noktada gördüğümüzü göstermektedir.

Türkiye toplumu kapitalistleşme sürecini tamamlamamış bir toplumdur. Bütün gelişmeler kapitalizmin lehine işlemektedir,. ekonomik ilişkiler alanında gerçekleşen egemenlik, kendine kültürel alanda da yer aramaktadır. Özellikle 1980 sonrasında kültürel alanda önemli ilerlemeler olmuştur kapitalizm açısından. Kuşkusuz bu hızlı ve çarpık gelişme, dönüşme, peşinden hem ekonomik alanda, hem de kültürel alanda bir sürü sakatlığı da sürüklemektedir. Geçiş toplumlarında sınıf atlamanın göreceli kolaylığı, daha düne kadar toplumun en alt gelir düzeyindeki insanları üstlere çıkarabilmektedir. Bu da beraberinde kültürel karmaşayı getirmektedir. Çünkü üst sınıf, her varsıl sınıflarda olduğu gibi toplumsal artı ürünü elinde bulundurmanın rahatlığıyla kültürel ayrıcalıkları da elinde bulundurmaktadır. Bilim ve sanat ilişkileri daha yoğundur, artı ürünü elde etmek için ayırması gereken zaman oldukça kısa olduğundan boş zamanlarını sanatsal ve kültürel gelişmeler için ayırabilme olanağı bulmaktadır. İnsan ilişkileri için incelikler geliştirebilecek zamanı boldur, yemek yeme onun için ince bir zevke dönüşebilir, insanlarla tanışmak, konuşmak, bir yere gidebilmek küçük ayrıntılarla ve küçük kurallarla derinleştirilip zenginleştirilebilir. Son sistem teknolojik aletleri önce o tanır, onlarla yaşamayı önce o öğrenir.

Oysa bir alt sınıftan bir üst sınıfa kısa sürede tırmanan insanların böyle "ince" zevklerden ve "ince" davranışlardan pek haberi yoktur, sonradan öğrenmeye çalışacak, ama uyum güçlüğü çekecektir, yer yer başaramayacak, belki de tepkiyle "incelik" karşıtı davranışlara girecektir.

Böylesi durumda, yıllardır pastanın büyük dilimine el koyan üst sınıftakiler, kendi sınıfının ekonomik olanaklarını paylaşan bu kesime tepki duyacaklar ve bu tepkilerini onların bu "kabalıkları" üzerinde yoğunlaştıracaklardır. Haklıdırlar, onlar yolda yürümesini bilmezler, onlar bir tatil kentinde eğlenmesini bilmezler, onlar lahmacunla viski içerler. Haklıdırlar, onlar "burunlarındaki ve kulaklarındaki tüylerin uzayıp fışkırmasını beklerler, onlar hiçbir kuyruğa girmezler, onlar otomobilde ve uçakta hostesler uyarmadan güvenlik kemerini bağlamazlar."

Bir yazar ya da bilim adamı konusunu, incelediği insanı sevmekle başlar diye düşünüyorum, bu toplumun en aşağıladığı insan olsa bile, kendi değer yargılarına alabildiğine ters düşse bile. Böyle bir olguyu değerlendirirken bir psikolog ya da bir sosyolog gibi bakar diye düşünüyorum. Bu konuda ilkel in-

sanlar arasında yaşayan, onların yaşamını inceleyen, onlara alabildiğine sevgiyle yaklaşan Malinovski'ye saygı duymadan, ve bu saygımı belirtmeden geçemeyeceğim.

İşte bu açıklamalarımın beni getirdiği yer, son yıllarda gülmece dergilerinin başlattığı "zonta", maganda" sözcükleri ve onların gittikçe yaygınlaşmasının getirdiği "seçkinlik" psikolojisi. İnsanlar ne yazık ki dünyaya kendi yaşamlarını seçerek gelmiyorlar ve geldikleri yerde pek de güzel şeyler bulmuyorlar. Bir ateşin, bir karmaşanın içine doğuyorlar ve doğar doğmaz bir mücadele içine dalıveriyorlar. Kimisi bir üst sınıfa yükselmenin mücadelesini sürdürüyor, kimisi kendi sınıfsal konumunu koruyabilmenin. Bir alt gelir düzeyinde olan, üste tırmanabilmek için bütün yasal ya da yasal olmayan yolları deniyor. Yasayı oluşturansa üst sınıf olduğu için, onun her davranışı zaten doğuştan "yasal" oluyor. O da o "yasal" davranışıyla kendi yanına tırmananı suçluyor, aşağılıyor.

Görgü kuralları, egemen sınıfın kendini öbür kesimlerden ayırmak için türettiği kurallardır, yoksa yalnız başına "insana saygı"dan türettiği kurallar değil. Bir silah fabrikatörünün, ya da herhangi bir fabrikatörün "insana saygı" için bir şey türetmesi zaten kendi doğasına aykırıdır. Moda da öyle, bazı davranış biçimleri de. Üstelik hızla şehirleşen insanların, durmaksızın değişen teknoloji ürünleri karşısında uyum sağlayamamaları da insan doğasının bir sonucu. Hiç uçağa binmemiş birinin güvenlik kemerini nasıl bağlayacağını bilmemesi doğaldır. Birisi bütün yaşamı süresince bu tür davranışları doğallaştırmış olabilir, uçağa sürekli biniyordur; öbürü ise ya ilk kez karşılaşıyordur ya da ilk olmasa bile aynı doğallaştırmayı sağlamaktan uzaktır. Sevdiği müzik arabesktir, tatilde her yeri evine çevirir, ama bu öbüründen daha az "insan" olduğunun göstergesi değildir.

Bir yazar, bir romancı, bir şair olarak biz bu insanları nasıl değerlendireceğiz? Ölçütümüz ne olacak? Üst sınıfın değer yargılarıyla mı bakacağız, yoksa ikisinin dışında farklı bir penceremiz mi olacak? Bir kesimi adlandırırken aşağılayıcı "zonta", "maganda" sözcüklerini kullanırken, öbürleri için "şehrin gerçek sahipleri" mi diyeceğiz? Yoksa bambaşka bir pencereden, daha derinlerden mi yaklaşacağız? Kuşkusuz bana karşı çıkanlar olacaktır, "İyi ama bu kendini bilmezleri yargılamaya hakkımız yok mu" diyecekler olacaktır. Var elbette. Yazar bir anlamda yargılar, hatta cezalandırır da. Ama biz yargılamaya yüzeyden değil temelden başlayalım. Bu sistemin asıl yüzünü gizleyen o ince görgü kurallarının, o durmaksızın değişen modanın ipeksi örtüsünü kaldıralım, altında yatan kan ve pislik çıksın ortaya. Onu ortaya çıkardığımızda, o kan ve çirkeflikten pay almaya çalışanların elbette aklanacak ve savunulucak yanı kalmayacaktır. Ama yalnızca yüzeydeki "inceliklerde" ayrıntılarda oyalanmak, asıl nedeni gözden kaçırmak olur. "Maganda" diye adlandırılan bu kesim, yıllarca ince ve köklü eğitimlerle asıl yüzünü gizlemeyi öğrenememiş insanlardır. Bir gün onlar da öğreneceklerdir ince davranmayı, kuyruğa girmeyi, alafranga tuvaletleri düzgün kullanabilmeyi. Onlar öğrenemese bile çocukları öğrenecektir, o ince davranışların aldatıcı örtüsünü çekeceklerdir üzerlerine, o zaman onlar da bir alt sınıftan yukarıya tırmanmaya çalışanları suçlayacaklardır görgüsüz, saygısız "maganda" diye ayaklarını kanla yoğrulan artı ürünün yumuşak halılarına basarak. Onlar da öğreneceklerdir "incelik" yapabilme şansını ve olanaklarını ona sağlayan ilişkileri gizlemeyi.

Ama biliyorum ki biri çıkacak, bir yazar, bir şair. Onun yüzünden o ipeksi örtüyü çekip çıkaracak, onu çırılçıplak bırakacak, kanlı yüzüyle, korkunç ve çarpık bedeniyle, cehennem yüreğiyle...

TOPRAK ŞİİRLERİ -6

1. Kime rastlasam yolda
korkuyorum
Ayrılırken - eli toprak oluyor
yüzü toprak oluyor

2. Ayrılırken - hep merhaba diyorum
Göz göre göre aldatıyorum kendimi
Gelene gidene
merhaba... merhaba...

3. Gene de toprak oluyor
kadını
erkeği
Toprak oluyor tüm üreme organları
Öyle utanıyorum ki
Geçtiğim sevdalardan
Kaçıyorum
ardıma bakmadan

4. Yol ayrımları ağlamaklı ağlamaklı
Durmadan toprak oluyor
Yer gök
toprak oluyor
güneşin bütün ışıkları

Sabahattin YALKIN

"BEN YAVUZER ÇETİNKAYA... ÇOK ÜZÜLMEDİM TEK BAŞIMA KALDIM DİYE"

Sadık ALBAYRAK

ÜÇ KISA KISA KARŞILAŞMANIN YAVUZER'İ

Uzaktan izlediğim bir Yavuzer Çetinkaya vardı. Yazılarıyla, seminerleriyle, "Tiyatro"yla meta kültürüne karşı mücadele eden bir Yavuzer Çetinkaya. Benim için en önemli yanı, Amerikan sinemasına ilkeli bir tutumla karşı çıkmasıydı. Bayağı bir sinemaya, insanı gerileten, yozlaştıran bu kültüre içtenlikle, dirençle karşı çıkıyordu. Bu alanda tek dürüst sesti. Bu tutumuyla uzaktan izlediğim Yavuzer umut veriyordu bana.

Metalaştırıcı kültüre karşı verilen ortak mücadele, Yavuzer'le bizi, **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'nu Düzce'deki "Nazım Hikmet Saygı Gecesi'nde buluşturdu. Nazım Hikmet, 29. ölüm yıldönümünde adına kurulan vakfa karşın bir tek Düzce'de özüne uygun olarak anıldı. Düzce'deki bu içten, toplantıyı düzenleyenler tek başına "Tiyazro"suyla Yavuzer'i ve bizi, **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'nu buluşturdu. Güzel bir toplantı oldu. Yavuzer'le o gün tanıştık. Sabah otel lobisinde kaygılı bir yüz ifadesiyle anımsıyorum onu. Bu kısa buluşmada, yaptığı işe, yazarlığa, sinemaya, tiyatroya ciddiyetle, insani boyutlarda yaklaşan bir insanla karşı karşıya olduğumu hissettim. Üç yıldır sürdürdüğü, Amerikan filmlerini seyretmeme eylemi üzerine röportaj yapmak için söz verdi.

İkinci karşılamamız, bu röportaj içindi. Dergiye gelmişti. Heyecanlıydı. Almanya'da bir oyunda rol alacaktı. Almanca kursuna başlamıştı bunun için. Yapacaklarından coşkuyla sözediyordu. Kursa yetişmesi gerekiyordu, röportajı bir başka güne erteledik.

Üçüncü görüşme Milliyet Gazetesi'ndeydi. Gazetenin arşivinde sinemayla başlayıp, meta kültürüne, insanı tüketen sisteme uzanan güzel bir konuşma oldu. Yavuzer Çetinkaya'yla daha önce tanışmamış olduğuma üzüldüm. Söyledikleri içimden geçenleri dile getiriyordu. Soru sormaya bile gerek kalmıyordu. Gelecekte de sürecek bir ortaklık oluşmuştu. Kısaltmam gereken uzun bir konuşma olmuştu. Röportajı çözüp yayına hazırlarken beklenmedik ölüm haberi geldi.

Amerikan sinemasını boykotu basında ilk kez yayımlanacaktı. Göremeden öldü. Üç yıl boyunca, inatla yürüttüğü bu boykotu görmeyen yazar, gazeteci "arkadaşları" arkasından vıcık vıcık arabesk yazılar yazdılar. Ama gözlerini Yavuzer Çetinkaya'nın boykotuna ve sistemin kültürünü her alanda reddeden tutumuna kapattılar. Konformizmlerine batan bir Yavuzer'den kurtulmuşlardı.

Yavuzer Çetinkaya'nın vasiyet sözleri olmuştu bu röportaj. Kısaltmadan yayımlamak gerekiyordu. Bir bölümü Gerçek dergisinde yayımlanan röportaj'ın bütününü Yavuzer Çetinkaya'nın kapatılmak istenen yanını, geleceğe bir belge olarak yayımlıyor İnsancıl. Yavuzer Çetinkaya'yı saygıyla anıyorum.

— Yavuzer Bey 3 yıl önce başlayan Amerikan sinema tekellerinin, Türkiye'de doğrudan kendi bürolarını açarak filmlerini pazarlaması üzerine Atilla Dorsay'ın bu gelişmeyi çok olumlu karşılayan bir yazısı var. Sizin de buna karşı, bu gelişme üzerine yazılmış bir yazınız var. Milliyet Sanat'ta yayınlanan...

— Atilla Dorsay'ın yazısı çok olumlu karşılayan değil de, olumlu yönleri acaba yok mudur, diyen bir yazı. Sezar'ın hakkı sezar'a. Olumlu yönleri acaba olamaz mı?.. Dikkat ederseniz, başlıkta da soru soruyor. Benim yazım da, Atilla'nın yazısına tepkiden çok Warner Bross ve UİP gibi büyük yapımcı şirketlerin, Türkiye'de kendi dağıtım bürolarını kurup, filmlerini Türkiye'de sunarken, bütün kazandıkları parayı yurtdışına çıkarmaları ve böylece iki yönde tehlike vardı. Bir, film piyasası seyircisiyle var olabilen bir piyasa. Filmi satıyorsun seyirciden para alıyorsun ve filmlerini o parayla yapıyorsun. Sinemaya giden seyircinin parası yurtdışına çıkarsa, Türkiye'de film yapılamayacak demekti. Ben bu tehlikenin üç yıl önce farkına vardım. İlginçtir, Türkiye'ye gelen yabancı sermaye değildi. Türkiye'ye yabancı sermaye gelse film yapmak açısından bu kadar olumsuz koşullar olmayabilirdi. Tam tersine, Atilla'nın yazısının başlığı yanlış o açıdan. "ABD Sermayesi Öcü mü?" diyor. Sinema alanında sermayenin dünyada bu kadar sınırları aştığı bir ortamda, belki bir Salvador filmi, ben görmedim ama, biraz sonra geleceğimiz boykot meselesinden, bir JFK gibi, Oliver Stone'un filmi gibi, söyleyen ve hoşlanan arkadaşlarımızdan Mah-

mut Tali Öngören son cümlesini aktardı bana, "işte bütün bunların sorumlusu faşizmdir" diyormuş; günümüzde bunu söylediğine göre, bunlar gibi önemli filmler de yapılabilirdi... Yalnız, Türkiye'ye Amerikan sermayesi gelmedi. Amerikan filmleri geldi ve bu filmler seyircinin cebindeki bütün parayı alıp yurtdışına çıkararak Türk filmine sermaye olabilecek bir paraya elkoydu. Yani temel sorun burdaydı.

— Bugün geldiğimiz noktada sizin söylediklerinizin bütünüyle gerçekleştiği görülüyor. 3 yıl önce yazınızda yazdıklarınızın hepsi gerçekleşmiş.

— Önce videoyla girdiler. Teknik kalitesi yüksek kasetlerle seyirciyi çektiler. Türk filmi seyircisi kalmadı artık. Beğeniyi oluşturduktan sonra baktılar ki burada pazar çok iyi. Zaten Türkiye'de bu Amerikan beğenisinin oluşması 50'lere 40'lara kadar gidiyor. Biz toplum olarak, Amerikan 6. Filo'su geldiğinde, beğendirmek için genelevlerini beyaza boyayan bir toplumuz. Her zaman için biz kendimizi yabancıya beğendirmeye çalışmışızdır. Seyircimiz de kendisini Warner Bross'a o kadar beğendirdi ki, onlar da, beni bu kadar beğenen bir seyirci varken ben oraya gelmemezlik edemem dedi, geldi. Bunu durdurmanın yolu kota koymak değildir. Bunu durdurmanın yolu buna alternatifler oluşturmaktır. Genelde sinemacılar, hep, "eyvah batıyorum..." "devlet bize yardım etsin..." gibi şeyler söylerler. Halbuki alternatifi insanın kendisinin oluşturması gerekiyor. Hele bir sanat dalı söz konusuysa. Ama ortadan bir şey kaçırıldı. Warner Bross'un ürettiği ve getirdiği filmler, Warner Bross derken, örnek veriyorum, şu anda dünya piyasasını elinde tutan sinema sermayesinin, televizyon sermayesinin amacı, insanları günün çelişkilerinden uzaklaştırmak. Aktüel çelişkileri kastediyorum... Onları anında tatmin eden, anında heyecanlandıran... Nasıl hamburgerle, hızlı yiyecek denilen bir sistem geliştirdiler, nasıl "yaşamın gerçek tadı" diye renkli gazozlar sundular... Halbuki yaşamın gerçek tadı o değil. Yaşamın gerçek tadı, insanın çaba göstererek yaşamdan kopmamasıyla olacak bir şey. Her şey, insanlara hazır ve çok çabuk tüketilmek üzere sunuluyor. Tüketsinler ki, bir daha istesinler. Üstelik alışkanlık kazandıran yöntemlerle. Tabii, sinemada şimdilik böyle bir şey söz konusu değil. İlerdeki teknolojiyle belki bu da gerçekleştirilir. Ama yiyecek ve içecekte bunu şekerle sağladılar. Yani, şekerin bünyede alışkanlık kazandıran bir etkisi var. Bu yüzden, yumuşak ekmeğin içine 100 gr. pişmiş sığır kıyması koyup sattıkları şeyin içinde bol miktarda şeker var. Ayrıca şekerli bir madde kana o kadar kolay karışır ki, sonuçta ondan bir daha istemek gerekir. Hamburger kıymasının formülü bu yüzden gizli tutulur, ama bunun içinde büyük miktarda şeker olduğu biliniyor. Bunlar da aynı şeyi filmlerde yaptılar. Giderek filmlere baktığınız zaman, çok ilkel korkular, ilkel cinsellikler, ilkel heyecanlar, kıskançlık, ihtiras... Öyle bir film hatırlıyorum, izlemesem de hikayelerini okuyorum. "Öldüren Cazibe" filminde adam galiba yasadışı bir ilişki kuruyor. Karısı gelince bunu yarıda bırakmak istiyor fakat bu kez kadın bırakmıyor. Tamamen korku, kıskançlık vs gibi... bütün evli erkeklerin evli kadınların hislerini gıcıklayan, gıdıklayan şeyler yani. Örneğin "Tehlikeli İlişkiler". Adı üstünde. Broşüründe yazan şey şu. Bu Warner Bross'un Türkiye'de dağıtımını yaptığı ilk film aynı zamanda. "Tutku, aşk, baştan çıkarma, tahrik ve intikam. Cinsiyetler arasında daha tehlikelisi görülmemiş erotik bir gösteri." Bu filmi bu sözlerle sattılar. Sinema eğer bir sanatsa, bunun sanatla ne ilgisi var? Sadece satılan bir mal. Onlar zaten, sinemaya bir sanat, insanları geliştirecek, insanlar arası ilişkiyi, insanın yaşamla, doğayla ilişkisini, kişiliğini geliştirecek bir olgu olarak bakmıyorlar ki. Sadece binlerce yıldır biriken sanatsal öğeleri kullanarak bir mal üretiyorlar. Çünkü bu sanatsal birikimden, insanları nelerin etkileyebileceğini çıkarabiliyorlar. Psikologları var, sosyologları, sanat tarihçileri, felsefecileri, biyologları var. Bunların hepsi oturup filmlere hangi unsurları koymaları gerektiğini bulup, filmler yapıyorlar.

Yavuzer Çetinkaya, Sadık Albayrak ile
(Fotoğraf: Kenan Mendekli)

— Sonuçta izleyiciyi geliştirmiyor bu filmler. Ama Atilla Dorsay, bu filmlerin olumlu yanlarını sıralarken şöyle diyordu: "Bu filmlerin gelmesi, insanlarda, gençlerde sinemaya gitme alışkanlığı yaratacak, bu alışkanlığın sürdürülmesi sonucunu doğuracak." Demek ki, bu alışkanlığı yaratmak, sonuçta olumlu bir şeye hizmet etmiyor. Bu filmlerle yaratılan alışkanlık, düşük sinema beğenisi olan bir kuşağı yetiştiriyor. Biraz da bunun üzerinde durabilir misiniz?

— Gitmediğim için bilemiyorum, diyeceğim ama etkilerini görebiliyorum. Böyle bir kuşak gelişiyor ama sırf bu sinema ortamında değil. Artık tüketim ekonomisine dayanan "yeni dünya düzeni" adı verilen... Bundan iki hafta önceki, sanırım Express dergisinde bir araştırma var. Kaynak olarak onu verebilirim. ABD devlet başkanı George Bush "yeni dünya düzeni"nin içkisi Coca-Cola'dır diyor. Demek ki, "yeni dünya düzeni"nin içkisi var, yiyeceğinin ne olduğunu biraz önce anlattım. Bunun bir de eğlencesi var. Sanatla da bir ilgisi yok bunun. Çünkü sadece tüketmeye yönelik. Tabii ki sanatın da tüketicisi olması gerekir ama sanat üretime öncelik vermelidir. Sanat üretilmeli önce. Sanat üreticisini öne çıkaran bir insanlık olgusu. Bu yüzden sanatı gözardı etmek hep işlerine geliyor. Klasik müzikte insanlar seyrederken, 20-30 yıl keman çalışmış bir insanın o anda ürettiği müzikte, üretim anını görüyor. Bu çok hoş bir şey. Sanat o anda üretiliyor. Ama filmde, oturuyoruz, çok edilgen kalıyoruz. Ancak bi-

ze onun verdiği kadar pay alıyoruz. Bu yüzden müzik kültüründe de şu anda pop kültür denen bir şey var. Yani "yeni dünya düzeni"nin içkisi belli, yiyeceği belli, her şey çabuk, hazır tüketilecek şeyler, müziği de öyle. Rap öyle çıktı zaten. Spike Lee'nin bir filmi vardır. Ordan biliyorum. Burada zenciler sıkıldığı zaman yapabilecekleri tek şey bu. Çünkü başka türlü boşalamıyorlar, o kadar sıkılıyorlar, o kadar baskı altındalar ki... "Hey man!" "Sıktın artık!" "Hadi be!" "yürü geç!" filmde zenciler bunları söylüyor. Bizim sokaklarda da vardır. Sıcak günlerde Sultanahmet civarında yürürler içki içmişlerdir, bunalmışlardır ve sadece konuşular. Kendini boşaltmaya çalışır. Dünyaya şimdi Rap diye bir akımı sundular. Bütün mesele müziğin çabuk tüketilmesine yönelik. Müziği çabuk tüketmek için videoclip dedikleri bir şeyler ürettiler. Videocliplerde de hızlı görüntülerle, erotik numaralar, yakın plan dudaklar, gözler, romantik numaralar, aradabir bir çiçek, baygın bakan bir göz... İnsanların düşlerinin içine kadar girmeye çalışıyorlar. Düşlerimizi de bizim adımıza onlar yaratmak istiyorlar. Bu, müzik alanında da, sinema alanında da böyle. Bunu şunun için söylüyorum. Bu gençlik sonunda nasıl olacak? İşte dinlediğimiz bir Genç Radyo var. Çeşitli kaynaklara göre bunun sponsoru Coca-Cola'ymış. Bu FM kanalında üstelik. 3. Kanaldaki batı müziği dinleyicilerini yakalamak için, hemen onun yanına koymuşlar kanalı da. Yanlışlıkla orayı açacağız ve oradan pop kültüre düşeceğiz. Genç radyocular, gençlik adına utanmaları gereken bir iş yapıyorlar bence orada. Dünyada geçerli olan ucuz pop kültürü, bizim ana müzik kaynağımız olarak sunmaya çalışıyorlar. Reklamlarla oluşan genç dinleyicilerden büyük bir kitle yaratıyorlar. Egemen bir kitle oluşturuyorlar. Şimdi yetişen 20 yaşındaki gençler 5-10 yıl sonra ekonomide, politikada, sanatta, basın dünyasında egemen yerlere gelecekler. Bunların şu anda böyle bir durumda olmaları çok üzücü.

Bir sinema seyircisi yaratmıştır ama sinemaya eğlence olarak bakan, anında tatmin için sinemaya giden ve sinemayı küçümseyen bir seyirci yaratmıştır. Sinemaya bir süre sonra seyirci gitmeyecektir çünkü yeterince tatmin olmayacaktır. Bunun için evinde pek çok var şey seyircinin. Tek koltukluk sinema ekranı denen, 87 cm çaplı bir ekran gördüm geçenlerde. Buna itiyorlar zaten. Evinde oturup, TV seyret... Buna itiyorlar zaten. TV'de kendi dünyanı kendin kur insan değil, birey değil, tüketici birimler olarak. Cebindeki parayı alabileceği, kendisine istediği kadar hizmet ettirebileceği birimler olarak yetiştirmek... Etkileyebileceği, manüpüle edebileceği yani çekip çevirebileceği bireylere dönüştürmek. Şimdi sorunun cevabını, bu karışık anlatımdan sonra toparlarsam, evet, böyle bir seyirci kitlesi yetişti ama ne yazık ki bu seyirci kitlesi kesinlikle kendi yaşadığı ülkenin, içinde yaşadığı sosyo-ekonomik, kültürel, politik koşulların hiç farkına varmayan ve tam tersine uzaklaşan bir kitle. Çünkü sanat bu koşulları tanıtmak için bir yoldur. Kendisinden, kendi ülkesinden, kendi yakınlarından, sevgilisinden, uzaklaşan bir seyirci kitlesi oluşturuldu. Bu işi başarıyla yerine getirdi.

— Sizin yazınız, Nazım Hikmet'in Kuvayı Milliye'sinden bir alıntıyla bitiyordu: "Ya İstiklal ya ölüm!" Siz bu filmlere karşı tek başınıza bir boykot başlattınız. Bu boykottan söz eder misiniz biraz.

— Bence bu cevap şöyle başlayacak. Yavuzer Çetinkaya diyor ki, ben boykot başlatmadım, bir boykota başladım. Boykota tek başıma başladım, tek başıma aldığım bir karardı. Aslında buna boykota başladım da demek istemiyorum. Sinemaya gitmeme kararı aldım. Yurtdışına çıkacak sinema seyircisi parasında benim param olmasın diye düşündüm. Bilet almıyordum ama sembolik olarak gitmemek, yani bir seyirci daha az olsun diye düşündüm. Ben bu filmlerden etkilenirim diye korktuğumdan değil. Ben yaklaşık 12 yıl üstüste hiç aksatmadan Cannes Film Festivali'ne gittim ve orada günde 7 film izleyebiliyorum. Arka arkaya, yani sabah saat 8.30'dan gece 12'ye kadar. 10-11 gün olan festival süresince 60-66 kadar film izleyebildiğim oldu. Bu filmleri hiç not tutmadan ayırabiliyordum, analiz edebiliyordum, haber yapabiliyordum. Filmlere objektif bakabiliyordum. Kamera arkasında olanları bildiğim için, bu konuda eğitim gördüğüm, kendim de yaptığım, kamera arkasında da görev aldığım için... Ben bu filmlerden korkmuyorum. Yani bu filmler bana bir şey yapamaz. Ama sinirleniyorum. Çünkü her gördüğüm filmde neler yapmaya çalıştıklarını çok iyi anlıyorum. Taktiklerini, niyetlerini anlıyorum. Niyet apaçık görülüyor: "seyircinin cebinden parasını nasıl alırım, nasıl aptallaştırabilirim." Seyirciyi bir kısır döngüye sokmak gibi yöntemleri var. Bu tüm reklamlarında, demin okuduğum reklamda da var. Hayat sadece, tutku, ihanet, baştan çıkarma, tahrik, intikam, cinsiyetler arasında daha tehlikelisi görülmemiş erotik bir gösteri mi? Benim midem bulanıyor. Sinema boykotumun kişiliğimle de ilgisi var. Kişilik olarak da tavır alıyorum. Çünkü insanlar arası ilişkilerin bu kadar yapay bir biçimde sunulması bana çok ters ve yanlış geldi. İnsanlar arasındaki erotik ilişki, iki kişi arasındaki ilişki olmalı. Şimdi özel kanallarda, televizyonda göğüsler açılıyor, sansür kalkacak diye, liberalleşme diye geldiler... Liberalleşme, belden yukarı değil, belden aşağı başladı. Belden yukarı sansür kalksın istiyorduk, onlar belden aşağı sansürü kaldırdılar. Belden yukarının şansürü daha da kötüsüyle devam ediyor. Çünkü belden aşağısını belden yukarının yerine ikame etmeye başladılar. Yerine onu geçirdiler artık. Tek önemli olan odur, başka hiçbir şey düşünmeyeceksin, herkes "Gece Keyfini" seyredecek, herkes şansla hayatını kurtarıp araba kazanmaya çalışacak, herkes bilmem ne programında cevapları bilerek ordan bir şey kazanmaya çalışacak, veya herkes telefon edip karşı tarafın anlattığı cinsel iç gıcıklayıcı hikayelerle kendini tatmin edecek... Sonuçta mastürbatör bir topluma yöneliyoruz. İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nden mezunum. İyi bir öğrenciydim. Klinik psikolojiye de devam edecekken, o sırada 68 olayları, tiyatroya başlamış olmam, sinemayla ilgilenmem yüzünden sürdürmedim. Sanatta psikolojiden yararlanırım. Bu yüzden hem sanatçıyım hem psikoloğum diyebilirim. Sanatçılık tabii ki, ön planda, çünkü içlerinden birini ciddiye almam gerekiyordu. Buradan edindiğim bilgilerle, "mastürbatör bir toplum" yetiştiriliyor derken, güzel bir örnek var: Pasolini. Bu son festivalde belki birçok arkadaş zor anlaşılır buldu ama Pasolini, bu tüketim toplumuna karşı dünyada ilk savaşı başlatan insanlardan bir tanesidir. En sert biçimde... Hatta cinselliğin pazarlanması

karşısındaki savaşı, kendi filmlerine cinselliği en çarpıcı bir biçimde koyarak başlatan bir insandır. Bunu da Türkçe'de yayımlanmış bir kitabının önsözünde söylüyor. Burada diyor ki, "ben en son filmim Salo'da, faşizmi anlatan, faşizmin son 120 gününü anlatan, Sodom'un 120 günü ya da Salo filminde, özellikle 'sodomizasyon' denen, yani erkekle erkek arasındaki cinsel ilişki üzerine yaptım ki, bu ilişki üretici olmayan bir ilişki olmadığından dolayı sapıktır. Cinsel ilişkinin temelinde üretim yatar. Artık bütün medya, sinemasından, televizyonuna kadar ve bu alo-tel olaylarına kadar, bütün çaba insanların cinselliği de tek başlarına yaşamaları amacına yönelik. Yani üretimden uzak. Çünkü üretim olduğu zaman, iki kişi olduğu zaman örgütlenme oluyor. İki kişi sevişmek için de bir araya gelse bir ortaklık, bir paylaşma başlıyor. Paylaşma başlayınca, dış dünyadan satın alınabilecek bir şeye ihtiyaç kalmamaya başlıyor. Bu iki insan kendi aralarında mutlu oluyor. İnsanlar tek olacak ki, o zaman dış dünyadan mutluluk satılacak onlara. İki insan mutlu olursa onlara bir şey satamazsın ki... Elele tutuşmuşlar insanlar gidiyorlar boğazı seyrediyorlar, mutlular. Onlara ne satacaksın ki?.. Ama onlara "beni otomobillendir Macit" diyerek, mutluluğun ancak araba ile varolabileceğini satmaya çalışacaksın. Pasif ve tek bir insan yaratılmaya çalışılıyor. Birey bile değil. Gerçekten bireyi bile kurtarmanın şu anda kâr olduğunu düşünüyorum. Onlar tek bir insan modeli yaratıyorlar ve bu tek insan mutluluğu satın alacak, mutluluğu satın almazsa, onların mallarını kimse satın almayacak. O zaman da batacaklar. Böyle bir insan yaratmak için, aileler parçalanıyor, boşanmalar müthiş artıyor, bunun için çocuklar ailelerini bırakıp kendi başlarına kendi mutluluklarını satın alma sürecine sürükleniyorlar.

— Sizin bu tek kişilik boykotunuza karşılık, sinema yazarlarının bu gelen filmleri, çoğunlukla överek sunmaları söz konusu. Sizin boykotunuza hiçbir destek gelmedi. Bu kısırlaştırıcı ortama bir bakıma katkıda bulunuyorlar. Bu konuda neler diyebilirsiniz?

— Evet destek gelmedi. Teşekkür ederim. Şundan teşekkür ediyorum, "kısırlaştırıcı ortam" sözcüğünü ilk defa sen kullandın. Benim de demek istediğim bu. Anlatmaya çalıştığım ortam kısırlaştırıcı işte. Katkı gelmedi hiçbir yerden. Ben, Yavuzer Çetinkaya, bir sinema yazarı, üstüne üstlük yurtdışında bu konuda ilk kez doktora yapmış insanım. Böyle bir tepki gösterdiğine göre buna dikkat edelim. Bu konuda acaba neden böyle bir tepki göstermeyi gerekli buldu diye kimse yazmadı. Yazamazlardı. Çünkü böyle bir tepkiyi ciddiye aldıkları anda, kendilerini ciddiye almamak gibi bir ikilemle karşı karşıya kalacaklardı. Ben bunları, sinema sanatının birikimini kullanan eğlencelikler olarak görüyorum. Bu filmlerin büyük çoğunluğu böyle. Eleştirileri okuyorum, sık sık okuduğum eleştirilerde bu görüşümün doğrulandığını hissediyorum. Yani, "sinemada hoşça vakit geçireceksiniz", "ne güzel oynamış", "tekniği müthiş"... diyeceksiniz. Çok ilginç, ben bunun hesabını tutuyordum ama sonra bıraktım, filmleri tanıtırken en çok kullanılan öğeler şunlar: "100 bin dolara mal olmuş", "1 milyar dolar gişe yapmış." Filmleri tanıtırken daha çok filme ne kadar masraf yapıldığı, ne kadar gelir getirdiği... Şimdi adını hatırlayamadığım bir film için 3-4 ay kadar önce çok yazıldı bu. Tek başına bir eylem olduğu için benim bu yaptığımı çok uçuk buldular ama aslında ayakları yere sağlam basan bir eylem, bir direnme biçimi. Hiçbir şey kaybettiğimi de zannetmiyorum. Ama ben böyle bir eyleme kalkışmakla, en azından üç yılda, onlar 30 veya 50 film seyretseler, 150 film eder, iki saatten 300 saat. 300 saat boşa geçirdiler. Hiçbir kazanımları olduğunu sanmıyorum. Belki sinema yazarlığını sürdürerek maddi gelir sağlamışlardır. Ama bildiğim kadarıyla o konuda pek bir gelir verilmiyor. Zaten daha çok TV'de oynayacak filmleri tanıtmaya başladılar.

— Çünkü onların da alanı kısıtlanmış oluyor böylece. Bu filmlere eleştiri yazmak, onlardan bir düşünce

GÜZEL ÖFKE

Ben de oradaydım kuşların yanında
Sessizce ağlayan kadınlar gördüm
Oğulları öldürülmüş, yıkılan
Biliyorum akıtıyorlar içlerine
Bozgunları sürgünleri belâlı yılları
İşte şurda sarışın ve kumral çocukları
İşte şurda yerinden yurdundan edilmiş halk

Ben de oradaydım bölüştük acılarını
Ayışığı vururken uzun kirpiklerine
Elâ gözleri uykulu çocuklar ağlıyordu
Havada fesleğen kokusu uçuşuyordu

Geceleyin ağaçların koyu gölgesi
Gibi çöken yıkımlar karartamıyordu
İçlerindeki aydınlığı, ben de oradaydım
Örtündüm ayışığını ama uyuyamadım

Ayışığı bir eşiğe oturmuş ıslık çalıyordu
Şurdaydı işte şu oturduğum yerde
Bir ana oğlunun cesedi başında ağlıyordu
Gün geç doğuyordu kuşların seslerinde
Geceyi yırtan şu trenin hırçın sesinde

Uzaktan vakti esenliyordu güneş
Ben de oradaydım o sessizlikte
Kirpikleri ıslanan genç kızlar gördüm
Beyaz örtülere bürünmüş, dingin ve vakurdular
Ablalar ablalar, yürek atışlarını duydum
Sokak ortasında öldürülenlerin

Ardından uzun uzun baktığım genç kız
İpince bir genç kızdı işte
Güzel bir öfke büyütüyordu göğsünde
Günün ilk ışığı vururken tenine
Eğilip baktım ablalar ablalar
Ne kadar da yakındı kalplerimiz birbirine

Ahmet ADA

üretimine girişmek de artık mümkün değil, çünkü hepsi birbirinin prototipi, az önce de söylediğiniz gibi.

— Tabii ki, bu kısırlaştırmanın onlar açısından da çok ters bir sonucu oldu ve ellerindeki bütün klasik kütüphane, sinema kitaplığı işe yaramaz oldu. Oturup şimdi, bir Yeni Dalga'dan, Yeni Dalga etkisindeki yönetmenlerden, İtalyan Yeni Gerçekçiliği'nin izlerini taşıyan filmlerden, bir Ingmar Bergman'dan söz edilemezdi... Bunlar artık entellektüel sinema dili. Çok az kişi izliyordu. Fakat hatırlarsınız Tarkovski'den herkes bahsediyordu bir ara. Ingmar Bergman sineması, Ingmar Bergman da film yapmıyor epeydir. En son senaryosunu verdi. İşte biliyorsunuz Cannes'de ödül alan film, Ingmar Bergman'ın senaryosu üzerine yapılmıştı. Sonuçta baktığımız zaman, ne yazık ki, onların da ellerinden sinema konusunda düşünme özgürlükleri alındı. Sen onu söyledin, ben de bunu tekrarlıyayım. Ellerinden, sinema konusunda iyi düşünmek, sinemayı severek düşünüp, eleştirmek, hatta bir filmi 2-3 kere görüp keyif almak keyifleri azaldı, yok oldu. Son toplantılarında, biliyorsunuz 16 kişi seçtiler. Bana da en iyi yardımcı oyuncu ödülü verdiler. Menekşe Koyu'ndaki rolümle. Ama bu onları daha çok sevmeme ve onlar için daha çok üzülmeme neden oldu. Zaten ben tavrımı kendi başıma aldım. Kendi başıma aldım derken, bizim 80 öncesinde bir derneğimiz vardı, Sinema Yazarları Derneği, o hâlâ kurulamadı. Bu konuda yeterli çabayı gösteremeyen insanlardan da dünyada ve Türkiye'deki sinema sanatının özel ve genel sorunlarını içeren konularda sağlıklı bir bakış beklemek veya benim gösterdiğim bu tepkiye koşut eylemlere katılmalarını beklemek zaten yanlıştı. Nitekim ben de böyle bir şey beklemiyordum. Onun için çok üzülmedim, niye tek başıma kaldım diye. Biraz tavşan dağa küstü, dağın haberi olmadı oldu ama bence dağa küsen tavşan kendi kendine mutlu olmuştur. Ben dağa küsebildim. Dağın haberi olmasa bile ben bir tavır gösteriyorum. Bu bile insan olduğumu hissetmem için bana yeteri kadar mutluluk verdi. Hâlâ da bunu sürdürüyorum. Ha, bazı, birkaç küçük şey oldu. Onların sözünü etmek istemiyorum.

— Kızınızın buna gösterdiği bir tepki var. Kızınızla ilgili bir olay anlatmıştınız..

— Bir kızım var, çok televizyon seyrediyor, çok akıllı da bir çocuk. Mecbur sinemayı tanımak istiyor. Onun sinemayı tanıması için de başka bir yol yok. Bu filmlerle büyüdü. Bizim sinemayı tanımamız için başka olanaklarımız vardı, onun yok. O, tamamen bu "yeni dünya düzeni"nin kültürel ürünlerini tüketti. Kendisine bunu anlatmakta zorluk çekiyorum. Ama onun gitmesini engelleyemiyorum. O, kendi kişiliğini, kendi yetiştiği ortam içinde kendisi oluşturacak. Çocuğumu bir saksı içinde büyütemem. Olumlu ve olumsuz yanlarını, zaman zaman onu uyararak, ama kendi seçimini kendisinin yapmasına mümkün olduğu kadar özen göstererek büyütmek zorundayım. Bu konuda bazen çelişkilerimiz oluyor. İstiklal caddesinin ortasında, 40 yaşında bir adamla 10 yaşında bir çocuğun tartışması... "Bütün Amerikalılar kötü adam mı baba?" "Hayır kızım, bütün Amerikalılar kötü adam değil tabii ama bu filmlerde bazı yanlışlar var." "Neresi yanlış? Peki doğru film göster ona gideyim." gibi haklı da sorular soruyor çocuklar. Bence bu konuda tepki göstermesi gereken insanlar, sinema yazarlarından çok, sinema endüstrisinin kendisiydi. Sinema endüstrisinin yönetmenleri, oyuncuları, tırnak içinde yaratıcılarıydı. Onlar da bir örnek göstermediler. Son olarak bir bardak suda koparılan bir fırtına var. Devlet yardımının ne kadar olması gerektiği, kimin aldığı, kimin almadığı... Ben aldım... o almadı... Bunun tartışılması başka bir düzeyde yapılmalıydı.

— Bir de bu konuda kota uygulanması gibi bazı girişimlerde bulunulmuştu. Fakat bu da, sinemacılarca desteklenmedi...

— Sonuçta en tutarlı tavrı sinema sahipleri gösterdiler. Sinema Sahipleri Sendikası onlar, "biz özgürüz, bu bir ticarettir. Biz filmlerimizi istediğimiz sinemada, istediğimiz kadar göstririz." dediler. "Türk filmlerine % 25'lik bir zaman ayrılması düşünülmüştü, ama değil % 25'i % 5'i bile doldurabilecek bir film üretim kapasitesi kalmadı Türk Sineması'nın. Şu anda, ancak, televizyonun belli kanallarındaki dramaları üretebilecek kadar, gündelik bir medarı maişet motorunun çalışmasında veriliyor o emek. Bir olay var ama, ben olayın o kadar büyütülmesinden yana değilim, ancak bilinmesinde yarar var. Turgut Özal, sanırım başbakanlığı sırasında, ABD'ye gittiği zaman, "Eğer sinema konusunda siz kota uygulama kararı alırsanız, biz de tekstil konusunda benzer karar almak zorunda kalırız." diye bir tehtidle önlediği söylendi. Bir yerlerde çıktı, doğrulandı, doğrulanmadı bilmiyorum. Fakat doğrulanıp doğrulanmaması önemli değil. "Yeni dünya düzeni" çerçevesi içinde ABD'nin olaya böyle bakması çok doğal. Kendi filmlerinin kendi ülkesi dışında tüketilmesi için her şeyi yapabilir. Amerika'da gösterilen filmlerin, on yıllardır % 98'i Amerikan filmi. Türkiye'de de bu oran yaklaşık aynı. Yani % 98 Amerikan filmi izleniyor sinemalarda ve geriye kalan % 2'de diğer filmler. Durum bu kadar net. Gazetelerde bir haber çıkmıştı. Öneri olarak söylemiyorum da... Benim boykotumdan daha önemliydi haber. Ama o konuda da hiçbir girişim olmadı, en azından ne kadar hoş yapmışlar gibi bir şey söylenebilirdi. Mesela Güney Kore'de film yönetmenleri, film prodüktörleri filan, UIP orada da kendi dağıtım bürosunu açtığı zaman, o filmler gösterilirken sinema salonlarına fare, yılan, akrep filan attılar. Böyle gösteriler yaptılar, bu bizim üretim özgürlüğümüzü elimizden alıyor diye. Bir şey oldu mu, olmadı. Onlar da kotalar istediler, verilmedi. Yani sonuçta, yine belli bir devran dönüyor ve her şeyin sanki önceden saptanan bir yolda gittiğini görüyoruz. Ama kendiliğinden öyle çarpık bir yere gelir ki bu olay, yani üretmeden tüketmenin söz konusu olamayacağı bir an gelecektir mutlaka. Bunu anlamak için kahin olmak gerekmez. Nasıl ben, 3 yıl önce bunun buraya geldiğini görmüşsem. Görmek için sadece bakmak yetiyor zaten. Bu yüzden daha genel açıdan da, zaten insanın üretici niteliği, tüketici niteliğini mutlaka bir yerde dengeleyecek ve üretimin, paylaşmanın doğayı tüketerek değil, doğayı yeniden üreterek yaşamanın insanoğluna da, evrensel dengelere de en yakışan ve uyan doğru olduğunu herkes anlayacak. Şimdi tamamen tersine bir gidişat var. Ama bu gidişat da gidişat değil, onlar duracak. Bana bu boykotun en azından kazandırdığı bu dışardan bakış var ve dışardan bakınca

kaybettiğim hiçbir şey olmadığını görünce daha da seviniyorum. Filmler hakkında bütün yazılanları okuyorum, hatta yabancı dergilerde çıkanları da... Gerçekten görmediğime yakındığım hiçbir film yok. En son Yağmur Adam'ı görmüştüm. O filmden herkes efsaneymiş gibi söz eder. Ben, demin de söylediğim gibi psikoloji eğitimi görmüştüm, o filmde psikolojik bir hastalık, otizm söz konusuydu. Bu konuda daha önceden, çok daha ucuz bütüçeyle yapılmış bir İspanyol filmi görmüştüm. Anayla otistik çocuğu arasındaki ilişkiyi anlatıyordu, müthiş etkileyici ve aydınlatıcıydı. O güzel film aklıma gelmişti, Yağmur Adam'ı seyrederken. Oysa bunlar hastalıktan bile bir pay çıkartmışlar insanları uyutmak için. İnsanların cebindeki parayı almak için. Bunu düşünüp üzüldüm.

— Kaybettiğiniz bir şey yok ama kazandığınız zamanlar var. O zamanlarda neler yaptınız?

— Kazandığım zamanlarda biraz bilinçli olarak yaptığım, tabii her seferinde değil ama... Sinemaya gidiyorum, gitmek istiyorum dediğim zaman, hâlâ geniş bir sinema kitaplığım var, Fransa'da 6 yıl yaşadım, orada tüm paramı sinema kitaplığı kurmaya ayırmıştım, 500-600 kadar sinema kitabım var, oradan bazı senaryolar alıp okumak veya bir romanı alıp kendi kafamda onun senaryosunu yapmak gibi üretici ve en azından o romanın yazarı, bir filmle ilgiliyse o filmin yönetmeni ile paylaşarak yaşadığım anları çok sevdim. Bunu genelde de yapıyordum ama böylece 300-400 saat daha bilinçli olarak yapma olanağı buldum. Bazen televizyonda izliyordum, yeni bir film geçiyorsa, şimdi TV'de de izlemiyorum. Çünkü TV'de gösterilen filmleri öyle tanıtıyorlar ki, "müthiş", "muhteşem", bu filmleri görünce vs... Bu kadar çığırtkanca tanıtılıyorsa arkasında mutlaka bir üçkağıt vardır. Bu zamanı kendim, dostlarım, yakın çevrem, kızım ve doğayla, bunun ötesinde yapıtlarından çok iyi tanıdığım yazarlarla, müzisyenlerle ilişki kurarak geçirdim. Çünkü uzun bir süre sinemayla çok ilgilendim, şimdi biraz da öbür taraftaki eksiklerimi giderebilirim. Onlar da gerekli.

— Peki sinemanın geleceği konusunda neler söyleyebilirsiniz?

— Sinema geleceği yere geldi, şimdi sinema bir düşüş içinde. Bunu söylemek çok acı ama sinema şimdi yok oluyor. Sanat olarak yok oluyor, sadece bir olgu olarak var. Video sistemi giderek yaygınlaştıkça, insanlar, aldıkları kameraları kullanmaya başlayacaklar. O kameraları kullanırken bir şey ürettiklerinin tadına varacaklar. Yaptığı şeyin içindeki özel, özgün şeyin, kendi yarattığı güzel şeyin, diğer hazır üretilmiş filmlerden daha keyifli olduğunu görecek. Bu özel filmi yanındakiyle paylaştığı zaman, ürettiğinin farkına vardığı zaman işin içine sanatsal boyut da girecek. Çünkü sanatsal boyut ancak yapılan işin farkına varıldığı zaman söz konusu olur. Yanındakinin yaptığıyla kendi yaptığı arasındaki farklılığın farkına varınca talep oluşmaya başlayacak. Bunun başka bir yolu yok. Sonra üniversite öğrencileri, bilinçli olanlar, şimdi ben, nasıl, tiyatro sanatının çıkış noktasını da amatörlerde görüyorum. Bu konuda daha önce de yazdım. Gerçekten amatör oyunlara gittiğim zaman profesyonel oyunlardan çok daha fazla keyif aldığımı farkediyorum, son bir yıl içinde. Tiyatroda nasıl böyle bir gelişme varsa... Sorunun nerde olduğu çok basit, bu yüzden çözümü de çok basit... Sanatı para kazanmak için yapıyorlar. Ben bir sanat yapıyor ve karşılığında para kazanıyorsam ne âlâ. En ideal ortam, sanatını yaparken bu yolla para kazanmak. Ama "yeni dünya düzeninde" amaç hizmeti satıp bunun karşılığında para kazanmak. O yüzden gereksiz talepler üretiyorlar. Sunulan hizmete ise önem vermiyorlar. Ben önce, yaptığım şeyin bir hizmet olduğuna inanırsam, yaptığım şeyin bir sanat olduğuna inanırsam, bunun karşılığında bir gelirim olur... Ama eğer sırf para kazanmak için sanat yapıyorsam, bu, para kazandıkça yaratıcılığı gitgide yıpratır ve sıfıra indirger. Onun için herkes önce yapılan işin özünü korumalı. Niçin hâlâ amatör tiyatrolar var? Bu filmlere gitsinler işte... Bunların içinde, tahrik, tutku, aşk var... bunlar gitsinler, 8 kanal TV izlesinler. Bunu yapmıyorlar, gidip günde 8 saat, 6 saat prova yapıyorlar. Ortaya 300-500 kişinin izlediği oyunlar çıkartıyorlar. Ama bundan müthiş bir keyif alıyorlar. Onu izleyen 500 kişi de keyif alıyor. Amatör yaptığı işi seven, belki hümanisti gibi konuşuyorum ama, amatör, amato yani sevgi kelimesinden geliyor. Latince amore sevmektir. Yani yaptığı işi severek yapmak. Severek üretmek, birbirini sevmek. Buradan gelen insan ürettiğini sevdiğiyle de paylaşır. Paylaşımcı bir ortamda severek üretmek... Bence bunun gideceği yer o. Başka çözümü de yok. Yoksa "Ya istiklal ya ölüm"... Ya böyle ya da yok... Bir paylaşım ortamında severek sanat üretilirse sanat varolacak yoksa olmayacak.

OZAN'A ÖVGÜ

herkes kendi karanlığını yaşar yalnızca
ozan herkesin

kuşlar çiçekler çocuklar vurulur da
umursamaz sağırlar körler ordusu
ozan umursar

sevdiğinden ayrılınca sırım gibi güzeller
iki damla gözyaşı dökemezken başkası
şakır şakır boşanır ozanın gözleri

sorguda prangada gençliği çürütülmüş
evlatlar mı beklenir ezik evlerde
beş duyusu tetiktedir ozanın

her kavganın sevdayla bezenmesini
bize öğütleyen odur
çağlar boyu
çağlar boyu

yeşillenen tarlaların
filizlenen dalların
yaman soluğu

yüreğini yangınayatırmışların...

Bünyamin DURALİ

TELEVİZYON 50 KANAL YA BEYİNLER...

Bülent HABORA

Emine Bora

Yaşasın, övüneceğimiz bir konu daha çıktı, televizyon kanallarının sayısı yakında elliyi bulacakmış.

Bilindiği gibi, biz övünmesini çok seven bir ulusuz.

Köprüler yaparız, "Avrupa'nın en büyük, dünyanın üçüncü büyük köprüsü", diye övünürüz. Doğrudur da, en ufak bir yağmurda bu köprülerden geçmek, sırat köprüsünden geçmekle eşdeğerlidir.

Binalar yaparız, "Pentagon'dan sonra dünyanın en büyük binası", diye övünürüz. Doğrudur da, her ne hikmetse bina yıllar geçtikçe eskir, ama kullanılmaz.

İtibarımızı ileri süreriz, "Dışardaki itibarımız çok fazladır", diye övünürüz. Doğrudur da, Tuvalı gibi büyük ölçekli haritalarda bile görünmeyen üç-beş ülkenin dışında herkes bize vize koyar.

Yardımsever bir ulus olduğumuzu gösteririz, "Azerbaycan'a, Kırgızistan'a, Özbekistan'a yardım edeceğiz", diye övünürüz. Doğrudur da, sadece 1991 yılında onbinlerce insanımız adam gibi yaşama şansını kavuşabilmek için Türkiye'den kaçar.

Okur-yazarlığımız söz konusu ederiz, "Okur-yazar oranı yüzde 90'a çıktı", diye övünürüz. Doğrudur da, Türkiye'deki 224 ana gereksinim maddesi içinde "Kitap"ın adı yoktur.

Üzerinde 60 milyon insanın yaşadığı ülkemizde, ek olarak gazete veren kuponlar en çok 700-800 bin, gazeteler ise 4-40 bin arasında satılmaktadır. Ayda bir, haftada bir çıkan şeker renkli cici kağıtlar 25-30 bin, dergiler ise 1-4 bin kişi tarafından alınmaktadır.

Kitapları saymıyorum. Ders kitapları dışında, kitap okunmamaktadır Türkiye'de. Hava atmak için kütüphane yaptıranların taksitle aldıkları da, kupon eklerinin verdikleri kitaplar da pek bir şeyi değiştirmektedir. Çünkü, "Arkadaşımın kitabı çok güzel...", "benim kitabımı öven arkadaşımın kitabı da çok güzel... gibilerinde "arkadaş kitabını övme sayfaları"ndaki çok değerli eleştirilerle ya da deterjan reklamlarıyla, özür dilerim kitap reklamlarıyla birlikte "Bol porno, bol vahşet, bol işporta" pazarlamacısı televizyonlar da kitabı öldürmüşlerdir.

Şimdi 50 kanallık televizyonumuz çıktı ortaya. Bir süre sonra bununla övünmeye başlayacağız. Ama doğru dürüst ne bir program olacak, ne de bir film.

Kendilerine "Elit tabaka" yaftasını asan bir takım adamlar, Türkçe'yi bilmeyen birtakım kişilerle konuşacaklar ve ortaya programlar çıkacak... Bazılarında bol "ahkâm" kesilecek, bazılarında da bol "argo" kültürü sunulacak...

Müsamere ya da gazino çizgisini aşamayan eğlence programlarının yanı sıra "külliyetli miktarda" porno ve vahşet dizileri, filmleri bu kanallardan beyinlere akacak.

Sonra...?

Teleyazarların yağlarını, Türkçe bilmeyenlerin söylevlerini, fotoğraf çekmeyle film çekmeyi karıştıranların Türk ulusunun cebinden alınan milyarlar karşılığı hazırladıkları yapıtlarını, evleri iglo'ya çeviren eğlence ve komedi programlarını, dost işi sanat şaheserlerini, kiloyla alınan filmleri, çok enstrümanlı gürültüleri ve diğer benzeri safsataları izledikten sonra, örneğin, sokakta yere tükürenleri eleştireceğiz, "Azizim, her işin başı eğitim ve kültür..." diye.

Eğitim ve giderek kültür cinayetlerinden sonra böyle bir eleştiri yapmaya hangimizin hakkı var acaba?

ONURLU... DÜRÜST VE CESUR

Zeynep GÜLER

"Mücadelemizin geleceği olmadığını söyleyenlere, yaşanan felaketi gözönüne alarak, ısrarla vermemiz gereken karşılık şu olmalıdır: Geleceğimizi kaybetmek Devrim'i, anavatanımızı ve sosyalizmi kaybetmektir."
F. Castro

İktidar Gazetesi'nin muhabiri olarak Temmuz ayının ilk haftasında **Küba Halklarla Dostluk Enstitüsü**'nün (ICAP) düzenlediği ve çeşitli Avrupa ülkelerinden "Küba dostları"nın katıldığı "Jose Marti Emek Alayları"nda çalışmak üzere Küba'ya gittim. Resmi olarak üç hafta süren kampta Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden yaşları 16 ile 70 arasında değişen kalabalık bir grupla beraber çalıştım. Politik görüşleri itibarıyla partililerden, yalnızca "dayanışma-insan hakları" söylemiyle motive olmuşlara, 47'li kuşaktan Küba devrimi ve Che-Fidel motifleriyle hareket edenlere dek geniş bir yelpazeyi barındırıyordu bu topluluk. Ama Kübalı yoldaşların da belirttiği gibi çok büyük bir çoğunluğu kendi ülkelerinin "onurlu, dürüst ve cesur" insanlarıydı.

Küba'da bulunduğum üç hafta içinde biz Küba'yı, büyük bir hevesle günlük gazeteleri yutarcasına okuyan ve yayın saatleri enerji tasarruf programı nedeniyle kısalmış ancak yayınları kalitesinden kaybetmemiş televizyonu büyük ve canlı bir ilgiyle izleyen "gözünü dünyaya çevirmiş" insanların dünyayı tanıdığı kadar yakından tanıyor muyuz diye sordum kendime sık sık. ABD'nin burnunun dibinde yüz yılı aşkın bağımsızlık savaşımı, otuz küsur yıllık sosyalizmiyle, "ya sosyalizm ya ölüm" diyen devrimci kararlılığıyla, devrimi teslim etmektense adayı batırmayı yeğleyen, ağırbaşlı inadıyla emperyalizme karşı duran ülkeyi, onun onurlu insanlarını, onurlu halkını tanıyor muyduk?

Örneğin sol yelpazenin içinde Küba'yı bir model olarak algılayacak denli benimseyenler, Küba'yı ne kadar tanımışlardı? Küba gerçekten kimileri için, kırlardan şehirlere yönelen, köylülüğü temel alan "önce" anti-emperyalist ve demokratik görevleri yerine getiren bir devrimci demokrat kitle hareketi stratejisinin esin kaynağı olmuştur. "Bürokrasi" tehlikesinden bağışık kalabilme tutkusunu "örgütsüzlük" eğilimine vardıranlar için Küba, partisiz bir avuç cesur devrimcinin ne işler başarabileceğinin canlı kanıtı, öncü savaşının Moncada'dan başlayıp iktidara yürüyen somutlanışıydı. Karayiblerin bu küçük adasında öncü gücün, Latin Amerika'nın devrimci demokrat geleneklerinden bilimsel Sosyalizme evrilen özgün bir yol izlemesi kimileri için Sovyet modeline karşı "gerçek" alternatifi simgelemişti...

Bu anlatılanlardan bir siyasi portre çıkıyor. Ama bir dizi maddi temele otursa da, pek doğru bir tablo değil bu. Bir kere karşımızda, çok uzunca bir süredir, son derece örgütlü bir toplum var. Örgütsüzlük hayranlığından, neredeyse her sokağa uzanan bir sağlık organizasyonu nasıl çıkabilirdi ki?

Sonra, Küba halkının ve devrimci önderliğinin anti-emperyalizmle anti-kapitalizmin birleşmesi gereğini keşfetmesi pek uzun zaman almamıştır. Burada söz kosunu olan bir ön aşamanın "halledilip" yeni sorunlara yönelinmesi değil, olsa olsa Fidel Castro ve yoldaşlarının emperyalizmden ancak sosyalist bir toplum örgütlenmesiyle kopulabileceğini kavramaları ve önderliğin bu anlamda yapı değiştirmesidir.

1990 yılı rakamlarıyla 10.6 milyonluk nüfusunun % 74.9'u kentlerde yaşayan Küba'nın gerek bugün karşı karşıya olduğu sorunlar, gerekse de devrimci hareketin bir bölüğünü uzun yıllar etkisi altında tutmuş, devrim stratejisi tercihleri tartışması açısından "kırlardan şehirlere" taktiğini destekleyecek bir köylü ülkesi olduğunu düşünmek kesinlikle önemli bir yanlışı içeriyor. Küba'da devrimci dinamizmin kitle temeli geniştir, bu doğru. Ancak bu genişlik uzunca bir süredir işçi sınıfı eksenine oturmuştur.

Yukarıda Küba'yı aşırı önemseyenlerden söz ettim, bir de küçümseyenler var. Bazıları için toplum yaşamındaki tüm olumlu göstergelere karşın, Küba sosyalizmi denildiği zaman ilk akla gelen, "temelleri yok olmuş" bir sosyalizmle arasındaki tek bağ, artık "epey yaşlanmış" Fidel Castro olan bir halk. Küba sosyalizmi Fidel'in kendisinden ve çevresinde yarattığı parlak liderlik özelliklerinden ibaret sayılıyor. "O"ndan sonra rejimi devam ettirecek kurumsallaşmanın sağlanamamış olduğu düşünülüyor.

Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerde sosyalist rejimlerin çöküşü ve kapitalizmin dünya çapındaki saldırısı ile güçlenen ve pervasızlaşan bu karşı devrimci söylem, kendiliğinden doğan bir imajı silmeye yönelik çabaların ürünü olarak alttan alta ya da açıkça varolmaya devam ediyor. Emperyalizmin ideolojik üretim aygıtları her dakika böylesi söylenceler üreterek varlığını garanti altına alıyor, gerçekleri gözlerden uzak tutarken, yanılsamaları bir gerçek olarak sunuyor...

Oysa ki, Küba'da "demokrasi"yi sorguluyanlar, kapitalizmin ve emperyalizmin temelini oluşturan sömürünün, bu düzende vakayı adiden sayılan soykırımların, "faili meçhul cinayetlerin", "ölü olarak teslim alma"ların sorumluları oluyor.

* * *

Sosyalist Küba, dünyayı egemenliği altına almak isteyen ABD emperyalizminin ve kapitalist sistemin saldırısı altında ezilmeden varolmaya çalışıyor. Devrim sonrasında 30 yılı aşkın ambargo, bugün Küba halkı üzerinde etkisini her zamankinden daha fazla hissettiriyor.

Küba halkı açlığa, yoksulluğa, işsizliğe, ama en önemlisi bağımlı ve tabi bir onursuzluğa hiç alışkın değil. Küba sosyalistlerinin benimsediği ve Küba halkının yaşantısıyla içselleştirdiği yaklaşık yüz yılı aşkın bağımsızlık, otuz küsur yıllık sosyalizm tarihi, bugün büyük zorluklarla dolu bir dönemeçten, bir sınavdan geçiyor. Ancak Küba devrimcileri bağımsızlık, kendi kaderini belirleme ve mücadele hakkını sonuna kadar savunmaya hazır görünüyor.

Sosyalist Küba zor günler geçiriyor... Sosyalist Küba "barış zamanı özel dönem" diye adlandırılan bir darboğazdan geçiyor. Küba Komünist Partisi ve Küba'lı devrimciler, tarihin ve devrim anlayışlarının değerlendirilmesinden, günlük yaşantının düzenlenmesine kadar bir dizi teorik ve pratik sorunla başetmek zorundalar. "Rektifikasyon" olarak adlandırdıkları süreç bundan başka bir şey değil. Küba sosyalizminin uluslararası dayanışmaya bugün her zaman olduğundan daha fazla ihtiyacı var.

Ambargo etkisini ölümcül bir biçimde Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerindeki karşı devrimler ertesinde hissettiriyor. Ekonominin "tek ürün"e, şeker ihracına dayanması olgusunu değiştirmek ya da azaltmak bir zorunluluk halini almış durumda.

Ambargonun bugün en çok enerji kıtlığı yarattığı, sanayi tesisleri ve hammade ithali gerektiren üretimin büyük ölçüde durduğu ülkede Küba sosyalistleri öncelikle yiyecek alanında "kendine yeterlilik"i sağlamaya çalışıyorlar: **Programo Alimentario.** Örneğin süt, yalnızca küçük çocuğu olan ailelere verilebiliyor. Enerji sorununu aşmak için verimli kullanım ve israftan kaçınma yoluyla enerji tasarrufu programı uzun süredir uygulanıyor. Son beş yılda 80.000 ton petrol tasarrufu sağlanmış.

ABD'nin, hele burnunun dibinde sosyalizme hiç tahammülü yok. Sorun bundan ibarettir. Halk arasında da yaygın olan inanışa göre ABD Küba'yı hâlâ bir sömürge olarak görüyor. Orada, dünya çapında bir etkisi olan, özellikle de orta ve Latin Amerika ülkelerinin az gelişmişliğini kapitalist sistemin bir ürünü olarak gözler önüne seren sosyalizmin kazanımlarını görüyor, bunun dünya halkları, işçi sınıfı mücadeleleri üzerindeki olumlu etkisini çok iyi anlıyor.

Küba toplumu, kendi kültürel etkinliği ile övünen, ancak Avrupa kültürüne oldukça açık bir toplum. Üstelik devrim tarihi boyunca yaşanmış "enternasyonal" deneyimlerin yarattığı kültürel iletişim, toplumun kültürel farklılıklara açık bir yapı kazanmasına da neden olmuş. Bütün bunlar günlük yaşantının düzenlenişinden televizyon programlarına her yerde hissediliyor.

Küba halkı İspanyol ve Afrika kökenliler ile çok az sayıda yerli'nin yüzyıllar boyunca karışmasından oluşuyor. Küba'nın "ırk sorununu" ele alışı tarihsel kökenli ve sosyalist ideolojinin kazanımları açısından önemli farklılıklar içeriyor. Irk sorununa getirilen düzen içi çözüm önerileri, beyaz ırk dışındakilere kendi kimliklerini kazandırma ve hukuki alanda eşitliği sağlama vb. türünden önlemlerle sınırlı kalırken, Küba devrimi ekonomik yapıyı dönüştürerek, bu tür çözüm önerilerinden farklı ve yapısal düzeyde çok önemli adımlar attı.

Uluslaşma ile devrimci mücadelenin içiçeliği, Küba'da ulusal birliğe dair güçlü kanaatların, inançların ırksal farklılıkların önüne geçmesinin tarihsel temellerini oluşturmuştur. Ulus olma özelliklerini, bir devrimle taçlanan uzun bir bağımsızlık mücadelesi sonucu edinmiş olmaları bunun en önemli belirleyenidir.

* * *

Aile hekimliğinin yaygın olarak örgütlendiği Küba'da sağlık, eğitim, sosyal güvenlik vb. konularda büyük kazanımlar elde edilmiş. 1965'te binde 34.3'ten 1984'te binde 16.6'ya düşen doğum oranı ile sanayileşmiş ülkelerin düzeyi yakalanmış, çocuk ölümleri binde 14'e indirilmiş. Konutlar, gelirin % 10'una denk düşen bir kira karşılığı herkese sağlanmış. Devrim sonrası kadınlar konusunda altyapısal değişimlerin ortadan kaldırmaya yetmediği kimi sorunlarla, yaygın cinsel eğitim aracılığıyla başedilmeye çalışılmış. Cinsellikte geleneksel "erkek ve kadın rolleri" üzerinde durulmuş: yaşamın her alanında karşı karşıya kalınan İspanyol-Latin "maço" kültürüyle mücadele edilmiş.

Herkesin yararlanabileceği yaygın spor tesisleri, Küba'nın olimpiyatlarda gösterdiği başarının hiç kuşkusuz en önemli sırrını oluşturuyor. Küba geleceğe dair insani projeleri olan, meydan ve anıtlarını, kentlerini iyi koruyan, kırsal kesimde kentleri aratmayacak düzenlemelerle yaşamı güzelleştirmeye çalışan bir ülke.

Ancak bugün, teknoloji ihraç edebilecek durumdayken hammadde yokluğundan teknoloji enstitüleri çalışmıyor, doktorlar hastalarına verecek ilaç bulamıyor, iyi eğitilmiş teknik elemanlar ve kaliteli insan faktörü verimli bir biçimde kullanılamıyor. Şu an çalışmayan sanayi tesislerinden açığa çıkan işçiler, ya tarıma kaydırılıyor, ya da bir tür geçici işsizlikle malul oluyor.

Küba sosyalizminin en önemli bileşenlerinden biri olan Komünist Partililer, sorunları gerçekçi biçimde değerlendiriyor, sorunlara gerçekçi çözümler arıyorlar. Ambargonun yarattığı zorlukları ülke içinde ve dışında çeşitli düzenlemelerle aşmaya çalışıyorlar. 1992 ve 93'ün çok zor geçeceğini, zorlukların ülke içinde sosyal gerilimler yarattığını biliyorlar. Ekonominin çok karmaşık bir hal aldığını, uluslararası basıncın artarak süreceğini, ABD seçimlerinin yarattığı beklentinin de tabloyu karmaşıklaştırmakta etkili olduğunu düşünüyorlar. Ancak neye mal olursa olsun, bu krizi aşma azmindeler. Küba halkının iradesi bu zorlukları yenecek güçte. İhtiyaç duydukları şey yalnızca zaman. Bu anlamda uluslararası dayanışmanın önemi çok büyük.

* * *

Sağlık kuruluşları ve doktorlar var, ama ilaç yok! Herkese açık, ücretsiz eğitim sistemi, ama kağıt ve mürekkep yok! Halkın çoğunluğu kentlerde yaşıyor, ama sanayi çalışmıyor, ulaşım işlemiyor...

Burjuva toplumunun bireyi Küba'nın böylesi bir durumda nasıl ayakta kaldığını anlamakta güçlük çekecektir. Bugün devrimin ve sosyalizmin kazanımlarının bir güvencesi aranacaksa, bu, önderliktir; önderliğin iradesini Küba halkına içselleştirme becerisidir.

Bugün sosyalist Küba'nın bize ihtiyacı var. Onun bize ihtiyacı olduğundan çok bizim Küba'ya ihtiyacımız var!

TÜRK ROMANINDA YANLIŞLIKLAR — II

Muhsin ŞENER

Samipaşazade Sezai'nin **Sergüzeşt**'i ile başlayan Türk romanındaki 'mürebbiye' konusu, gerek sunuluş ve gerekse temsil ettikleri tipler ve anlayışlar yönünden bazı yanlışlıkları vurgulamaktadır. Mürebbiye, çocukları bakıp eğiten demektir. Bunlar, bulundukları zengin konaklarında o konağın sahiplerinin çocuklarını bakıp eğitmektedirler. Bu eğitim sırasında hiç ödün vermedikleri nokta, kendi kültürlerini aşılamak olmuştur. **Sergüzeşt**'in Mürebbiye'si bir misyoner gibi Fransız dilini ve kültürünü öğretmektedir. H.R. Gürpınar'ın **Mürebbiye**'sindeki Anjel de kendi kültürünün gereklerini yapmaktadır. H. Ziya'nın **Aşk-ı Memnu**'sundaki Mürebbiye iyi bir uygarlık hocası olarak çıkar karşımıza.

Tanzimatla birlikte romanımızda mürebbiyeler hep batının birer temsilcisi gibi görülmüşlerdir ve öyle sunulmuşlardır. Bu bakış açısı okuyucu tarafından anlaşılmıştır. Yönelinecek batı toplumu ile bu toplumun değerleri arasında köprü olarak seçilen bu kişiler, batının simgesi gibi algılanmışlardır. Durum böyle olunca batı, Türk toplumunun değerlerinin düşmanı gibi algılanabilmiştir. Bu hava, batı karşısında bilerek yaratılmış bir havadır. Halkın böyle bir ortama koşması ve onu benimsemesi mümkün müdür? Bana sorarsanız, yazarlarımızın bu noktada kusurları vardır ve bu kusuru bile bile işlemişlerdir. Ancak yanlışlığın farkına varılamamıştır.

İlk romanlarımızda mürebbiyelerin işlenmesi romancılarımıza ilginç gelmiş olmalıdır. Özellikle kadınların seçiminde toplumumuzun kadına karşı olan zayıflığının rolü olduğunu sanıyorum. Yazarlarımız bu zayıflığı batının bir temsilcisi olarak görünen bu tiplerle işleyerek batı düşüncesini daha da değersizleştirmenin ötesinde bir şey yapmamışlardır. Gürpınar'ın, **Mürebbiye**'de batıdan bir temsilci olarak bula bula eski bir 'fahişe' olan Anjel'i bulması ve bunu romanına koyması, yeni yeni batıya yönelmekte olan toplumumuza "işte batının bir örneği bu kadındır" demesi değil midir? Bunu Hüseyin Rahmi Gürpınar bilmiyor muydu? Biliyordu bilmesine de özellikle seçmiştir. Çünkü ilgi çekecekti ve o zamanki toplumun önemli çelişkilerinden birini temsil ediyordu Anjel. Geçen yazımızda, kadının Türk toplumu içindeki durumunu ve yerini açıklamıştık. Bu yerin ve durumun sanata öteden beri nasıl ve hangi boyutlarda yansımış olduğuna da dokunmuştuk yazımızda. İşte o boyutlar içinde ele alınması gereken bir çelişkiyi ortaya koyuyordu Gürpınar Anjel ile. Bu çelişkiyi Anjel'le ortaya koymayıp daha olumlu bir batılı kadın tipi canlandırarak getirmek Türk toplumunun hem biçim hem de içerik olarak batıyı benimsememesine daha çok yardım etmesini sağlayacaktı. Bunu yapmamıştır. Bu bakımdan önemli bir yanlışlık yapılmıştır. (*). Konunun öte yanında, Gürpınar'ın 'kadın durumu'nu Anjel tipi ile ortaya koymakta hiçbir sakınca görmemesi; 'kadın durumu'nu hem ulusal hem de evrensel boyutta iyi anlamaması vardır. Bu kanı doğru ise yazarın kusuru büyüktür. Değilse, kadın konulu yapıtları boştur.

Araba Sevdası'nda Fransızca hocası mösyö Piyer yazar tarafından 'menfaat düşkünü kurnaz tilki' olarak tanıtılmaktadır. Piyer, Bihruz beyin Fransızca hocalığını yapmaktadır. Yani bu 'kurnaz tilki' Bihruz beye bu yolla batıyı öğretmeğe çalışıyor. Ancak beğenilen bir insan değil. Hem çıkarcı hem de kurnaz mı kurnaz! Değer verilmemesi gereken biri. Ne var ki, romanda batılı bir tip olarak karşımızda bulunuyor. Halkın batıya ve onun değerlerine Piyer'in şahsında yakınlaşmasını beklemek hayalden başka bir şey değildir.

Tanzimatla birlikte batıya yönelmiş bulunan toplumumuzda, yeni bir uygarlığın gelişmesine ve yerleşmesine tanık oluyoruz. Biz bu uygarlık çevresine girmek, durumunda kalmıştık. Bu zorunluluk, bir baskının ve karşı koyamamanın sonucu olarak değil, yayılan ve yayılmasının durdurulamadığı bir yeni yaşam biçiminin; batı denilen kültür ve uygarlığın içine girmenin; ayakta kalmanın ilk koşulu olarak anlaşılmalıydı. Oysa hâlâ böyle görülüp anlaşılamamıştır. Bu durumda batıyı olumlu yapılar içinde getirmek gerekiyordu. Az karşılaşılan durumları, doğal durumlarmış gibi ortaya koymak son derecede yanlış olmuştur. Yanlış algılamaların cezasını bu toplum hâlâ çekiyor.

Yaşamımızın bir yanında batılı davranışlarımız ve inançlarımız vardır. Öte yanında da doğulu tavır ve inançlarımız... Bu iki dünya sürekli çarpışma halindedir. Orta bir noktayı bulmak mümkün olamamaktadır. İki yüz yıldır böyle bir orta noktaya gelinememiştir. Çünkü ta başta, batı diye sunulanların, bu ikiliği batı diye getirip yerleştiren durum ve tutumlar olduğunu, romanımızdaki bu örneklerden de anlamaktayız. Romanımız, tipler bakımından bu yanlışlığı yapmıştır. Hem doğulu hem de batılı bir takım değerlerin bir arada bulunduğu bir toplum olmak, ikili bir anlayışın o toplum içinde eğemenliğini benimsemek demektir. Bu özellik, yaşamımızın tüm alanlarına yansımıştır. Pratikte, hep batıya benzemek biçiminde algılanmış ve uygulanmış olan bu durumun, batı karşısında sürekli olarak bir ezikliği pompaladığını söylemeliyiz. Yaşamımızı hep böyle değerlendirmişizdir. Müzik, sinema, roman, öykü, resim, mimari vb. alanlardaki tüm çabalarımızda bu öykünmenin izleri açıktır. Tüm bunlar karşısında batı, değerlendirmesini açıklamamış olsa bile kendilerinde daha iyilerini buldukları bir gerçektir. Biz onlara neden benzemek isteriz anlamak zordur... Ne var ki batılı ol-

KUŞLAR BAHARI SÖYLER

Bir tren sesidir
Gün ağarmadan böler uykuları
Kendi kendinelik, sonsuz gitmelerdir

Yatağımdan hep karanlıklarda kalktım
Sıcaktı yorganım, yorgundu kemiklerim ve başım
Ilık, soğuk, güzel sabahlar, güç sabahlar...

Serçeler uyanmadan, az önce yaban bülbülünden
Yarın... diyerek gecelerde arınıp.

Özendim camdaki sabahlıklı kadınlara
Uzanıp el sallayan uykulu annelere
Otuzbuçuk yıl okulun üstüne, gittim geldim...
—gittim geldim—
Artık evdeyim, görevim kuşları kaldırmak
Tren sesleri bir uzak anı, alaca saatlerde
Kalabalık ve sıcak

Nursen KARAS

ma gereği karşısında yapılacak şey, bu zamana dek onlara benzemek biçiminde algılanmıştır. Gerçi, benzeyelim mi yoksa kendi niteliklerimizi yitirmeden kendimizi mi ortaya koymaya çalışalım? diye uzun süre tartışmışızdır. Hatta bu tartışma bazı yönlerden sürmektedir.

Hem batılı hem de doğulu bir düşünce sisteminin birlikte taşınması; bunlardan birisinin aleyhine, diğerinin benimsenmesi; ikili bir kişiliğin gelişmesine yardım etmiştir. Bugün toplumumuzda böyle bir kişilik yapısı vardır. Batılı gibi yaşayan, ne var ki doğulu kafası taşıyan insanımızın sayısı az değildir. Bu durum romancılarımızın ta başlangıçta seçtikleri tiplerde de görünüyordu. İki yüz yıldır hep bu noktaya geleceğimiz açıkça belli olduğu halde, yine de tartıştık durduk. Atatürk'ün 'çağdaş uygarlık düzeyi' olarak tanımladığı şey batıdan başka bir şey değildi. 'En hakiki mürşit' olarak gösterdiği bilim ile fen de batının iki verisi olarak ortadaydı. 19.yy. ile birlikte oluşmaya başlayan ve 20.yy.'da pek çok özelliği ile gelişmiş bulunan çağdaş toplumda "dünyayı ve toplumu yalnızca anlamak" artık yeterli sayılmamakta "onları değiştirmek gerektiği" bilinçli olarak artan ölçüde kavranmaya başlanmış bulunmaktadır. Bilim, bilgiden daha çok, yöntemdir. Herhangi bir konunun doğru olarak anlaşılabilmesi ve bilgili düzenlemelerle denetim altına alınabilmesi, bilimsel geçerlilik ve güvenilirlik ilkelerine uyulmasına bağlıdır. (1). Ayrıca, insan ve toplumun yaşamında bilimsel düşünüşü yerleştirmek ve demokratik bir düzen kurabilmek ancak ve yalnız lâik ortamda mümkündür. Lâiklik hem bilimin hem de demokrasinin temelidir. Çünkü bilimin geçerlilik ilkeleri ile demokratik düzenin meşruluk ölçüleri aynı niteliktedir ve hepsi lâik özelliktedir. Bilimi geçerli kılan nesnellik, somut gerçeği sürekli gözönünde bulundurma, "bildiklerini eksik ya da yanlış olmasın? Durum değişmiş olmasın? "sorularını her zaman sormaya çağıran ölçülü kuşkuculuk, birimlerle bütünlüğü, tarihsel ve eş zamanlı çözümlemeleri kaynaştırma ilkeledir; bunlarla demokratik düzenin meşruluk ölçütleri olan değişmez yasa konulamaması, düzenli aralıklarla özgür seçim yapılması, kamu yararının her gün yeniden yeniye tartışabildiği örgütlü kamuoyu ortamı bulunması, bir bireyin cinsiyet, yaş, meslek, varlık, eğitim düzeyleri ne olursa olsun eşit hakları edinmiş yurttaş konumunda bulunması ilkeleri birbirinin simetriğidirler. Her ikisi de lâik bir ortamı gerekli kılar. (2). Avrupa dediğimiz batı bu düşüncelerle gelişmiş, kalkınmış ve ilerleyerek zenginleşmiştir. Atatürk bunu biliyordu. "Nakilcilik"le bir yere varamayacağımızı biliyordu Atatürk. "Akılcılığa" işaret ediyordu.

Batıyı Anjel'lerin, Courton'ların, M.Aleksanderin'lerin temsil ettiğini yapıtlarında gösteren; batıyı bir yanlışlık içinde sunan yazarlarımız sorumludurlar bu sonuçtan ve günahını onlar da taşımalıdırlar.

* *
*

Biz salt batıyı mı böyle üstten tutma algıladık? Kendi yurdumuzu ve insanlarımızı da iyi anladığımızı ve kavradığımızı söyleyemeyiz. **Yaban'**a bakalım isterseniz. Yaban, Y.Kadri'nin önemli yapıtlarından biri. Onun köye yönelik ilk ve son ürünü. (3). Önemi, alanında ilk yazılanlardan biri olmasından geliyor. Kurtuluş Savaşı'nda Sakarya Zaferi'ne kadarki dönemi kapsayan ve toprakları düşman tarafından işgal edilen insanımızın ne olduğunu ve ne durumda bulunduğunu; işgali nasıl değerlendirdiğini; bunun nedenlerini araştırıyor yapıt. Burada yazar, 'aydının işlevi'ni getiriyor. "Aydının köye ve köylüye ne kertede yabancı düştüğünü"de vurguluyor (4). Bir bakıma tezli bir yapıt **Yaban.** Kurtuluş Savaşı'ndan sonra düşmandan arınmış bir ülke; bu ülkenin çağdaş dünya düzeyine çıkarılması sorunu var. Y. Kadri sorunu aydınla çözmek tezini ortaya kor. Seçilen aydın tipi. A. Celâl'dir. A. Celâl, bir paşanın oğlu olup Birinci Dünya Savaşı'nda yaralanarak emir eri ile birlikte onun, Porsuk Çayı Vadisi'ndeki köyüne gelir. Bu paşazade ilk kez köy görmektedir. Neden bu köye geldiği; niçin emir erinin peşine takıldığı bilinmiyor... Köylülere "terbiye, görmemiş, pis, iğrenç goril sürüsü" gibi sıfatlar verebilmektedir. Romanda Türk köyü yanlış tanıtılmıştır. Şu karşılıklı konuşmaya bakalım:

A. Celâl Bekir çavuş ile konuşmaktadır:

"— Biliyorum beyim sen de onlardansın emme.

— Onlar kim?

— Aha, Kemal Paşa'dan yana olan-

lar...

— İnsan Türk olur da nasıl Kemal Paşa'dan yana olmaz?

— Biz Türk değiliz ki beyim...

— Ya nesiniz?

— Biz İslâmız. Elhamdülillâh... O senin dediklerin Haymana'da yaşarlar. (Yaban, s.200-201)"

Ayrıca, A. Celâl'in kendisiyle hesaplaştığı şu bölüme bakalım:

"Eğer bize zafer nasip olsa bile kurtaracağımız şey bu ıssız topraklarla bu yalçın tepelerdir. Millet nerede? O henüz ortada yoktur. Onu, bu Bekir Çavuş'lar, bu Salih Ağa'lar, bu Zeynep Kadın'lar, bu İsmail'ler, bu Süleyman'larla yeni baştan yapmak gerekecektir. (Yaban, s. 201)"

A. Celâl'in kendisiyle bir başka hesaplaşmasında yine:

"Bunun sebebi, Türk aydını gene sensin, sensin! Bu viran ülke, bu yoksul insan kitlesi için ne yaptın? Yıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksinmek hakkını buluyorsun!"

Bu alıntılar şu gerçeği açıkça göstermeye yeterlidir sanıyorum: **Yaban**'da anlatılan köy ve köylü gerçek değildir. Bu köylüler yanlış tanıtılmışlardır. Y.Kadri köylüyü tanımıyordur. Bu köylülerle birlikte Kurtuluş Savaşı yapamazsınız. Atatürk'ün "Kurtuluş Savaşı'nı ben bunlarla kazandım" dediği köylüler değildir bunlar! Bu bakımdan önemle belirtilmeleri gerekmektedir. A. Celâl'in bu köylülere karşı "sevgisizliği" vardır. A. Celâl, içinde bunlara karşı bir kin varmış da onu doğrulamaya çalışıyormuş gibidir. Romandaki çevre betimlemelerinde bunu görmekteyiz:

"Orta Anadolu'da köy donmuş bir konaktır. Ya da ıssız yayla donmuş bir boz denizi andırır. Sanki bu yerlerde hayat ebediyyen çekilmiş gibidir. Doğa gibi insanların da gözleri donmuş, kör olmuştur. Hakikaten burası Ay'dan farklı bir yer değildir. "....." Gelin olan kız bile bir hamam bohçası kadar cansız değil midir?" (Yaban, s.48-162).

"Ya tepeler... ve tepeler birer urdur... Üzerinde yaşadığımız bu toprak ya içinde gizli bir dert ile şişip çatlayacak ya da bir dehşetli gürültü ileyerin dibine doğru çöküp gidecektir." (Yaban, s.45).

Bu betimlemelerde hiç sevgi var mıdır? Tümünde bir sevgisizliği soğukluğu ve katılığı elle tutuyoruz. Sanki A. Celâl'in ağzından yapılan bu betimlemeler, Anadolu'yu kötülemek için özellikle hazırlanmış açıklamalardır. Bunlarla bir yere ulaşılamaz! Bu sevgisizlikle yuğurduğunuz kahraman süpermen de olsa hiç fark etmeyecektir. Çünkü siz ta baştan, bu topraklarla bu insanların "ölü" olduklarını ve kendilerine yardıma, iyiliğe koşmağa gerek olmadığını söylemektesiniz. Bu bakımdan Kurtuluş Savaşı'nın bu insanlar ve bu topraklar için yapılmasına bile üzülebilir, acınabilirsiniz.

Sedat Tosunoğlu

Benim doğduğum ve büyüdüğüm köylerde, kırk yıl öncesine göre değişmiş çok şey var bugün. Oralarda şimdi, yol, her evde elektrik, su, buzdolabı, çamaşır makinası, TV, çoğunda video, birçok evde otomobil; köyün toplu ulaşım araçları vb. bulunmaktadır. Ancak bu varların salt yüzeydeki kazanımlar olduğunu söylemeliyim. İnsanlarımızın iç yapılarında büyük değişiklikler olmamıştır, olamamıştır. İkili kişilik; ikili düşünme ve algılama biçimi insanımızı özde değiştirmemiş bulunuyor. Ya da bu durum özde değişmesine olanak vermemiştir. Tüm bu dış yaşam deneyimleri, insanımızın özünü değiştirmiyor. Bir batılı gibi anlamıyor, bir batılı gibi düşünemiyoruz; algılayamıyoruz. Ne gereği vardır diyemeyiz. Nedenlerini yukarıda açıklamıştık.

Yaban'ın yayımlandığı 1930'da **Kadro** dergisi çıkıyor. **Kadro**'da Y.Kadri'de dahil, Ş. Süreyya, romanda işlenen konunun felsefesini yapmağa çalışıyor diğer arkadaşlariyle. Aydın'ın toplumun kalkınmasında bir kadro olarak önemli yeri bulunduğunu savunuyor. Bu kadro, 'Milli Kurtuluş hareketi ile gelen heyecanı duyan, bu heyecanı koruyan ve yaşatan ileri unsurların rehberliği' olarak yorumlanıyor. İşte o 'ileri unsurlardan birisidir. A.Celâl. O A.Celâl ki, içine kapanıp birbirlerine benzediklerinden yakındığı köylülere benzer sonunda.

A.Celâl kendini 'bir çanak suda bir damla zeytinyağı' olarak görür. (5). İster idealist felsefeyi benimsemiş yazarlarımız olsun ister diyalektik yöntemi seçmiş günümüz yazarları olsun, toplumsal sorunlarımızı aydınların açıklığa kavuşturacaklarına inanmışlardır. (6). Melih Cevdet'in Telgrafhane şiirini anımsayalım:

Uyuyamıyacaksın
Memleketin hali
Seni seslerle uyandıracak
Oturup yazacaksın
Çünkü sen artık o sen değilsin
Sen şimdi ıssız bir telgrafhane gibisin
Durmadan sesler alacak
Sesler vereceksin
Uyuyamayacaksın
Düzelmeden memleketin hali
Gözüne uyku giremez ki...
Uyuyamayacaksın
Bir sis çanı gibi gecenin içinde
Ta gün ışıyıncaya kadar
Vakur metin sade
Çalacaksın.

Sanki Y.Kadri bu şiirde çizilen aydını aramaktadır ve onu A.Celâl ile bulmuştur.

Bu durum aydının yanlış önerilmesi, yanlış tanıtılması demekti. Giderek bu tip aydına bir tür "tebessümle" bakılmıştır; belki ondan "bıkkınlığın" ifadesiydi bu bakış. Aydınlar hâlâ işlevlerinin ne olduğunu bilmemektedirler. Aydın,

ADSIZ ŞİİR

ezbere, karşılıklı şiirler okuduk
imgeler kanatlandı yüreğimizden
en yaralı yerimizi
kırmızı karanfil renginde kanattık

derelerden akan suların şırıltıları
ve kayan, kaybolan yıldızların telaşı
körpe bir buzağı gibi tenimizi yaladı
—ah şimdi! salıvermek duygusu çocukları
sığınak niyetine mavi atlaslara—

ezbere, karşılıklı şiirler okuduk
yurdumun has şairlerinden
konuştuk... konuştuk... ve sustuk
—susmanın tadı bir başka
sorguda bile böyle biline bu—

şiiri koyduk başucumuza
derilmiş çiçekler niyetine
aşk ve karanfil eşittir ne eder
isyan provaları olarak bari işleyin defterlerine

İbraim EROĞLU
17.8.1982

ikiyüz yılın tümünde çok çabalamasına ve didinmesine karşın hiçbir yere gelememeştir. Oysa 1940'larda başlayan bir Köy Enstitüsü hareketinin ortaya çıkardığı aydın tipi, on yıllık süre sonunda Türk toplumu üzerinde daha uzun ömürlü ve derin etkiler yapabilmiştir. O tip doğru bir tiptir. Çünkü halkın içinde bulunmaktadır. Onların içinde doğmuş, onlarla birlikte yaşarken, çağın bilim ve teknoloji verilerini öğrenmiş; bunları yine, o içinden çıktığı topluma geri vermek üzere, onların içine gönderilmiştir. Orada, onların olanaklarını, çağdaş düzeye çıkarmanın ve daha üretken hale getirmenin savaşımını, yine onlarla vermek üzere... Onlardan hiç şikâyetçi olmamıştır bu aydın. Aydını A.Celâl gibi sananlar bu sorumluluğa dayanamamışlardır. Sonuçta Türk toplumunun içerden içeriye kaynamasını anlayamadıklarından bu aydını kovmuşlardır; ona "tü kaka!" demişlerdir. O aydınlar Türk halkına dünyayı götürmüşlerdi oysa. (7)

Y.Kadri'nin, zamanının koşulları içinde bu iki aydın tipi arasında yanlış seçim yapması ve yanlış seçilen o tipe ağır yükler yüklemesi daha sonra aydınları ikiye bölmüştür. A.Celâl gibi olan aydınlar ve halkın aydınları. Bunlar zamanımıza geldikçe özde aynı şeyleri taşımakla birlikte renklerde ve kokularda farklılıklarla devam etmişlerdir. A.Celâl gibi aydınlar, işi başaramayacaklarını bildikleri için başka yollara sapmışlardır. Ayakları hiç yere değmemiştir bunların. Hep havada kalmıştır. Büyük olanakları elde etmenin yol ve yöntemlerini ise çok çabuk kavramaları hayret bir şeydir. Halk aydınları ise, esas ustanın halk olduğunu, ulus olduğunu hiç unutmamışlardır.

Yaban Atatürk milliyetçiliğini yozlaştırmıştır. Eğer Y.Kadri'ye inanılacak olursa, okumuşlarla aydınlar köylüleri ve halkı sevmemektedirler. Halk ve köylüler topraklarını işgal eden düşmana karşı bile bilinçle savaşamamaktadırlar. Miskin, içine kapalı bir halktır bu halk. Onlara hiç güvenilmemelidir.

Berna Moran'ın **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış** adlı yapıtında, Y.Kadri'nin **Sodom ve Gomore'**da olduğu gibi **Yaban'**da da Kutsal Kitap'dan bazı şeyleri aldığına işaret etmektedir. İsa'nın Yahudiler için bir çoban olarak gönderildiğini; Yahudileri toplayıp onları mutluluğa götürmeğe uğraştığını söyleyerek (s.174-175) Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nda ulusun bir kurtarıcısı, çobanı olarak onu badirelerden kurtarıp atlatarak kurtuluşa götürdüğünü; bu durumu ile onun bir "mesih" olduğunu belirtmektedir. Türk Milleti'nin 'Çölde Beni-İsrail'i andırdığını' söyler Y.Kadri (Yaban, s.91). Bu benzetmelerdeki çarpıklık ileride bir takım düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Atatürk düşüncesi yanlış yorumlanma durumu ile karşı karşıya kalmıştır. Lâiklik konusunun özellikle 1980'den sonra ele alınışında bu durumun çok etkisi olduğunu söylemeliyim. 'Lâikliğin dinsizlik olmadığını' ileri sürenler böyle bir durum varmış gibi, yani Lâiklik dinsizlik olarak anlaşılıyormuş gibi, bu konuda istediklerini yapma olanağını bulmuşlardır. Y.Kadri ve **Yaban,** Atatürk'ü anlamamış, özümsememişlerdir. Aynı yazar **Ankara'**sında bu noksanlığı giderme çabası içindedir sanki. Ancak bu çaba ne onu ne de **Yaban'**ı aklamaya yetmektedir.

(*) Yazarlarımızın romanlarında mutlaka 'olumlu tip' yaratmalarını önerdiğimiz sanılmamalıdır. Bir kültür değişimini karşılayıp sırtlayan roman tiplerinin, bu sorumluluğu taşımalarıdır istenen...

(1) Prof. Dr. Özer Ozankaya, Türkiye'de Laiklik, Cem Y.s.19

(2) agy. s. 5-6

(3) Selim İleri, Çağdaşlık sorunları, Günebakan Y., s.112

(4) agy. s.113

(5) agy. s.118

(6) agy.s.15

(7) Bu değerlendirmeler, 1940'ların koşulları içinde ve tutarlıdır. 2000 yılına giderken doğrulukları ve yeterlilikleri çok doğaldır ki tartışılabilir...

Şiir Gündemi / 7

ŞİİR VE ÖZGÜRLÜK

Sennur SEZER

Yıllar önce bir eleştirmen, kadınların şiir yazma şanslarının azlığını yaşam koşullarına bağlamıştı. Kadınlar kısıtlı ve sınırlı bir dünyada yaşıyorlardı: Ev işlerinin, çocuklarının arasına sıkışmış bir sokakta. Oysa şiir özgür bir hayâl gücü ve özgür bir yaşam isterdi. Bu yargıya kadın olmanın getirdiği duygulardan daha başka yargılarla karşı durmaya çalıştım. Sınıfsal bir güdüyle. İşçi sınıfından ozanlar da yetişmeyecekti öyleyse. Bunun yanı sıra, yaşama koşulları sınırlı az gelişmiş ülkeler de şiir bakımından zayıf kalmak zorundaydı. Bugün, özgür hayâl gücünün koşullara bağlı olmadığını iyi biliyorum. Olsa olsa, ifade gücü için gerekli eğitim ve öğretimin, özgürlükle koşutluğundan söz edilebilir. Sanırım kadın sınıfını da (kadınların cinsel yapılarından çok, sınıfsal konumlarından söz edilmesi gerektiğine inanırım), işçi ve köylü katmanlarını da, zaman zaman yetersiz kılan bu eğitim sorunudur. Çünkü sanat, ne yazık ve ne güzel ki, bir doğa değil bir eğitim sorunudur. Üreten için olduğu kadar tüketen için de.

Benim ülkemde, Türkiye'de, şiir özgürlüklerle değil, kısıtlılıklarla boy atmıştır sanki. Şiirin en çok okunduğu, en çok yazıldığı dönemler, geniş özgürlükler dönemleri değil, özgürlüklerin daraldığı dönemlerdir. Bu gerçek, şiirin "yarı örtülülük" isteyen bir sanat dalı oluşuyla, eğretileme sanatı oluşuyla da açıklanamaz. Baskıların, kapalı şiir sayısını arttırması gerekirdi öyle olsaydı. Oysa, 1980 sonrasında (1970 sonrasında olduğu gibi) o güne kadar "kapalı şiir ustası" bilinenlerin daha açık, baskılara daha cepheden saldıran şiirlerini okuduk. Ben Edip Cansever'in Eylülün Sesiyle şiirini anımsatmakla yetineceğim. Bu dönemler, iki ayrı akımın (açıkseçik şiirlerle, İkinci Yenicilerin) hemen hemen birleştiği dönemlerdir.

Günümüz, bir anlamda, özgürlükler dünyası gibi görünüyor. Bugüne kadar tabu bilinen konular iletişim araçlarında tartışılıyor: Şairlerin özleyecekleri bir özgürlük, insanların isteyecekleri bir dünya kalmadı. Bir kadın için de, bir çiçek için de bir türkü yazılamaz. Kadınlar şişirme bebek, erkekler bir elektrikli alet. Buna inanıyorsanız sorun yok. Şiir, var olan özgürlüklerle yok oldu diyebiliriz.

Ama insanlara tanındığı varsayılan özgürlükler de, yapılan uluslararası anlaşmalar da ne savaşları tüketti. Ne de açlığı... Bütün bunlar tükendiğinde de iki insanın arasındaki çelişkiler son bulmayacak. İletişim ağının genişlediğinden söz edilen günümüzde, durmadan tek başına bırakılan, kapitalizmin çarklarına sıkışan insanın dramı işlenecek, önümüzdeki on yılda. Çünkü şiir özgürlük ister. En çok özgürlüksüzlerde boy atsa da. Dünya, insanın özgürlüğünün, sevme, yaşama, varolma, düşünme özgürlüğünün mutlu günlerini görmedi daha. Irk savaşlarını da, çağa yakışmayan kıtlıkları da tüketemedi.

Evet günümüzde şair sayısı hızla azalıyor. Hiç değilse gelişmiş ülkelerde. Şiir daha az okunuyor. Benim ülkemde de. Ama bu çok kısa sürecek. İletişimin görselliğini, sözün evrenselliği yenecek yakında. İnsanlar duygularını anlatmayı yeniden öğrenecekler. Kutsal Kitapların kitleleri etkilediği gibi etkileyecek şiirler yazılacak ve tüm dünyayı değiştirecek.

Bizler, üçüncü dünyanın, ünsüz ve sabırlı şairleri, gelecek büyük şiirin ilk sözcüklerini yazıyoruz. Dünya ve özgürlük için konuşacak büyük şairlerin öncüleriyiz. Büyük şairlerden biri Afrika'da şimdi. Açlıktan ölmezse büyüyecek. Diğeri, Bosna'daki kamplardan birinde, özgürlüğüne kavuşacağı günü bekliyor... Üçüncüsü de, burada yakınlarda... Televizyonu kapatıp parka çıkmayı başarmış. Bilgisayar falan da umurunda değil... Elini tutacağı bir arkadaşı özlüyor.

(Bu yazı Belçika'da Eylül ayında yapılacak Şiir ve Özgürlük sempozyumu için hazırlanmıştır.)

İKİ KISA OYUN : DAĞ YOLUNDA, TATYANA REPİNA VE ANTON ÇEKHOV ÜZERİNE...

Oğuz UÇAK

Anton Çekhov, Rus Tiyatrosu'na büyük yenilikler getirmiş ve bu yenilikleriyle de Dünya Tiyatro Tarihi içinde haklı yerini almış bir büyük usta...

Ancak kanımca, Çekhov deyince akla sadece **Vişne Bahçesi**, **Martı** ya da **Üç Kız Kardeş** gelmemelidir artık! Çünkü Çekhov'un dehasını, salt uzun oyunlarında değil, tek perde olarak yazdığı 9 kısa oyununda da görebiliyoruz... **Dağ Yolunda** (1884) ve **Tatyana Repina** (1889) Çekhov tadını alabileceğimiz kısa oyunlardan, sadece ikisi...

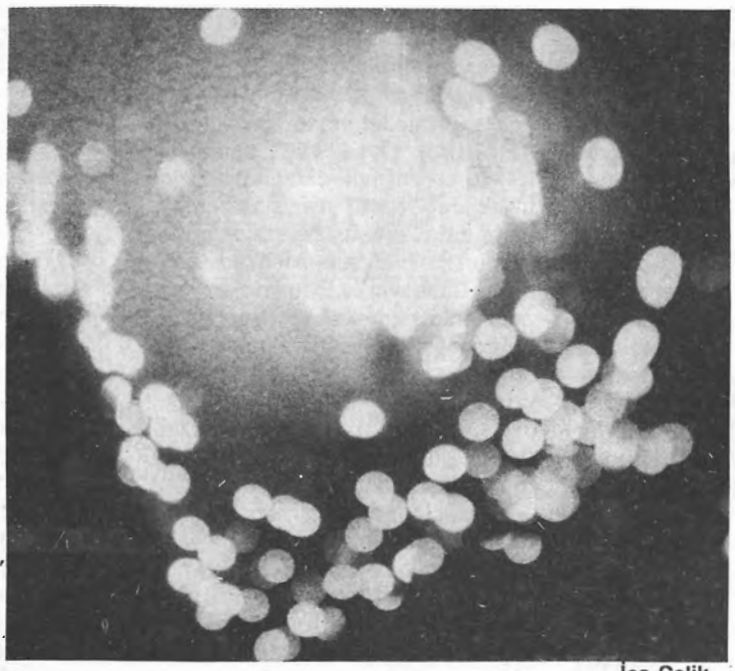

İsa Çelik

Bu iki oyunda da, diğer oyunlarında görülen bir yapı söz konusu. Gösterişten uzak, yalın bir dille ve ince bir alayla, yaşanılan toplum ve bunun kişileri ele alınmış. Ayrıca her yerde, her zaman rastlanabilecek sıradan insanların sıradan özelliklerinin yanında, eski soyluların yozlaşmış yaşamları da yalın bir anlatımla, her türlü süs ve abartıdan arındırılmış , inandırıcı ve etkileyici bir ustalıkla sergilenmiş...

Bu noktada Çekhov'un yazın yaşamını, kimi edebiyat tarihçilerinin yaptığı gibi belli birtakım dönemlere ayırmanın yanlış olduğunu belirtmek istiyorum. Yani öykülerini şu yıllarda, tek perdelik oyunlarını bu yıllarda, uzun oyunlarını ise şu dönem içinde yazmıştır demek, kanımca yanlış bir saptama... Çünkü hepsi içiçedir, Çekhov, kısa oyunlarını yazarken bir yandan da uzun oyunlarını kaleme almıştır. Söz gelimi ilk uzun oyunu sayılan **İvanov**'dan sonra, yine kısa oyunlar çalışmış ve **Tatyana Repina, Düğün** ve **Kutlama** gibi birkaç oyun bu dönemde çıkmıştır...

Çekhov, eleştirel gerçekçilikten gelip toplumcu gerçekçiliği benimsemiş olan bir yazar... Bu yüzden eserlerinde, Çarlık düzeninin, yani yozlaşmış düzenin değişmesi gerektiğini belirten düşüncelerini de görebiliyoruz... **Dağ Yolunda** ve **Tatyana Repina**'da da görülen bu temel amaç, toplumsal yaşamın derinliklerine inilerek incelenmesi ve bu çevrenin insanlarının yakından tanıtılması şeklinde gelişmekte. Çekhov, bu iki oyununda, dış dünyanın çelişkilerine değinmekle birlikte, kişinin iç çelişkilerini de bizlere sunar. Bunu yaparken de tek bir kişinin değil, belli bir çevrenin çeşitli kişilerinin olumlu-olumsuz bütün özelliklerini vermeyi amaçlar. Bu yaklaşımıyla Çekhov'un, diğer eleştirel gerçekçi yazarlardan çok daha ileride olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Çekhov, nesnel bir yorumcudur aynı zamanda, yani objektiftir!

Çekhov'un aristokrat kesime karşı bir yazar olduğu bu oyunlarında da ortaya çıkıyor. **Dağ Yolunda**'da görüldüğü gibi Çekhov, büyük bir ustalıkla aristokrasinin çöküşünü gözler önüne getiriyor. Üstelik bunu yaparken de asıl acınacak kesimin, aristokrasinin sömürdüğü insanlar olduğunu bizlere gösteriyor. Kaldı ki, **Dağ Yolunda** adlı oyunda aristokrasi, kendi içinden birinin de yok oluşunu getirmiştir. Yani iflas etmiş toprak sahibi, Semyon Sergeyeviç Bortsov'un... Zaten Çekhov'un oyunlarında olumlu ile olumsuzu aynı anda içeren bir ikilem vardır: O, acı çeken insanlara yakınlık duyarken, yine aynı insanların saçmalıklarına kızan bir gözlemci yazardır. Bu ikilemini, bir yanda coşku ve duygusallık, öte yanda tersinlemeyi içeren bir mizahla yoğurur. Böylece, gerçeği en doğru görünüşüyle, ama onu tragi-komik yönleriyle yeniden var eder...

Bu iki oyunda da aksiyonu ve buna bağlı olarak durumları geliştiren, tamamiyle oyun kişileridir. Yani oyunlardaki

gelişimi durumlar değil, durumları oluşturan kişiler sağlamaktadır. Her iki oyunda da kişilerin istekleri ve tutumları belli bir ölçüde tutarlı bir gelişim gösterir. Ayrıca ortada bir de sorun vardır. Ama bu sorun, hiçbir zaman bir sonuca bağlanmaz. Çekhov'un nesnelliğinden hangi düşüncede olduğunu anlamak zordur. Özellikle **Dağ Yolunda** adlı oyunun çatısına baktığımızda, insanların yıkılışının gözler önüne geldiğini görürüz. (Bortsov örneğinde olduğu gibi...) Dıştan bakıldığında hiçbir şey olmuyormuş gibidir. Ama iç çatışmalar çok yoğun yaşanmaktadır. **Tatyana Repina** adlı oyunda ise durum biraz daha farklı! Dinsel kesimin yanında olan Pederler ve Koro ile, halk tabakasından olan insanların bir çatışması söz konusudur. Oyuna giz katan **Tatyana** ise iç çatışmayı sürükleyen etken kişiliktir...

1884'de yazdığı ve ilk oyunu olan **Dağ Yolunda** için Çekhov, "Dramatik Bir İnceleme" demiş... Sansür izin vermediği için o zaman oynanamayan yapıtta, bir handa konaklayan çeşitli kişilikler anlatılmakta. Olaylar daha çok, iflas etmiş ve alkole bağımlı hale gelmiş, zavallılaşmış Bortsov üzerinde kurulmuş. Oyunun vermek istediği eleştirel mesaj da buradan gelmekte. Gülünç sahnelerle renklendirilen bu oyunda, buruk bir hava olduğu da yadsınmayacak bir gerçek...

1889'da yazılan **Tatyana Repina**'da, **Dağ Yolunda**'ki gibi bir perdelik bir dram çalışmasıdır. Bu oyunda da bir katedralde, büyük bir kalabalık içerisinde bir evlilik töreni anlatılmaktadır. Ancak yozlaşan din ve öldü sanılan oyun kişisi **Tatyana** ile ana olay anlatılmakta ve çatışma da bu noktadan kurulmaktadır. **Dağ Yolunda** da olduğu gibi, bu oyunda da ortaya çıkan sorunlar bir çözüme ulaşmaz, bir durum sergilemesi yapılır ve sonuç seyirciye bırakılır. Çekhov'un daha sonraki uzun oyunlarında gösterdiği özelliklerin tohumlarını, bu iki oyunda da görmek mümkün; yazarın gülüncü göstermesi ağır bir hava taşımaktadır ve acıyı vermesi ise insan yaşamının gözden kaçan gülünç yönlerini içermektedir.

Her iki oyunda, Çekhov'un bir başka özelliğine daha ışık tutar: Yarımşar saat süreli bu oyunlarda, olaylar hızla gelişir ve kişilerin arasındaki ilişkiler büyük bir değişiklik geçirir. Bütün bunlar inandırıcı bir biçimde olduğundan, oyunlarda gereksiz uzatmalar yoktur, salt temel nitelikler üzerinde durulmuştur. Oyun kişileri en uygun hareket ve söz bütünlüğü içindedir. Bu hareket ve söz bütünüğü, kişilerin içindeki çelişkiyi ve aynı zamanda yaşamın çelişkilerini de en kısa yoldan gün ışığına çıkarır... Çekhov'un bu ekonomiyi sağlamasının bir başka özelliği de , bir eşya, bir yaratık ile motif gelişimini ortaya çıkarmasıdır. Bu gelişimi, Tatyana Repina'da şu şekilde görebiliriz :

Siyahlı Kadın : Ölüm ve Suç
Koro : Dinin yozlaşması
Düğün : Aristokrasi
Yakarma : Acizlik ve Çaresizlik

Ayrıca son final sahnesinde Katedral'in bekçisi olan Kuzma'nın diyaloglarında, toplumun kokuşmuşluğu ve bozulması da açıkça görülebilmektedir. Bir anlamda Kuzma, Çekhov'un görüşlerini açıklayan bir oyun kişisi olarak işlevini yerine getirir. Yani oyunun mesajını taşır : Bu da toplumun giderek daha çok yozlaşıyor, olduğudur...

Dağ Yolunda adlı oyunda ise, motif gelişimi kimi farklılıklar gösterse de yine aynı konuları kapsamaktadır :

Bortsov : Aristokrasinin çöküşü
Merik : Toplumun bozulması
Han : O dönemki Rusya
Savya, Nazarovna, Yefimovna : Acizlik, çaresizlik ve dinin yozlaşması...

Görüldüğü gibi farklılık, konu ve motif olarak alınanlar aynı olsa da daha çok bu amaçla kişiler kullanılmıştır. Bu farka rağmen verilmek istenen mesaj hemen hemen aynıdır : Aristokrasinin çöküşü ve toplumun yozlaşması...

İncelediğimiz her iki oyun da, tragedya değildir. Çünkü; baş oyun kişisi yoktur, yani tek bir kahramanın üzerinde durulmamaktadır. Bu yüzden mutluluktan mutsuzluğa ya da mutsuzluktan mutluluğa giden tek bir kişi yoktur. Oyunlar komedya da değildir. Çünkü; oyunların sunduğu mesajlar ciddidir, kişilerin konumları komik değildir. Alay olmasına rağmen bu alay, acıyı da beraberinde getiren bir alaydır. Sonuçta her iki oyunda da trajik bir acının olduğunu söyleyebiliriz, yani burukluk! Yani bütün olarak değil, yer yer alaysı komikliğin oluşu... Kaldı ki bu da estetik uzaklık demektir... Kişileri, seyirci uzağına atmaktadır ve oyun kişilerinden kendinde hiçbir şey bulamamaktadır. Yani oyunu acı ve alayla izlemektedir!

Çekhov'un oyunlarındaki mizah da bu çelişkiden doğar. Karakterlerin düşünceleri ile davranışları birbirini tutmaz. Sanki siyasal hayvanla, duygusal insan bir aradadır...

Zaten Çekhov'a göre, insanoğlu, ancak olağanlığı ve tekdüzelliği görerek kendi özeleştirisini yapabilecek ve belki de böylece değişme ve yenilenme çabasına girebilecek bir karakter... değil midir?...

DERENİN İÇİNDE

I.
Ayak bileklerimizde su
akıyor
öpüşün sonunda
suyun yüzünü kırıştırması
nedir ki
bir şarkıyı söylemesi susanının

II.
Mutluyum
bulutları sıkıp sıkıp
yağmurlar yağdırmaktan
ki su dizlerimizde aksın

III.
Tamamlanmış soluk
şimdi seni her öpüşüm
su dizlerimizde
ayaklarımız hangi
toprağa basarsa bassın.

Nihat ATEŞ

KADIN HAKLARI'NA YENİLİKÇİ BAKIŞLAR

İsmet Kemal KARADAYI

8 Mart 1992 günü Üsküdar Belediyesi'nin düzenlediği "Dünya Kadın Günleri" panelinde idik. Çoğunluğu kadın, oldukça kalabalık bir dinleyici vardı ve Prof. Dr. Türkan Saylan, Bilge Olgaç, Nermin Çetin'le birlikte biz konuşmacılar, ilginç sorularla karşılaşmıştık. (Aynı gün aynı konu Fırat Kitabevi'nde İnsancıl gençleriyle idi...) O günkü bir gazete, Duygu Asena'nın "feminist olmayanlar cahildir" gibilerden duyurusuna yer vermişti. Ben de sözlerime buradan başlamış, "asıl, konuyu toplumcu gerçekçi bakış açısıyla insan hakları içinde ele almamak dar görüşlülüktür, bilgisizliktir diyerek adı var bu arkadaşımızı kısaca yanıtlamıştım.

Konu herkesindi ve üzerinde çok durulan bir önem taşıyordu. Hiç de yabancısı olmamıştım bu konunun, konuşmalarımla (1969 Niğde, 1988 Ankara, 1989 Kadıköy, 1990 Devrek, 1991 TRT...) ve yazdıklarımla (13.12.1965 Yeni Tanin, Ocak 1969 Hukuk Dergisi Yargı, Nisan 1975 Evrim ve Ilgaz, Şubat 1977 Varlık, 14.9.1990 Cumhuriyet, 1990 Devrek Baston Dergisi...).

*

Konuya verilen önem niçindi? Kadın hakları sorunu nereden çıkıyordu?

Bence önem de, sorun da bir yanılgılar ve savsamalar geleneğinden doğmuştu, süregelmekteydi. Neden erkek haklarında açık, belirgin, ayırımcı bir sorun yaratılmamıştı da o haklar doğal önem kazanmıştı? İşçi hakları, çocuk hakları, tutukluhükümlü ve sanatçı-basın haklarında olduğu gibi... Bugün bile eşitliğe, tüzele, çağdaşlığa bilimsel, insancıl yaklaşımlar, insanları öyle değerlendirmeler tam mıydı, tamamlanmış mıydı?

Şimdi dahasını soralım :

Konuyu düzelemez, iyileştirilemez sorun olmaktan çıkarmak için incelemelere, irdelemelere, eleştirilere nerelerden başlamalıyız?

Erkek kadın ortaklaşasının yaşantı bölümlerinde eksikler-tamlıklar örneğini, ölçeklerini somut bir biçimde nasıl saptar, hangi sonuçlar ve çarelere bağlayabiliriz?

Ne demektir kadınların çoğunlukla susturulmuşluğu, erkeklerinse hep konuşturulmuşluğu?

Kaç kadının, türlü baskı ve aşağılamalara itirazı (karşı koyması, direnmesi) insanın onur bayrağı yapılmıştır?

Kadınını, toplumsal yaşamaların uygarlık katındaki nimetlerine, tadlarına ulaştıramamış ya da ulaştırmamak istemiş erkeklerin sayısında sıfıra indirgeme ilgisi, bilgisi, bilinci ne zaman çoğalıp gerçekleşecektir?

Tapınma yerlerindeki katı kurallar, eşitsizlikler bir yana, iş'de, arkadaşlık'da, çalışma'da, dinlence'de, gezi'de evlenme'de, ev işleri'nde, sevgi uygulamalarında vb., kadınların, yakın ya da uzak erkek diktalarından, hegemonyalarından, çıkarlarından, keyfiliklerinden kurtarılışını, artık bu dünyalılar anlayabilecek ve sağlayacak mıdır?

Diyelim yine Osmanlı, yine Mecelle var. Hani saraylara sultan, sultanlara cariye, cariyelere kuma, kumalara köle vb. acılarını, örneğin bir Fıtnat, bir Leyla Hayliye, bir Dilhayat, bir Fatma Aliye çaba ve özverileri dindirebilir mi? Onlar, değişimsiz, gelişimsiz, "yarım"ları "erkekle bir", "eksik"leri "etek de nedir" yargısına ve de mantığına ulaştırabilir mi?

Salt dinsel yorum, sekter ideolojik istek, bu konuda da yeterli midir, "başka yok" reçeteli midir?

Kadının politikadaki yerini gereken olumluya bağlamamış kişi, kuruluş ve devletlerin görüşlerine, yöntemlerine şimdi ne derece geçerlilik tanıyabiliriz?

Kulluk'lar, kurnazlık'lar, tutsaklık'lar, tüm haksız'lıklar, kandırıcı, yüzeysel istekler ve imzalar dışında, ne tür çizgiler ve içeriklerle bitirilip sona erdirilebilir?..

*

Soruların yanıtına kolaylık bakımından şöyle bir anımsamayı gerekli görüyorum:

Herkes biliyor ki, insan olanın temel hakkı yaşamaktır. Yaşamının temelinde ise, insan haklarına sahip olmak, yani insan gibi insan kalmak, insancalığa varmak bulunmaktadır.

İnsan Hakları'nın başında eşitlik, özgürlük gelir. Gelir de, acaba bu haklar nasıl elde edilir, insanca yaşama'lara varış nasıl sağlanır? Kuşkusuz tüzel bir düzen içinde.

Eşitliğin ve özgürlüğün anlamını, eğitimler, düşünceler, anlatımlar, gereksinmeler, yararlanmalar, işler, çalışmalar, toplantılar, örgütlenmeler, hak aramalar, başkaldırılar, geleceğe umutlanmalar, korkusuzluklar oluşturur, kurar.

Düzen dediğimiz ekonomi politik sosyo politik ve hukuksal oluşumlu kuruluş gerçeği, buluş deney yaptırım ve bunlara ilişkin yönetimin hem aslı, hem özetidir. Yönetimin, kuşkusuz, yaptırımları olacaktır.

Tüzel'liğe gelince o, tüm insanlar ve kuruluşlar için kuramsal, geleneksel, yasal ve gerek yetenekler fır-

satlar, gerekse teknikler iletişimler yönünden toplum gerçeğini, yaşantısını belirleyici, üleştirici, rahatlatıcı bir kurum, bir yöntemdir...

Evet, yineliyorum : Bir büyük devlet adamı, "toplumcu görüş olmadan kadın kurtulmaz, kadın olmadan da toplumun sağlığı sağlanamaz" demişse... bir sosyolog, "kadının tarihi ezilmesinin tarihidir" neşterini vurmuşsa... bir ünlü politika kadını, "kadının davasıyla işçinin davası ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlıdır, konunun çözümü emeğin anamalcılardan kurtarılışına bağlıdır" önerisini getirmişse... bir Cumhuriyet kurucusu, kadının özgürlük, eşitlik, çağdaşlık, uygarlık haklarını daha 1926'lardan başlayarak devrim ilkeleri ve uygulamalarıyla gerçekleştirmeye kesin, keskin çabalar göstermişse... yüzlerce, binlerce ülke ve dünya insanı bu konuda gerçekçi, hakça, bilimsel ürünler vermiş, yenilikçi ve ilerici önlemler almışsa... oralarda, yani yapılanların, yazılanların, konuşulanların tam ortasında o büyük insan, o geçerli insanlık vardır...

Konuya özgür düşünce, laik görüş açılarından yaklaşılmadıkça, sorun, insan yaşamasına, insanın temel haklarına uygun olarak çözümlenemez. Çözümlenemeyince de "kadın", ona bağlı olarak "erkek" ve "çocuk", geride kalır, gelişemez. Gerilik, gelişmezlik, toplumu etkiler...

TRT yasaklamasında da söylemiştim : "Ayet"lerin, "hadis"lerin hemen yüzde doksandokuz bölümü, "kadın"a öyle pek iyi bakmıyor, "erkek"e tanıdığı önemi ve hakkı ona vermiyordu. (Örnekler, Kuran ve Hadis asıllarında, Prof. Dr. İlhan Arsel İle Server Tanilli ve Oral Çalışlar kitaplarında var...)

*

Geliniz, "kadın hakları"nı "tarihçe"liyelim.

1. **Ulusal**'da :

İlk Ebelik Diploması, 1845

İlk Kız Rüştiyesi, 1858

İlk Kız Sanayi Okulu, 1869

İlk Kız Öğretmen Okulu, 1870

Hanımlara Mahsus Gazete, 1895

Arazi Kanunu (İkinci eş için kadının izni), 1897

Cemiyet-i İmdadiye (ilk kadın kuruluşu), 1908

Teali-i Nisvan (Kadınların Yükselmesi Derneği. H. E. Adıvar), 1909

Kızlar İçin İdadi (lise), 1911

Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi, 1912

Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi, 1912

Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti (Kadın Haklarını Koruma Derneği-Nuriye Ulviye), 1913

Darül Muallimat-ı Aliye (Yüksek Kız Öğretmen Okulu), 1914

Kimsesiz Ailelere Yardımcı Hanımlar Cemiyeti, 1915

Aile Hukuku Kararnamesi, 1917

Asri (Çağdaş) Kadın Cemiyeti, 1918

Milli İstihlak Kadınlar Cemiyeti, 1919

İstanbul, Fatih, Üsküdar, Kadıköy, Sultanahmet vb. kadın mitingleri... Anadolu kadın kitle hareketleri... Kürt Kadınlar Teali Cemiyeti, 1919

Yurttaşlık Yasası (MK), 1926

Belediyeler Kanunu, 1930

Milletvekili Seçim Kanunu, 1934

Teşkilatı Esasiye Kanunu, 1924 (ve sonraki Anayasa'lar) İş Kanunu, 1956 (3008, 1475 sayılı ve sonrakiler)

II. **Uluslararası**'nda :

Kopenhang Sosyalist Kadınlar 2. Kongresi, 1910 (1848 Senaca Fals Kadınlar ilk Feminist Kongresi'nden sonra... Clara Zetkin ve N. Krupskaya, R. Lüxenburg etkileri ile "8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü"nün kabulü)

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 1948

İnsan Ticaretini ve Kadın Sömürüsünü Önleme Sözleşmesi, 1949

Erkek Kadın İşçi Değeri ve Ücretlerinde Eşitlik Sözleşmesi, 1951

Kadınların Siyasal Hakları Sözleşmesi, 1952

Birleşmiş Milletler Uluslararası Kadın yılı ve Konferansı, 1975

Birleşmiş Milletler "Kadın On Yılı", 1975

Birleşmiş Milletler "Kadın Hakları Günü", 1977

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi, 1979 (Sözleşme 1981'de yürürlüğe girmiş, Türkiye tarafından da 1985 yılında imzalanmıştır)

Uluslararası Demokratik Kadınlar Federasyonu, 1985 (1987 Kongre Kararı ile onaylanmıştır)

Nairobi Uluslararası Kadınlar Konferansı, 1985

Avrupa Kadınlar Konferansı, 1986

Afrika, Avustralya, Özbekistan, Danimarka, Britanya, Arap Ülkeleri, Güneydoğu Asya Ülkeleri vb. seminerleri, toplantıları, bildirileri, 1986

Moskova "Dünya Kadınlar Kongresi", 1987

*

İsterseniz "son"layalım, aslında "sorun" olmaması gereken bu güzel "konu"yu. Şöyle :

Kim demiş, salt mistik, salt feminist olacak diye? Diyen yanılır. Bakışın geçerliliği, bence realist ve sosyalist görüş ile yapılacak inceleme ve irdelemelerde aranmalıdır. Kadın, erkek, genel yaşamın insan hakları ve özgürlüklerinde, insancıl algılar ve eşitliklerde bu iki birbirinden ayrılmaz, birbirini tamamlayan kişilik ve öğe vardır.

Safsatalar, pornolar, eğlenceler ve çıkarlar, öç almalar, gösteriler, emekçi, katılımcı, uygar, çağdaş hiçbir görüş ve uygulama ile bağdaşmaz.

Bağnazlığı da, fanteziyi de bırakalım. "Neydi"yi değil, "ne yapmalı"yı soralım. Bir de, "hani, nerede"leri...

Çünkü, kadının toplum içindeki kurtuluşu, erkeği de içine alarak tüm insanlığı onurlandıracaktır, umutmayalım.

FIRAT KİTAP GALERİSİ

Her türlü kitap...
Dostluk...
Sıcaklık...

Yasa Cad. Üzerlik Sk. No:11
Kat. 3 KADIKÖY / İST.
Tel: 349 94 67

bir dilcinin günlüğünden

DİL VE YAZIM SORUNLARI

Yusuf ÇOTUKSÖKEN

TV'LERİN DİLİ

Kitle iletişiminde, kamuoyu oluşturmanın en etkili araçlarından biri olan televizyonların; program, görüntü vb.'nin seçim ve oluşturulmasında gösterdikleri özen ve titizliği dil kullanımlarında da göstermeleri gerekmektedir. Gelin görün ki, Türkiye televizyonlarında bu dil kullanımı pek de iç açıcı bir görünüm sunmuyor bizlere.

İyi bir televizyon izleyicisi olduğumu söyleyemem, ama izlediğim kimi kanallarda gözüme ve kulağıma çarpan "gariplikler"den çok rahatsız oluyorum ve zaman zaman bunları dile getirmem ve düzeltmem gerektiğini düşünüyorum.

STAR-1'den :

* Bu kanalda yayımlanan dizilerden birinde "tolere etmek" sözü geçti. Filmin metninini çeviren kimse, "(birini, birinin bir davranışını) **hoş görmek"** gibi güzel bir deyimimiz varken niçin, ne idiği belirsiz **tolere etmek** gibi bir söz kullanmak gereğini duyuyor, dersiniz. Bu Türkçe'ye katkı değil, tersine Türkçe'nin söz üretme yollarını tıkama anlamına gelmektedir.

* 12 Mart 1992, saat 7.30-8.00 arası. Dr. Kuşhan'ın hazırladığı diyet listesi ekranda şöyle gösterildi: **sunni tatlandırıcı.** Star-1 yöneticileri, metin yazarları, sizler hiç yazım kılavuzu kullanmaz mısınız? İki nokta daha ekleyeseydiniz **suni, sünni** olup çıkacaktı. Haydi diyelim **suni** yazmayı bilmiyorsunuz; yerine **yapay tatlandırıcı** deyiverin, olup bitsin, efendim. Yine aynı programda **biftek**'i **büftek** diye yazmanıza ne diyelim ki...

TRT-1'den :

11 Mart 1992 akşamı, ana haber bülteninin ardından yayımlanan "Spor" programında, önce Devlet Bakanı Mehmet Ali Yılmaz'ın Bonn'da hastalanıp hastaneye kaldırıldığı bildirildi, daha sonra da bakanın Türkiye'nin Bonn Büyükelçiliği **rezidansına** gittiği söylendi. Dilimizde karşılığı bulunan sözcükler için yeni yabancı karşılıklar bulup kullanmanın anlamı var mı? Buna uzmanlar aydın snobizmi diyorlar. Türkçe'de Arapça ve Farsça karışımı **ikametgâh** sözü, Türkçe **yurtluk** sözü dururken hemen hiçbir sözlüğümüzde bulunmayan, ancak belli çevrelerde kullanılan **rezidans** sözcüğünü kullanmanın Türkçe'ye ne katkısı oluyor diye düşünüyorum. Bence hiçbir katkısı yok, zararı var. Türkçe, yabancı kavramlara kendi gizil gücünü harekete geçirerek karşılıklar bulmaya çalışırken, bu aynen aktarma kolaycılığından olumsuz yönde etkilenir. Sayın televizyoncular, giyiminize kuşamınıza gösterdiğiniz özeni dilimize de gösterseniz, daha mutlu olacağız, inanın.

Resmi ya da özel televizyon yöneticilerine bir öneride bulunmak istiyorum: Kadrolarınızda Türk dili uzmanlarına da yer vermelisiniz. Ancak bu uzmanları seçerken de çok dikkatli olmalısınız. Tutucu, dilbilime düşman, demokrasiye, Atatürk ilke ve devrimlerine, özellikle de dil devrimine karşı olan dil uzmanlarından sakının derim. Bir de: Bu uzmanlar size büyük mali yük getirmeyecektir. İnanın, programlarınızda Türkçe'nin doğru ve güzel kullanıldığını gören izleyicileriniz bundan büyük mutluluk duyacaklardır.

YAZIM SORUNLARI...

Gazete ve dergilerdeki dil ve yazım yanlışları o denli çoğaldı ki, okurlar da haklı olarak tepki göstermeye başladılar.

Bizim dergimizde de ne yazık ki, birtakım dil ve yazım yanlışları yer alıyor. Zonguldak, Soğuksu'dan dergimize mektup yazan edebiyat öğretmeni Sayın Ali Haydar Özdemir, dergimizdeki yazım yanlışlarını tek tek örneklendiriyor:

Zonguldak: 30 Nisan 1992

Sayın Cengiz Gündoğdu,

Kültür sanat dergilerinde alışılagelen yazım kurallarına uyulmadığına sık sık tanık oluyoruz.

Elimde İNSANCIL, Nisan 1992 sayısı. Mustafa SERCAN'ın yazısını okuyorum. "Ruhi Su'nun soyunun **türk** olup olmadığı konusunda kesin bir kuşku doğarsa, hiç olmazsa **türk** olduğuna değin kesin veri elde edilmezse..." Hemen devamında, Sonuç: 1. Ruhi Su **Türk** değildir." biçiminde yazılıyor.

Yazı boyunca "türk", "Türk"; "İtalyan", "italyan" sözcüklerinin ilk harfi kimi kez küçük, kimi kez de büyük yazılıyor. "ermeni, kürt, ispanyol" sözcüklerinin ilk harfi de küçük yazılıyor. Ölçü nedir? Ölçü, ulus ve dil adlarının özel ad grubunda yer aldığını bilmektir.

Zerrin Taşpınar ŞAHİN'in "Cahit Külebi ile Söyleşi"sinde gördüklerim:

"... T.R.T.'ye ve Türk Dil Kurumu'na..."

"Bu bayan da T.R.T'nin sefâletini gösteriyor."

"C.H.P, D.P, A.P, MİT, YÖK, SODEP..."

Sizin yazınızda ise -ZIPLARKEN ALÇALAN- "PTT'den bugüne..." biçiminde yazılmış. Bu kısaltma örneklerinden hangilerinin yazımı doğru?

İkilemelerin arasına herhagi bir işaret konulmaması gerekirken; "... **birİki** küçük yazı..." örneğinde görüldüğü gibi kısa çizgi (-) konuluyor. Oysa sözünü ettiğim yazınızda da "... **üç dört** öykü..." biçiminde yazılıyor.

Diğer bir tutarsızlık da belgisiz sıfat ve zamirlerin yazımında görülmekte-

dir. Birkaç örnek:

"Bunu da **bir takım** ilişkiler ve davranışlarla..."

"... **bir takım** küçük yasa oyunları..."

"Bir takım elbise..." ya da "... bir takım koltuk..." söz konusu olmadığına göre "birtakım" biçiminde yazılması gerekmez mi?

"... bazı açıkgözler **bir çok** ilişki ve sığınmalarda başarı arayabilir." cümlesinde de "bir çok" değil de "birçok" belgisiz sıfatı bileşik yazılmalıydı. Bir de cümlenin anlatım yönü var: "birçok ilişki, birçok sığınmalar?..." Ancak dil konusuna burada değinmek istemiyorum.

İNSANCIL'ın diğer sayfalarında da yazım kuralları bakımından çelişkiler var. Bu tutarsızlık neden?

Benim kaygımın nedeni ise; birincisi, okur duyarlılığı, ikincisi, genç kuşaklara okuma sevgisini kazandırma uğraşı veren bir öğretmenim. Onlara önereceğim derginin, yazım kuralları yönünden tutarlı, biçim yönünden olgun, içerik yönünden zengin ve doyurucu olmasını beklerim.

Umutluyum... Başarı dileklerimle...

Edebiyat Öğretmeni
Ali Haydar Özdemir

Değerli meslektaşım eleştirilerinde yerden göğe kadar haklıdır. Yanlışlar yalnızca yazım kurallarına uymamakla sınırlı kalsaydı işimiz bir ölçüde kolaylaşırdı.

Dikkatli okurların mektuplarını her zaman ilgiyle okumuş, yararlanmışımdır. Bizim göremediğimiz pek çok ayrıntıyı onların dikkatleri aracılığıyla görme olanağını buluyoruz. Ben dergi yönetici olsaydım, okurlardan gelen kimi yazılar için bir köşe açar, onlar yayımlardım.

Özellikle yazım yanlışlarından bir ölçüde kurtulabilmek için yapmamız gereken birtakım işler vardır. Her şeyden önce Türkçe'nin yazımını geleneksel bir yapıya kavuşturan kılavuzları kullanmalıyız. Bunlar hangileridir? Bunların başında eski Türk Dil Kurumu'nca hazırlanan **Yeni Yazım Kılavuzu** (11. baskı 1981) gelmektedir. Bunun ne yazık ki, mevcudu kalmamıştır. Türk Dil Kurumu kapatılınca, üyeliklerine son verilen bilim adamları ve uzmanlar eski TDK'nin kılavuzunu geliştirerek yeniden yayımladılar. Bunlar Sayın Ömer Asım Aksoy'un başkanlığında hazırlanan **Ana Yazım Kılavuzu** (Ana Yayıncılık, 4. baskı 1991) ile Dil Derneği'nce hazırlanan **Yazım Kılavuzu**'dur (Ankara 1991). Resmi Türk Kurumu'nca yayımlanan **İmlâ Kılavuzu** (2. baskı 1988) Türkçe'nin yazımını altüst ettiği için kullanılmamalıdır. Hangi türde olursa olsun bir yazıyı yazarken, salık verdiğim kılavuzlardan biri (mümkünse ikise de) masamızın üzerinde durmalıdır. Dergi yönetimine de düşen bir görev var: Her yazı, dil ve anlatım yönünden de denetimden geçirilmelidir. Bu konuda dergi yönetiminin birtakım sıkıntıları olduğunu da bilmiyor değilim. Kimi yazarlarımız, yazılarına "müdahale"yi hoş karşılamıyorlar, "Ben ne yazdıysam aynen yayımlansın," diyorlar. Kimileri yazımda farklı bir yaklaşım öneriyorlar ve bu yaklaşımı yansıtacak biçimde yazıyorlar ve aynen yayımlanmasını istiyorlar. Bu arada yazımda "keyif ehli" olanların bulunduğunu da belirtelim. Sözgelimi birkaç noktalama işareti dışında bir işarete gereksinme duymuyorlar... Ancak her derginin dil ve yazım konusunda ödün vermez bir duyarlığı bulunması gerektiğine inananlardanım.

İnsancıl, dile, dil kullanımına özel önem veren az sayıda dergiden biridir. Dil yalnızca yazanı değil, aynı zamanda okuyanı da ilgilendirdiği için biz dergimizin dil bölümüne okurlarımızı da ortak etmek istiyoruz. Gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon gibi basın-yayın araçlarında gözünüze çarpan yanlışları bize yazmanızı istiyoruz. Basılı ürünlerdeki yanlışları fotokopili metin eşliğinde iletirseniz işimiz kolaylaşır. Bu yanlışları hangi kaynaklardan aldığınızı da çok açık biçimde yazmalısınız. Bir de dille ilgili sorularınızı/sorunlarını bize rahatlıkla yazabilirsiniz. Dilcilere, dilbilimcilere sorununuzu iletip çözümlerini, açıklamalarını istemeyi düşünüyoruz.

Mektuplarınızı bekliyoruz...

YENİDEN

söküp atıyorum anılarımdan
çürük bir diş gibi eskiyi
gözlerini görünce
denizlerim kabarıyor

1989

SÜRGÜN

fışkırmış yolun yamacında
ağaç sürgünleri
çok sevindim birden
sürgün oluşumu hatırlayıp

1990

NE GÜZEL

saçların ıslak
dudakların nemli
gözlerin aynam oldu
yağmur altında

1990

İsmail GENÇTÜRK

ALİ BALKIZ'IN ÖYKÜCÜLÜĞÜ

Halim ŞAFAK

1980 öncesi ve sonrası tutuklanan, gözaltına alınan, hapse atılan, türlü işkenceden, insanlık dışı uygulamadan geçirilen insanlar onurlarını korumak için bütün güçleriyle direndiler. İnsanlık dışı uygulamalar, işkenceler, baskılar sürdükçe, insana insan olarak yaklaşılmadığı sürece bu direniş de sürecek. İnsanla birlikte insanın kendini sahiplenme, kendini savunma mücadelesi varlığını koruyacaktır.

Andığımız dönem içinde bu mücadeleyi veren insanlar başkaldırılarını herkese duyurmak, mücadelelerine destek bulmak için her bir şeyi yazıya döküp ceza ve tutukevlerinden dışarıya çıkardılar. Seslerine ses kattılar. Mücadelelerine destek buldular.

Bu dönemde yazınsal açıdan çok güçlü yapıtlar ortaya çıktığı gibi yazınsal ve estetik açıdan çok zayıf ürünler de ortaya çıktı. Sloganla yazının uzlaşması olanaksız iken birbirine karıştırıldı. Tabii o insanlar haklıydılar. Olabilirse bir şekilde dışarıya ulaşmak zorundaydılar.

Ne var ki davaların sonuçlanmasıyla birlikte dışarı çıkanların kimisi boşluğa düştü. Sürdürmeye çalıştıkları yazınsal uğraş geriledi. İyi ürünler daha düzeysiz ürünlere bıraktı yerini. Kimileriyse tamamen ortadan kayboldular. Toplumsal mücadelenin dışına düştüler. Kimileri de daha yetkin ürünler vererek yoluna devam etti. Ediyor.

Ali Balkız da andığımız dönemin insanlarından biri. İşkenceyi, baskıyı, acıyı bütün boyutlarıyla yaşamış bir portre. Kendisiyle aynı koşulları paylaşan insanların yaşamını kendisininkinden ayırmadan anlatmış bir öykücü.

Yazdıklarının çoğunu bir yerlerde okumuş, bir yerlerden duymuş, hatta yaşamış gibiyiz. Ali Balkız ne şiirsel tümcelere ne de insanın bunalımlarını anlatan, sözcüklere, imgelere sığınıyor. Tersine daha yaşamsal daha gerçekçi olmayı tercih ediyor.

70'li yıllarla birlikte başlayan bir serüveni içerden ve dışardan öykülerle anlatmaya çalışıyor Balkız. Bunu yaparken ustaca bir öykülemeyle çıkıyor karşımıza. Yazınsallığı korumanın kaygısı onda daha yaşamsal olmanın, gerçeğe dayanmanın kaygısına bırakır yerini. Ne var ki bu anlayış Balkız'ı kesinlikle öyküden, yazından uzaklaştırmıyor. Tersine öykünün doruklarında kendisine yer açmasını sağlıyor.

Çoğu zaman şiirsel, imge yığını, anlaşılmazlığa sığınan 'metin'ler öykü diye karşımıza çıkıyor ya Balkız öncelikle bu anlayışlara karşı toplumcu olanı savunuyor. Öyküyü savunuyor. Öykülerindeki doğa tutkusu, dışarıya olan özlem, yaşama yakınlık sayfalar boyu betimlemelerle sürmüyor. Eline aldığı küçük bir yonca yaprağı (Bir Mahkumun Yolculuğu) ya da cezaevinde yetiştirdikleri gül olup (Zeki... Çoban Zeki... Gardiyan Zeki...) karşınıza çıkıyor yaşam. Sökülen gül, düşen yonca yaprağı ise insanın sevincine, umuduna, dünyasına düşmanlığı işaretliyor Balkız'da.

Ali Balkız'ın şimdiye kadar üç öykü kitabı yayımlandı. Bunlar sırasıyla GÜLLERE KİTAPLARA (Cem Yayınları. 1988), DOLMUŞTA BİR KADIN (Cem Yayınları. 1990), KARADENİZ DAĞ KARTALI (Cem Yayınları. 1991)

Balkız üç kitabında da dört dünyaya götürmeye çalışıyor bizi. Nedir bu dört dünya? Açıklayalım. Birincisi baskı döneminde arananların, kaçakların dünyası. İkincisi ise içerdeki insanın yaşamıdır. İçerdeki insanın yaşadığı koşullar, içerdeki insanın insanlığını, onurunu koruma mücadelesidir. Üçüncüsü dışarda her gün selam verdiğimiz, ellerini sıktığımız küçük insanın dünyasıdır. Dördüncüsü ise devrimci insanların toplumsal mücadeleye iyice karışmış dünyasıdır. Üç kitabında da bu dört dünya bizi hiç yalnız bırakmaz. Bizi bu dünyalara ortak eder. Bu dünyaların herhangi birinde ya da hepsinde yaşamış insanlardan biri durumuna getirir okuyucusunu.

Öykülerinin genelinde görünen ince alay dışardaki insanın yaşamını anlatırken iyice belirgin duruma gelir. 'Emekli'deki otobüs şöförü, 'Toprak'taki toprak kavgası, 'Bekçi'deki Karabey'in dünyasında bu dediğimiz çarpıcı bir şekilde görülür. İçeri ile ilgili kimi öykülerde de bu ince alay öne çıkar. 'Bom' ve 'Şaka' bunların en belirgin olanların-

dandır.

Üç kitabın öyküleri içinde 'Karadeniz Dağ Kartalı' ise ayrıksı duruyor. Devrimci gençleri anlatan yazar o insanların dünyasına girerek kimi yazarların 'kaset devrimci' tiplerini yerlebir ediyor. Toplumsal mücadeleyi baltalamaya yönelik kimi yazarlar 'kaset devrimci' tipleri eleştirmek adıyla toplumsal mücadeleyi gereksiz ve suç olarak göstermeye çalışıyor. 'Karadeniz Dağ Kartalı' bundan ayrıksı. Gençlerin ilişkileri, ortak yaşamları, verdikleri mücadeleler olumsuzlukları ve olumluluklarıyla önümüze geliyor. Balkız yapılan bir yanlış varsa burdan yola çıkarak nerede yanlış yaptık sorusuna gerçekten yanlış yaptık mı diyerek yanıtlar vermeye çalışıyor.

İnsanın kendine yabancılaşması, yabancılaştırılması, doğaya tutkunluğu, köy yaşamı, şehir yaşamı ayrı ayrı işlenir öykülerde. Şehir yaşamına, şehir yaşamının götürdüklerine eleştiriler getirir yazar. Çünkü çarpık şehirleşme insan açısından bir sürü olumsuzluğu birlikteliğinde getirir. Bu yüzden biraz köyü savunur, kıra sahip çıkar Balkız. Usta bir anlatıcı kimliğiyle karşımıza çıkar böylesi öykülerde. Yabancılaşmanın böylelikle önüne geçmeye çalışır. İnsanın kendini bulması bunda gizlidir. Bunlar günümüz insanını sürekli uğraştıran sorunlardır.

Balkız kimi öykülerinde de devrimci ahlâkı insanı sevgisizleştirme, aşksızlaştırma, kendi düşüncelerini, duygulanmayı sınırlama olarak gören anlayışı tartışır. İnsanlara sevmeyi, sevdalanmayı ögütler. İnsanın duygularına sahip çıkmasını insanın kendisine sahip çıkması olarak görür.

Toplumsal mücadeleyi yalnızca slogan yazmakla sınırlayan anlayışları sorgular. Karşı çıkar. Bunu yaparken alaycılığı kesinlikle bırakmaz ona sık sık başvurur.

Kimi gülünçlükleri, acaiplikleri işleyerek günlük yaşam, cezaevi yaşamı, kaçış döneminin yaşamını isteyerek kimileyin gülünçleştirir. Bunu isteyerek yapar. Hataları insanlara aktarmanın, onları ikna etmenin en iyi en kolay yolu belki de budur. Gülünçleştirme ve alaysama. Dramatik bir olayı bile öyküleştirirken bu yönünü hep korur Balkız. Bu yüzden çoğu öyküsünde kimi zaman acı kimi zaman içten bir gülümsemeyle onun yazdıklarına katılırsınız. İnsanları düşünmeye, tartışmaya itmenin kendi sorunlarını kavratmanın tatlı yolculuğu bu değil midir zaten?

Balkız öyküye kimi görevler veriyor. Nedir bunlar? İlk başta umutlu olmak ve insana inanmak tabii. Bunu bilimsellik izler. İnsana ve bilime inanmadan bir yere varamazsınız.

Ali Balkız üç öykü kitabıyla öykümüz içinde saygın bir yer edinmiştir. Üç kitaba giren otuzaltı öyküde bunun kanıtı. Balkız'ı diğer yazarlardan ayıran da bu. Sapmalara düşmeden kendi öyküsünü yazıyor. Bunu yaparken biçim olarak, teknik olarak sürekli arayış içinde olduğunu belirtmeliyiz ki, öykülerindeki gülünçleştirme ve alaycılığın dayandığı nokta da bu.

Ali Balkız günümüz öykücülüğünde önemli bir imza. İzlenmesi zorunlu bir öykü. Niye zorunlu? Gelişme, yenilik, çağcıllık günümüzde yanlış anlaşılıyor da ondan. İnsanı teknolojiye, iletişime, medyaya her türlü kirliliğe boğdurmak çağcıllık olarak anlaşılıyor. Anlamsız ve içeriksiz insanların yalnızca iç dünyasının bunalımlarını yansıtan bu konuda uzun çözümlemelere dayanan yaşamı yalnızca betimlemekle sınırlı gören öykü anlayışı insanı kendine bile düşman ediyor. Söz yığını "metinler" yeni öykü diye yutturuluyor ya bu yüzden Ali Balkız önemli diyorum. Toplumculuğu yalnızca geri kalmış düşünce olarak görenler kendilerine "yeni dünya düzeni" kurmaya çalışanlar çoğaldı ya. İşte bundan önemli. Ali Balkız hiçbir şeyi kendini yani bireyi savunmakla sınırlı tutmuyor.

Önemli olan da bu değil mi?

GÜNEŞE ÇIKIYORUM

sevgiye döşenmiş erden bir döşekti bahçem
inmiştin o günbatımı başıhavalarda toy bir
geyikten
sen en güzel yalnızlığına kaçıyordun
ben bir sesin en derin özlemindeyken.

büyük gürültülerle gelmiştin
çıkıp gitmiş olacaksın gizlice
bir köşede cilâsı dökülmüş birkaç sözcük
basılıp ezilmiş / güllerin en güzel telâşıyle

güneşe çıkıyorum
çilesi dolmuş bir derviş yorgunluğuyle

Feriha ALTIOK

ÇAĞRI

İnsan emekçisi Oben Güney'in böbrek nakli için 100 milyona gereksinimi var. İnsani değerlerin yerlebir edildiği bir dönemde bir insana katkıda bulunmak istiyorsanız.
İŞ BANKASI
Galatasaray - İST.
Şubesi 69 18 15 nolu
Oben Güney - Naci Güney sizi bekliyor.

ÖYKÜ

MENEKŞE SOKAĞI'NDA HER AKŞAM

Lütfiye AYDIN

Sokaklar yaz yağmuruyla yıkanıyor. Olur şey değil; şehrin en işlek anayolundan şehirlerarası bir otobüs geçiyor. Göç yolunu şaşırmış bir yadırgı kuş gibi. Önce şaşırıyor kadın, sonra "Dur!" diye bağırıyor. "Dur, beni almadan gitme. Seni yıllardır bekliyorum."

Otobüs yolun sonunda gözden yitiyor; kadının sesi yağmurda dağılıyor, uzun saçları biraz daha ıslanıyor; elindeki pazar torbasına doldurduğu haftalık, aylık eski dergiler de... Kirli ceketiyle korumaya çalışıyor torbasını, çocuğunu korumaya çalışan bir ana özeniyle. Biraz öfkeli, biraz kırgın, az hüzünlü. Yine de hâlâ umutlu.

Umut sözcüğünü unuttu. Başka sözcükleri de. Kırgınlığı, hüznü... Yalnızca yaşıyor bu kavramları. İliğinde kemiğinde yaşıyor. Unuttuklarının yerini ilençlerle yakası açılmadık sövgüler aldı. Öfkeyi unutamayışı bundan; her sövgüye bu sözcükle başlamasından.

"Ulan puşt, öfkelendirme beni. Senin..."

Yağmuru ardında bırakıp Zafer Çarşısı'na dalıyor.

Sataşmalar, takılmalar, azarlar hem umurunda, hem değil. Yeter ki, onu dergilerinden ayırmasınlar. Yazıları okuyamasa da olur; resimleri yeter. Bazen O'na benzeyen adamların görüntülerine bile rastlıyor. Meşinleşmiş yatağına o sayfaları yayıp uyumak güzel. Her yanı yığın yığın dergilerle dolu kulübesi ısınıyor böylece. Sığınağında daha çok boş yer var. Yaşadığı sürece de biriktirecek kağıt destelerini, günün birinde O'na verecek.

Severdi bu resimli, parlak kağıtları; elinde, cebinde bir dergiyle çıkagelirdi buluşmalara hep. Nasıl olsa bir gün yine gelecek. Belki bugün gelmiştir bile.

"Menekşe Sokağı'na gitmenin zamanıdır güzel saçlı kız" diyor içinden.

İnce uzun tezgahtarın çıkışmalarını işitmeden, kapı önlerine serilmiş eski dergilerden birini teklifsizce alıp çantasına tıkıştırıyor. Dışardaki çılgın yağmuru düşünmeden merdivenleri tırmanıyor, dışarı çıkıyor.

Keşke yağmur yerine kar yağıyor olsaydı. Ne güzeldi o pamuk karları.

Yaşamında o kadar az güzellik kaldı ki...

Bir uzun saçları

Bir dergileri

Bir de Menekşe Sokağı.

Oysa ne çok çirkinlik var. Pisliğin, çamurun, alay edilmenin, taşlanıp horlanmanın üstüne yağan tükenmez yağmurlarla oluşan kocaman bir batağın yüzeyinde üç nilüfer... Onlar da çirkinleşiyor usul usul. Dergiler ıslanıyor, eskiyor; aralarına aklar süzülen kara saçları kirlendikçe keçeleşiyor; Menekşe Sokağı sokaklıktan çıkıyor. O yazıhanenin yerinde açılan kaçıncı dükkan bu?

Önce kırtasiyeci, sonra giyim mağazası, şimdi içkili lokanta.

Kaldırımlara çöreklenen arabalardan nasılsa koparabildiği bir avuç yere pembe örtülü yuvarlak masalar serpiştirmiş o içkili lokantayı azıcık sever gibi...

Bir gün, sevdiği -belki yine yağmur yağıyor olacaktır, olsun varsın buğulu camın gerisinden görecektir upuzun saçlarını. Elindeki içki kadehini bırakıp masaya, parlak dergileri andıran traşlı yüzüyle, güzel kokusuyla, dayanılmaz gülüşüyle çıkıp gelecektir yanına. Tek umudu bu. Zaten O, hâlâ bu şehirde, biliyor. Kaç kez gördü. Hiç değişmemişti. Hep otuz yaşlarında; yaşlanmıyor nedense.

Bir seferinde Sıhhiye'de pazarcılık yapıyordu. Bir başka zaman eli çantalıydı; memura benzer bir şey... Sondan bir önceki karşılaşmalarında gıcır gıcır arabasında uzun sarı saçlı bir kızla birlikteydi; en çok o zaman sinirlenmiş, uçana kaçana, gelene geçene sövmüştü. Son karşılaşmalarında Sakarya Caddesi'ndeki meyhanelerden birinin garsonu...

Usulca yaklaşıp, korkulu fısıltısıyla:

"Seni Menekşe Sokağı'nda bekliyorum. Akşam yedide" demişti.

"Git şuradan manyak karı!"

"Senin yüzünden manyaklaştım lan!" deyip sunturlu bir sövgüden sonra, çiçeksiz beton saksılardan birine ilişip ağlamıştı. Gözyaşları tükenince, az ötedeki birahaneden bağıra çağıra bir kutu bira kopartıp ağır ağır içmişti. O'nun gözlerine bakarak; hayırsız belki anımsar diye.

Umduğu olmamıştı.

Çankaya'da bir yerlerdeki o bahçe düşüyor aklına. Kavaklar, söğütler taflanlar arasına gizlenmiş tahta masalardan birindeler. Mevsim yaz. Pamuk karları yağıyor. Yağıp da kapkara, upuzun, ışıl ışıl saçlarının üzerine tüy tüy, benek benek konuveriyor.

"Yaz ortasında saçlarına karlar yağdırdığım sevdiğim" diyor adam, "Mutlaka benim olacaksın. Kocaman

kara gözlerinle yalnızca bana bakacak, beni göreceksin. Gideceğiz bu şehirden. Bana inan, seni kaçıracağım. Çocuklarımız olacak. Senin gibi, kapkara iri gözlü çocuklarımız; kızlarımızın saçları seninkilere benzeyecek."

O çocuklardan hiçbiri doğmadı.

İlki, bir çengelli iğnenin ucuna takılıp, dölyatağının bulanık sularında avlandı; kandan bir ırmağa kapılıp gitti. Ardından çıldırtıcı sancılar bıraktı. Minicikti. Parmak büyüklüğünde, plastik bebeklere benziyordu.

Anası, yalnızca yüzüne tükürdü kahrından ölmeden önce.

Babası palaskasıyla dövdü.

Ağası kabaralı postalla tekmeledi: "Bir daha o züppeyle görürsem, andolsun ciğerini sökerim" dedi.

Sahi adı neydi? Züppe mi?

Hayır, başka bir şeydi. Günü gelecek, mutlaka anımsayacak.

Ah, meyhane garsonu kılığına girdiği gün ne diye adını sormamıştı... Sokağın ortasında başını yumruklayıp söylendi: "Tüh, akıllı kafa" Sonra kendi kendine güldü, dingin bir sesle düzeltti: "Ah deli kafam!"

Ne? Deli mi? Kim demiş?

"Ulan deli sizin sülalenizdir be! Bana bir daha böyle diyenin ciğerini sökerim, andolsun."

Korkak dürzüler, hemen içeri kaçarlar böyle.

O da mı korkmuştu yoksa. Belki o zamandan beri deliydi, neden olmasın?

Tabii, hatırladı.

Çankaya'da pamuk karı yağdığı gün, sevdiğine:

"Hadi seninle birer kelebek olup uçalım" demişti.

"Deli misin güzelim" olmuştu adamın karşılığı. Sonra gülümsemiş, "Eğer gücüm olsa seni uçaklarla uçururum" Birasından kocaman bir yudum alıp: "Boşver uçmayı be güzel saçlı sevgilim. Olmadı kaçırırım" diye fısıldamıştı ellerini tutup. Elleri sıcacıktı.

Ne yazık... Güzel saçlı kızın o an kelebeğe dönüştüğünü farketse bırakıp gitmezdi.

"Menekşe Sokağı. Otobüs Yazıhanesi. Saat yedi."

Birlikte kaçma düşleri kurarken, sevdiğini elden kaçırdı işte. Bebekten önce mi, sonra mı burası belirsiz. Bulanık bilinci zaman zaman duruluyor: Duvarları yeşil küflerle kaplı karanlık bodrumlarda büyümüş yoksul bir gardiyan kızını istememişti belki de... Haksız olmasa gerek. Palaskalı bir adamın kızını kim ister? Kim ister o adamdan dayak yemeyi?

İyi ama çok uzaklara kaçmak vardı. Palaskadan, postaldan kurtulmak...

Yağmur diner gibi oldu. Hemen gitmeli o sokağa. Her gün kaçırıyor yedi otobüsünü. Bugün ulaşmalı. Gerekirse saçlarının kemendiyle yakalamalı. "Dur ulan!" demeli. "Kaçma, yeter!"

Yoo, hayır. O'na 'ulan' demek olmaz.

Belki görür görmez adı da aklına düşer. Adıyla seslenmeli. "Bak ben geldim. Bak çantam hazır. Bak saçlarım nerdeyse topuklarıma değecek, senden sonra hiç kesmedim."

Çantasındaki bütün dergileri verecek O'na. Az önce, yeraltındaki çarşıdan zorla aldığıyla, O'nu yitirdiği günden bu yana biriktirdiği bütün dergileri... "Al, hepsi senin olsun" diyecek.

Elleri poşetlerle, şemsiyelerle dolu insanlara çarpa çarpa koştu. Pörsük memelerini hoplatarak, keçeleşmiş saçlarını savurarak, kirli elleriyle torbasını sımsıkı kavrayarak, bacaklarının sızısını duymadan... Yaz kış çıkarmadığı siyah lastik çizmeleri sel sularına bata çıka koştu. Yüreğindeki umudun hüzne; giderek öfkeye, sövgüye dönüşebileceğini düşünmeden...

İşte o sokak. İşte o otobüsün yazıhanesinin yeri. Allah kahretsin, burası bir türlü değişip eski biçimini almıyor... Nerede o şirketin tabelası? Nerede o yamuk burunlu otobüsler? Hani ince bıyıklı katip?

Adımları yavaşladı. İçinde yanan ampuller teker teker sönmeye, renkli balonlar sessizce patlamaya durdu. Umudun terkettiği yüreğine önce hüzün, sonra öfke dolmaya...

İşte o kıvılcım... Başkaldırı ateşini tutuşturacak olan duygu patlaması nerdeyse patladı patlayacak.

Gitti, tentesinde hep baharlar açan içkili lokantanın pembe örtülü masalarından birine torbasını fırlattı. Kolalı pembe örtünün sıyrılıp kirlenmesi umurundu değildi. Beyaz sandalyelerden birine paçavra yığını olup çöktü. Koşar adım yaklaşan kızgın garsona "Bana bira getir lan!" diye bağıracakken tam, içerdeki radyodan sızan türküyle niyetini unuttu. İri kara gözlerinden süzülen damlalara bir memleket türküsü karıştı.

Ne garson ilişti o akşam, ne patron; ne de müşteriler, yoldan gelip geçenler...

Menekşe Sokağı'nda her akşam yaşanan kanıksanmış oyuna davetsiz bir konuk olup sızan ezgiyle, yitirdiği Kayserili çocukluğunu buldu birdenbire. Gözyaşları giderek duruldu, saydamlaştı. Yüzü iri damlalarla yıkanınca, alttan on altısında bir kız yüzü belirdi. Elinde torbasıyla o gündür bu gündür bekleyen düş yorgunu kız...

Ezgi, kimbilir kaç yıldır aranılıp bulunamayan yitik bir sevgiliyi çağırıyordu.

ESEN KAL

Beni katmadın konuşmalarına —dinlemedin
kendini söylerken unuttun yanındakileri
söyleyeceğini söyledin..... gittin
geriye sessizlik ve çoğaltılmamış
bir akşam kaldı
Esen kal dedin

Berrin TAŞ
19 Ağustos 92

VAKİT YOK HÜZÜNLENMEYE
(Şiirler)
AHMET ADA
Broy Yayınları
ÇIKTI

KAYINTI BİLİM

TOK YATAN AÇ KALKAR, AÇ YATAN YİNE AÇ KALKAR

Halis ÖZDOYURAN

"Bu yazılar de neyin nesi?..." demeniz için bir açıklama yerinde olacaktır.

Bundan sonraki sayılarda çıkacak olan değerli, yararlı, icabında salçalı, pilav üstü az nohutlu yazılarımda size bir yandan asil ve necip milletimizin beslenme-tıkınma yoluyla hayatını sürdürme yöntemlerini, bir yandan da bu alanda kültürümüze sessizce katkıda bulunan saygıdeğer vatandaşlarımızı tanıtmaya çalaşacağım.

Hikâye şu:

Epey oldu, **İnsancıl**'ın Genel Yayın Yönetmeni Genciz Cindoğdu, bir akşam esrik kafayla bana dergiyi nasıl bulduğumu sorunca, ben de esrik kafayla şappadak "Hiç doyurucu bulmuyorum!" demez miyim?

Ben böyle deyince Genciz Cindoğdu'nun cinleri tepesine üşüşmez mi? Başlamaz mı benle güreş tutmaya, bir yandan da bağırmaz mı gümbür gümbür?...

"Felsefeyse felsefe, edebiyatsa edebiyat, şiirse şiir, eleştiriyse eleştiri!.. Daha ne istiyorsun be?.."

Bereket versin çok geçmeden yatıştı da, ben de sözümü tamamlayabildim.

"Bu memlekette edebiyat medebiyat, şiir miir, felsefe melsefe, genelde ise kültür mültür, sanat manat karın doyurmuyor kardeşim. Sözgelimi, öğleyin karnın acıkınca, lokantaya girip bir porsiyon şiir yeyip, üstüne bir kâse de buz gibi felsefe içebiliyor musun?.."

(Yok yahu... Adama deli derler! - Ya, gördün mü bak, bol şiirli bir sandviç yiyemedikten ya da bol soğanlı bir hikâye çorbası içemedikten sonra neye yarar?..)

"Dolayısıyla, **İnsancıl**'da gerçek insancıl konulara ve sorunlara bugüne değin hiç yer vermediğinizi söylemem gerek!"

(Bize böyle suçlamalar yöneltemezsin. Somut deliller isterim. -Yine kavgaya başlama. Anlatıyorum işte.- Evet, Cindoğdu sizi dinliyor).

"Nitekim, icabında asıl insancıl olan ne? Karın doyurmak. Hani bir atasözümüz vardı, ne diyordu? Tok yatan aç kalkar, aç yatan yine aç kalkar!"

(Yok yahu, öyle bir atasözü mü varmış?.. Benim haberim olmadı. Kim demiş, ne zaman demiş, nerde demiş, kime demiş?..)

"Geçenlerde hekim Dr. Mustafa Sercan TYS'deki konuşmasında ne dediydi? Dediydi ki: **İnsan yediğidir.** Anımsadın değil mi? Sonra doyum duygusu diye bir şeyden de söz etti: **Doyum yalnız hayvansal değil, insancıl bir duygudur,** dedi.

(Vay canına be! Öyle mi dedi? Yahu bu Sercan da çok şeyler biliyor valla...)

"İşte o yüzden ben de en insancıl konulara, yani kayıntı işine el atmak istiyorum. Böylece **İnsancıl** tam anlamıyla 'doyurucu' nitelikte bir içerik kazanacak, alacağım telif ücretiyle her öğün birer poğaça yiyerek benim de karnım doyacak. Hele bir de üç kupona bir adet tayın verdin mi, bak derginin tirajı nasıl on binlere, yirmi binlere vuracak!"

Bu sözlerim üzerine Gengiz Cindoğdu'nun demode bıyıkları dikleşti, gözleri fal taşı gibi açıldı. Hemen koyun satıcıları gibi iki elimi yakalayıp kollarımdan sallamaya başladı (Kollarımın ağrısı yüzünden üç gün yazı yazamadım).

İşte böylece **İnsancıl** dergisi artık, yepyeni bir sayfa kazanmış oluyor dostlarım. Artık Ali Rıza Kardüz, Bekir Çeşnici, Tuğrul Şavkay gibi yazarları okumaktan ya da korsan televizyonda her sabah Ümit Usta'nın pişirdiklerine yutkuna yutkuna bakmaktan kurtulacaksınız!

Bu arada şunu da belirteyim ki, benim yazılarımı okuyarak açlığınızı giderirken bazı çok özel deyimlere rastlayacaksınız. Sözgelimi **'gastronomi', 'gurme', 'mönü'** vb. Bu devrimlerin astronomi, kurna, meni ile ilgileri olmadığını anlamanız için dipnotlarında açıklamalar da vereceğim. Örneğin 'gastronomi' kayıntıbilim anlamına gelir; kayınbirader, kayınpeder, kayınvalde kadar önemlidir icabında.

Sözün kısası, ben Halis Özdoyuran hem kendimi, hem sizleri, hem de Somalilileri, Bosna-Hersek-lileri, Azerbaycanlıları, Moldavyalıları, Kırgızistanlıları ve de dünyanın tüm açlarını doyuracağım.

Ayrıca telefon numaram TOKUZ-yüz TOKUZ,yüz TOKUZ-yüz-TOKSAN-TOKUZ olup 24 saat arayabilirsiniz.

Şimdilik gözünüz doysun... dileklerimle.

TINK... BİR DÜŞÜN KISA ÖYKÜSÜ

Erkan UZUNALİOGLU

1967 doğumlu. Öyküsü ilk kez İnsancıl'da yayımlanıyır.

1.
Çilingirci dükkanını andıran kapısı tınk* diyerek açılıyor.
İçerdesin. Fotokopi makinasının başında.
Ayakta.
Üşümüşsün, sayrısın, duymuyorsun.
Bedenin güneşli kar soğuğu vurgunu.

2.
Makinanın ışıklı sesi geniş gövdesine uyumla ileri-geri gidiyor.
Gözlerin buğuyor.
Köylük yerde söylenen şarkı gibi, gözlerin istemeden gizini açığa vuruyor.
"Tekdüzeliğin de başka şeylere benzeyen bir kendinden koparışı var mı?"
Bir kadın kar altında kalıyor, tüm gazeteler yazıyor.
Tahta döşemenin altından fare tıkırtıları duyuluyor.

3.
"Özür dilerim, bu sayfa da çekilecek mi?"
Üşümüşsün, sayrısın, duymuyorsun.
İleride yüz çizgilerini oluşturacak deminde, ayakta bekliyorsun.
Duygu dolu, duygusal.
Bir makinaya, bir yere bakıyorsun.

4.
Adam gözlüğünün altından sana bakıyor.
"Evet. çekin lütfen."
Gülüyor.
Daha önce hiç yazısız bir sayfayı çekmemiş.
Adamın gülüşünü küçümsemiyorsun.
Yüzünde başka ifade de yok.
Bakıyorsun öylece.

5.
Camda kıpırtılar dolaşıyor.
Rüzgar mı yağmur mu çocuk mu...
Bakışların camda.
Yolda kendini sökmüş bir parke mavi yakalı birini bekliyor.
Birden, insan yüreğinin parke taşı olmadığı düşüyor usuna.
Kendini sökemiyor insan yüreği.

6.
Ellerinin küçük olduğunu söylemiştin (tuhafıma gitmişti), uzun parmaklı elleri beğendiğini biliyorum.
Ama bekleyince insanın parmakları uzamıyor ki.
Belki biri beklemenin erdem olduğuna inandırdı seni, kimbilir sonra geri dönmedi.

7.
Kapı tınk! diyerek kapanıyor.
Dışardasın.
GC yokuşunda.
Adımların sızı renginde...
Şimdi, aradan bir sigara içiminden çok daha çok zaman geçtikten sonra, bana sabahın bu kasabalı kokusunu unutturan şeyi düşünüyorum.
Acaba "adımların gece"mi demeliydim?..

8.
Bir filme başlasam, GC yokuşunu yürüyüşünü çekerdim.
Bir kitap yazsam da öyle.
Sen hep yürürdün.

9.
Kendinden çıkana dek...

10.
Oysa şimdi karşımda oturuyorsun.
Ellerin ellerime dokunuyor.
Titriyor.
Ellerin eylem arıyor.

11.
Burasının sevdiğin yanı, sanırım adı. GC yürününce buraya varıldığını düşünmediğine göre.
Usundan fotokopici mi geçiyor ne!
Yüzünde kuş uçusu bir gölgeleme
Seni seyretmeyi iş saydığımı düşünüyorsun.

12.
Ellerin ellerime dokunduğundan beri eylem üstüne düşünmeyi öğreniyorum.
Bir eylem üstüne düşünmek
Bunun için koparıyorlar can rengi çiçekleri.

(*) Bir başka yazar, "tınk"ı değiştirir mi merak ediyorum.

ERİK GÖZLÜYE MEKTUP

Vildan ÖNDEROĞLU

Bir yaprak dökümü yaşıyorduk can kardeşim. Kuşkusuz...

Bugün telefonla konuştuk maraz bir dağlanma geçti yüreğimden. Kendimi kötü çok kötü hissediyorum.

Aynı karında yatmıştık aynı rahmin sıcaklığının izdüşümlerini yaşıyorduk. Sokak kapısı öfkeli açıldığında dönüp bana sarılırdın sıskacık kollarınla. Uykunun çocuk ağırlığı bölünür mırıldanırdın, bazen saçlarını karıştırır bazen yüreğimin gümbürtüsünü bastırarak öperdim seni. Usulca teslim olurdun yeniden uykuya.

O günler gelirlerde kaldıktan sonra da iyi bir iletişimimiz vardı. Bu kez sevda gözyaşları döktün kollarımda. Yeniyetmeliğin isyanlarını konuşurdun. Yok konuşmazdın ben deşerdim sen anlatırdın.

Son yıllarda yaşananlar artık benim boyumu aştı. Sana dayanmak istedim. Bu kez ben kollarının içinde biraz olsun dinginliğe kavuşmak istedim. Yaşadıklarımı taşıyamıyordum artık. Bir kez olsun benim yerime beni koru istedim. Kıyılarda köşelerde sıkıştırdım durdum seni. Hep başka işlerin vardı. Kaçıyordun. Her şeyin ağırlığından. Haklıydın da belki. Ekonomik koşulsuzluklar, yasalar, töreler, baskılar hiçbir şeyin sonu yok gibiydi.

Hayatımda ilk kez bu kadar bilinçli bir boyun eğiş yaşıyordum ama hemen altında da milyonlarca isyan taşıyan bir boyun-eğiş. Görerek bilerek kurbanlık bir koyun gibi evden çıkışımı unutamıyorum. Neyin adına?

Kabus gibi bir yaz geçirdim. Kendi yetersizliklerinin altında boğulmuş bir adamın, bir enkazın altında soluk almaya çalıştım durdum. Ardından kış. Biraz daha rahattım, yanımda yoktu en sonunda.

Kendimi bambaşka olaylara yoğunlaştırmış bir başka kanalda akarken. Başka bir açılım yaşadım. Benden başka kimseler bilmedi bunun benim için ne denli önemli olduğunu. Bilmeleri de gerekmiyordu zaten.

Başından beri karşıydın. Korkuyordun çünkü. Varsay ki dünyanın en bağışlanmaz hatasını yaptım onulmaz utançlar yaşattım size (ki sonuçta herkes kendi hatalarının veutançlarının bedelini yaşar) Gene de senin yaptığından daha az utanç vericidir. Bir yerlerde buluşabilirdik. "Güçlüydün". Gücünü benim üstümde deneme fırsatı doğmuştu sana beni o çok tanıdık erkeklere özgü küfürle aşağılarken en çok kendini aşağılıyordun. Dönüp dönüp bakıyorum "kopmak" gerekçe değil. Bu ana kadar yalnızdım ben ve neler yaşadığımı yalnızca ben biliyorum benim gerçeğimdi bu. Kendi gerçeklerine bu denli bonkörce bakıp benimkilere ise bu kadar düzeysizce tavır koymanın daha derin birtakım şeyler taşıdığına inanıyorum, bir erkek kardeş onurunu çoktan aşmıştı yaptığın eylem.

Şöyle bir dönüp bakıyorum. Hatalarım var. İnsanlar hatalarıyla vardırlar. Onursuzca yaşadığım pişman olduğum utanç duyduğum anlarım yok hiç yok. Pişman olduklarım mı iddialı oldu biraz var. Üç yıl önce yapmam gerekiyordu bugün yapmam gerekenleri çünkü o zaman bugün yaşadığım anlaşılmadım korunmadım handikaplarını yaşamayacaktım. Kendi yaşamımı bir mirasyedi kumarbaz gibi bu kadar savurganca harcamayacaktım. Kendime karşı nasıl bu kadar sorumsuz oldum anlamamın mümkünü yok.

Geçen gece kağıt oynarken yaşadıklarım. Sana anlatsam şaşarsın. Nasıl bayağıydı her şey. Benim anlamadığım insanların poposunda bir okka pislik dururken nasıl başkalarını mahkum ederler?

Kapalı kapılar ardında yaşadığı için mi kol kırılıp yen içinde kaldığı için mi? Yoksa yaşananlarla yüzleşmemek mi?

Kendimi yalnızlaştıkça daha bireyselleşmiş görüyorum. Şu andaki tek problemim ekonomik seçeneklerimi yaratmak. Daha sonra kapasitemi biliyorum. Mutlu olurum ben. En büyük mutsuzluğum "sahiplerimin" çok oluşu -Hazımsızlığım da.

Mutluluk, sevgi, aşk, dostluk alıp da astığım olgular değil. Hepsi benim içimde zaten bunlar benim içimde zaten bunlar benim doğal yeteneklerim.

"Hata yapmış, bir ablaya" omuz vermek kolay değil erik göz. İlk defa şefkatle söylemiyorum bu sözcüğü.

Kolay yolu seçersin vurursun, söversin kaçarsın, yüz vermemeyi oynarsın. Senin seçimlerine karışamam.

Paylaşmayacağım artık. Onaylanmaya ihtiyacım yok. Senin olurlarına da.

"İki tür nokta var / Biri önüne ve ardına bakar / Biri ardına bakmaz / Ardını noktalar / Şarkılar değil de / Hep kulaklar bitiriyor / Onarmak zordur. / Bir yürek üşümüş / Kapamış kapılarını / Onarmak zordur. / Bir şey yitirilmiş / Hiç eskimeyecektir / Onarmak zordur. / İnsanın içine düşen korku / Özgürlüğünden olmuştur, / Onarmak zordur. / Ölüm düşünmek yenilmek, / Sevmek ölümü yenmektir., / Onarmak zordur."

14 Eylül 1991

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

1 Ağustos Cumartesi

Dün gece çaybahçesi... bir dostla şurdan burdan konuşuyoruz. "Bu toplum, sizi pek anlamadı" dedi. Güldüm. "Pek anlamadıkları iyi. Pek anlasalardı..." dedim, sustum... Sonra kalktım...

Saatlerce yürüdüm... Çoktandır yürümüyorum. Bu köyde cumartesi-pazar tembellik geliştiriyorum... Gece mutlaka içki... Sonra çaybahçesi. Gece yarısına doğru yatak... Öğlene kadar uyku... Kahvaltıdan sonra gazeteler... sonra kitap okumalar. Akşamüstü çaybahçesi... Bitmez tükenmez yürüyüşler... dağlarda dolaşmalar... sayısız kulaçlarla yüzmeler... eskidendi hepsi. Dün gece o eskiye dönüverdim. Yatacaktım aslında. Dondurma yemiştim balkonda. Bir bardak su içip yatacaktım. Birden... giyindim yola düştüm. Yürüyüş başladi. Yürüdüm mü durdurak bilmem. Dün gece öyle oldu... Hem yürüdüm hem anlaşılmayı düşündüm.

Hep anlaşılmayı isteriz... biri gelsin bizi anlasın. Peki ama nasıl bir anlama bu. Beni mi anlasın... yoksa beni, benim istediğim gibi mi anlasın.

Şöyle. Püsürük bir sistemde yaşıyoruz. Tam bundan ötürü püsürük bir benimiz var. Beni anlamasını istediğim insandan, püsürük yanlarımı da görmesini istiyor muyum. Buna evet diyorsan, herhangi bir ilişkinin ta başında net bir şekilde kendini ortaya koymalısın. Ama işin en zor yanı bu. Sen kendin, kimsin... Hadi diyelim, bugün kimsin, bunu biliyorsun. Peki yarın kim olacağını biliyor musun.

Anlamanın bugünde kalmasını istiyorsan... geleceği kapsamayan bir anlama için neden hem kendini... hem öbürünü zora koşuyorsun.

Hangi boyutta anlaşılmak istiyorsun. Dil... davranış... varoluş... Her boyutta anlaşılmak istiyorsan, bu boyutlar, senin mekanında nerede duruyor... senin mekanında bu boyutlar birbiriyle didişiyor mu... yoksa seni, bir üst düzeyde oluşturmak için diyalektik bir süreç içinde mi...

Sen, düşünmelisin. Didişen boyutlara diyalektik süreç görüntüsü mü veriyorsun.

Bir de şu var. Kimin, bizi anlamasını istiyoruz. Acaba o insanın anlam sorunu var mı... Anlam sorunu varsa, bu sorunun temel noktası... dönüp dolaşıp durduğu temel sorun ne. Seni anlamasını istediğin kişinin anlam sorunun temeli, senin beninde var mı. Varsa önemi ne derece. Sözgelimi sen, zeki bir insan olduğuna inanıyorsun. Bunun da anlaşılmasını istiyorsun. Üstelik bu toplumda... bu sistemde geçerli zeka ölçütlerine göre tartışmasız zeki sayılman gerekiyor. Emekçinin yarattığı artık değere çeşitli yöntemlerle el koymuşun, bu sistem sana, zeka açısından tam not veriyor. Tam bu sırada birinin seni anlamasını istiyorsun. O kişi zeka dendi mi sistem dışı ölçütler kullanıyor. Üstelik sana "Sen zeki değilsin. Kurnazsın... diyor... Yine sözgelimi sen, dünyanın öbür ucundaki küçük bir yangında bile kaygılanıyorsun. Seni anlamasını istediğin kişi, evinin kapısı tutuşana kadar kılını bile kıpırdatmıyor.

Söylemek istediğim şu. Anlaşılmak dallı budaklı bir sorun... Benim göre göre... nice deneyimlerden sonra vardığım bir görüş bu... insanlar anlaşılmak istemiyor aslında. Anlaşılınca sağı solu yıkarcasına hırçınlaşmaları bundan.

Hep söylerim. Gerçekliği değiştirmek istiyorsak, önce gerçekliği kabul etmeliyiz. Bütün hayatım boyunca anlaşılmaya katlanan bir insan görmedim. Anlaşılması istenen benleri değildi... görüntüleriydi... Ama hiçbir görüntü uzun sürmez. Bütün görüntüler biter ergeç... Bittikten sonra da hayatın trajedisi başlar. O trajedide anlam sorunu değil, zorla kabul ettirme sorunu başlar. "İşine gelirse, ben böyleyim" diyen görüntücü o andan sonra despotluğunu ilan eder. Despota karşı mücadele başarılı olsa bile, bir daha hiçbir zaman yaşanmayacak bir hayat bitmiştir. Bu, despot için bir sorun olmaz. O, üstelik deneyimle desteklenmiş yeni görüntülerle, "Anlaşılamadım" sızlanmasıyla yeni köle arayışına hemen başlar.

İnsanın insanı sömürmesine dayalı bir sistemin insanı getirdiği nokta bu. Çünkü temeli sömürmeye dayalı sistemde "hakikat" değil, "görüntü" önemlidir. Böyle bir sistemde insana görüntülü gibili hayat öğretilir. Bütün insanların birbirini sömürerek yaşadığı... yaşamak zorunda bırakıldığı bir toplumda, kişisel ilişkilerde bile insanın öbür insanı anlaması... o insana hakkını vermesi beklenmemeli. Ama ta Spartaküs'ten beri insani özlemler bitmez. Bu özlemler, sistemin insanı yerle bir eden kanallarında somutunu arar. Bu arayış devam edecek. Mutlaka somutunu bulacak. İnsan, insanı anlayacak... Anlama sorunu çözümlenecek.

Peki ama şimdi n'apacağız. Cigaramızı üstelik ayağa kalkarak yakan kibar görüntülü şu erkek, bir ay son-

ra canımıza okumasın. Okuyabilir. "Yorgunsun. Yemekten önce dinlenmelisin." diyen şu kadın bir süre sonra, yorgunluktan bayılmak üzereyken sırtına bir yük daha bindirmesin. Bindirebilir. Şu insan değil miydi bir süre önce "Hayatım boyunca mücadelene destek vereceğim" diyen... şimdi kaçan... Kayıtsız şartsız sevgi... kayıtsız şartsız dostluk dendiğinde kalkıp seni kutlayan, kayıtlarla şartlarla gelmesin karşına...

Böyle durumlarda yıkılmamak için her şeyden önce üzülmesini öğrenmeliyiz. Yana yakıla... iç dünyayı yıkıcı bir üzüntü değil bu. Verimli... direngen... yeni süreçleri başlatıcı bir üzüntü bu.

Her şeye karşın insani mücadeleye devam edeceksin. Üstelik kumpas kuranlara... sistemin öğrettiği biçimde kurnazlık yapanlara asla "Ben sana gösteririm" diye alçaltıcı... küçültücü bir duyguya düşmeden. İnanın bana, o bile bilmiyordu yapacaklarını... o bile görüntüsünü hakikat sanıyordu...

Şuna inanalım. İnsani mücadelenin her bir milim ilerleyişinde uyanan bilinç, hakikatın sıcağında görüntüyü yakar. Bu yangının alevlerinde sistemin insanı kül olurken, görüntüsüz hakiki insan doğacak.

Sen insani mücadeleye devam ediyorsan anlaşılmayı dert etmemelisin. Çünkü sen kuru kibrit arayacısısın. Kibriti çakıp ortalığı aydınlatmak için. Görünmek... hakikatını göstermek için. Şimdi karanlıktasın... kaçgun döneminin karanlığında. Sen istesen bile görünemezsin... isteseler bile göremezler seni...

Bunları düşündüm yıldızlı gecenin aydınlığında yürürken...

2 Ağustos Pazar

Dün akşam çaybahçesinde mutluluğu konuştuk dostlarla. Oturmuş çekirdek yiyorduk sessizce. Herkes ayrı bir düşüncenin burgacındaydı. Tel üstünde tünemiş kuşlara benziyorduk. Giden güneşi görmüyorduk ama hissediyorduk... Yaşar, birdenbire "Sen, mutlu değilsin değil mi Cengiz abi" dedi. Ben, sanki çok uzun yıllardan beri bu soruyu bekliyormuşcasına "Nerden anladın bunu." dedim. Yaşar, "Yıllardır buraya gelirsin...Bizi dinlersin. Bazen bir sözünle düşünür... bir sözünle güleriz. Senin bir tek gün bile yakındığını... ah vah ettiğini kimse görmedi. Şu dağlara benzersin. İçinde ne acılar... ne üzüntüler saklarsın bilmeyiz. Ama ben bunu bilir, bunu söylerim. Saklasan da, belli etmesen de mutlu değilsin."

Yaşar böyle konuşunca çekirdek yemeyi bıraktık. "Sözlerimi" dedi Yaşar, "saygısızlık diye alma abi... içimden geldi öyle konuştum."

"Yok" dedim "senin beni sevdiğini... ne kadar saygılı olduğunu bilirim... Peki Yaşar, söyle bakalım mutluluk nedir" Bu sözüm üstüne bir gülümseme dolaştı masada. "Hadi bakalım" dendi Yaşar'a "Çık işin içinden". Yaşar başladı. Sonra öbür dostlar. Anlattıklarından bunun ev içi mutluluk olduğunu anladım. Ama buna mutluluk denebilir mi... Çünkü mutluluk diye anlatılan, efendi-köle ilişkisinin, evlilik kurumuyla yirminci yüzyıla aktarılması.

Bunu açıkça söyledim masada oturanlara. Ben efendi... bir başkası köle... Köle kayıtsız şartsız boyun eğecek bana. Ben bundan mutlu olacağım. Bu olmaz dedim. Tabii burda durmadım. Özet bir çözümlemeyle masadakilere şunu gösterdim. Siz de mutlu değilsiniz. Yaşar, "Sus abi kalbime ağrı girdi" deyince güldüm...

Zaten güneş gitmişti. Rakı sofrası beni bekliyordu. Kalktım... Bütün bir gece bir saniye olsun mutluluğu düşünmedim. Belki çözümleyemediğim bir sorundu, bundan ötürü gündemden düşüyordu hep... Sabah **Milliyet**'te o başlığı görmeseydim unuturdum bu sorunu. Başlık şöyle. "Sanatçı mutsuz olmalı." Başlığın altındaki yazı sanatçının neden mutsuz olması gerektiğini anlatıyor. "Milyarlık eserlerde imzası bulunan ressam ve seramik sanatçısı Jale Yılmabaşar'a göre, sanatçılar en güzel eserlerini üzüntülüyken veriyor."

Önce şunu söyleyeyim. Seramik, sanat olmadı Türkiye'de. Kapitalist sınıf için bir meta oldu. Bunun Türkiye'de başarılı üreticilerinden biri de "seramik sanatçısı" Jale Yılmabaşar. Kapitalist sınıfa ilginç metalar üreten "seramik sanatçısı" Yılmabaşar'ın hangi insani düzlemde... hangi felsefi boyutta sanatçının mutsuzluğunu didiklediği merak ettim. Söyleşiyi okudum. Jale Yılmabaşar'ın bir yalısı varmış İstanbul'da. Bu yalı Fatih Köprüsü yapımına "kurban" gitmiş. Yılmabaşar'ın verdiği bilgilere göre bu yalı 400 m^2'ymiş. Jale Yılmabaşar şöyle anlatıyor evini. "Dört bir yanı terasla çevriliydi. Güvertede hissederdiniz kendinizi ve Boğaz'ın en güzel görüntüsüne karşıydı. Hele güneşin doğuşu. Ve bütün güzellikler bana ilham veriyordu. Bütün eserlerime yansımıştır. Bu nedenle acısını unutamıyorum. Ama bana bir yararı oldu bu acının."

Aynen böyle olmuş. "Ben o sıralar ev yıkılacak diye ağlıyor, üzülüyor, iken, zamanın bakanı Safa Giray eşi ile birlikte ziyarete geldi ve ben üzüntümü dile getirdikçe, "Sakın üzülmeyin siz şimdi en güzel eserlerinizi meydana getireceksiniz" dedi. "Biz sizi üzdük ya, siz daha yaratıcı olacak ve daha güzel eserler yaratacaksınız."

İşte bu büyük acı... yalının yıkılması Yılmabaşar'ı "üretime" itmiş. Yılmabaşar "Hiçbir sanatçı çok mutlu iken sanat eseri yaratamaz. Ancak üzgün oldukları zaman. Ama dünyada bu böyledir. Bütün dünyada" diyor. "Beylerbeyi iskelesi bitişiğinde yeni taşındığı Boğaz'a nazır evinde.

Söyleşiyi okuyup bitirdikten sonra şunu düşündüm. İyi eser yaratsın diye sanatçıları nasıl üzmeli. Her sanatçının yalısı yok ki, yalısını yıkalım. Sonra bakan gönderip, "Biz bu yalıyı yıkmakla sizi üzdük ama, siz, bu yüzden daha güzel eserler vereceksiniz" diyelim.

Sistem, her konumda sanatçı için değişik yöntemler uyguluyor. Bir punduna getiriyor hapse atıyor... Geçinme yollarını tıkıyor... Kitabını... kasetini topluyor... **Özgür Gündem** muhabiri Yahya Orhan'ı öldürüyor. Ama bütün bunlardan sonra bakan gönderip "Siz mutsuz olun... üzüm üzüm üzülün diye yaptık bunları. Daha güzel eserler yaratacaksınız bundan böyle" demiyor. Demesin. Mutsuz ediyor.... üzüyor ya, ona bakın. Ama ben, bütün bunlara karşın sanatçıların nankör nankör. "İlle de bizi üzeceklerse güzel eserler yaratmamız için öbür yöntemleri bıraksınlar, birer yalı versinler. Sonra yalımızı yıksınlar. Valla billa biz yine üzülür... mutsuz olur, yine güzel eserler yaratırız." dediklerini hissediyorum... nankör ya hepsi.

Bu sorunu eleştirmenlerin de dikkate almaları gerekiyor. Söz gelimi bundan böyle şöyle eleştiriler okunabilir, "Sayın yazar, besbelli mutlu anında yazmış bu romanı. Çünkü roman berbat..." ya da "Sayın yazar, biraz daha üzülseydi, eserdeki aksamalar meydana gelmezdi." ya da sayın yazar, besbelli çok üzüntülü... çok mutsuz anında yazmış eserini. Çünkü eser çok güzel. Zaten yazarın eser bittikten sonra kalp krizinden ölmesi, üzüntüsünün şiddetini gösteriyor."

Yaşar'a göre mutsuzmuşum. Evet. Mutlu değilim. Jale Yılmabaşar'gillerle aynı ülkede... aynı yıllarda yaşıyorum da ondan. Milyonların mutsuzluğu üstüne kurulu mutsuz bir hayat. Mutsuz bir hayat, mutlu yaşanmaz.

8 Ağustos Cumartesi

Geçen gün bir yolculukta sabaha karşı, otobüsün mola verdiği yerde meyve suyu içiyordum. Canım sıkkındı. İstanbul'a her dönüşte canım sıkılır. Sistemin darmaduman ettiği bu kenti hiç sevmiyorum. Ama İstanbul'da yaşamak zorundayım. Bu zorunluluk daha çok sıkıyor canımı. Bazen idama gidiyormuş duygusuna kapılıyorum... sanki mahkumum. Yargılandım. İdam cezası verildi. İnfaz için İstanbul'a gidiyorum. İşte böyle. Oturmuş sıkkın sıkkın meyve suyu içiyordum. Bir kadınla bir erkek geldi yanıma. Erkek, "beni tanıdınız mı" dedi. Baktım. Tanıyamadım. "Geçen yıl" dedi. "Ankara'da dönüyordunuz. Yanınızda ben vardım. Elimde olmadan "Her şey bitti" dedim yüksek sesle." deyince anımsadım. Hanıma döndüm. "Ayağınıza kapandı mı" dedim. Hanım gülümsedi.

Olup biten şu. Geçen yıl Ankara'dan dönüyorum. Gece. Yanımda biri. 30 yaşlarında. Sıkıntılı. Sık sık iç geçiriyor. Gebze'yi geçtik. Bu, birden yıkkın bir sesle "Her şey bitti" dedi. "Her şey bitmez" dedim ben de. Döndü. Bana baktı. "Bitti." dedi. Dokunsam ağlayacak... Neyin bittiğini filan bilmiyordum. "Ancak sencileyin bir alık her şeyin bittiğini sanır" dedim sertçe. "Bana alık dediniz" dedi şaşkın şaşkın. "Evet alıksın" dedim. "Ama bakın" diye aşk öyküsü anlattı. Her aşkta, sistemin etkisiyle tatsız düğümler oluşur. Bizler de bu düğümleri kişiselleştirir... her şeyi karmakarışık ederiz. O düğümler sistemin etkisiyle kendi başına gerçeklik kazanır zindana çevirir aşkı. Sözgelimi, bir erkek, bir kadını sevdikten sonra, o kadının daha önce bir sürü erkekle yatması... sistemin diliyle oluşan düşüncede bu kadın "kirli"dir. Sistem sanki "temiz"de... insanlara "temiz"ya da "kirli" der. Erkek bu "kirli" sistemde "temiz" kadın arar. Sanki erkek "temiz".

Ancak bir alık böyle düşünür. Sistemin işi de bu zaten. İnsanı alıklaştırmak. Kim "temiz" kim "kirli" Bir "kirli" den kaç "temiz" sorumlu. Neyse... İstanbul'a giriyoruz... "Şimdi" dedim o alığa "Kadın, seni seviyor mu. Seviyor. Sen kadını seviyor musun..." "Evet." "Öyleyse, indiğin yerde, hemen bir otobüse atla. Ankara'ya dön. Gerekirse kadının ayağına kapan. Gururu, insani değerleri yerlebir eden sisteme bırak." Daha başka şeyler de söyledim. "Ama ben hiç böyle düşünmemiştim" dedi. "Alıksın da ondan" dedim.

Bir yıl sonra sabaha karşı "beni tanıdınız mı" diye masama oturan o alıkmış. Yanındaki de eşi... "İşte" dedi "sana hep anlattığım o kocaman sesli adam." Kadın "Ben mucizeye inanmazdım ama siz bir mucize yarattınız" dedi.

Tam bu sıra "otobüsünüz harekete hazır" duyurusu yapıldı. Kalktım. İlle benle görüşmek istiyorlar. "Bana borcunuz yok." dedim. "Abi gerçekten alıkmışım o zaman" dedi. "Ne sandın, alıktın ya" dedim. Yürüdüm... Sevindim mi. Başka zaman olsa belki.... İstanbul'a dönüyordum. İstanbul'a giderken sevinmek... mümkün değil... Ben de bir alığım... Sıkıntımı azaltmak için İstanbul'da beni az bile olsa sevindirecek özellikler arayıp bulmuyorum. Tam tersi İstanbul dendi mi kapkara cinler üşüşüyor tepeme. İzmit'ten geçiyorduk o sıra... Hiç sevmem İzmit'i... kanım donar İzmit'ten geçerken... Başladım düşünmeye. Sevdiğim kentler... sevmediğim kentler... Adlar... insanlar... dağlar... sevdiklerim... sevmediklerim... Sen alıksın dedim kendime, sevmediğim kelimeler bile var, düşünün. Evet ben de bir alığım. Ama benim alıklığımın zararı kendime. Geçende Kemal Küçük'e, "Burda bana bir oda ver. Orda yatar kalkarım. Senin de işlerini yaparım." dedim. "Olur mu Cengiz abi" dedi. Ayak işlerini bana yakıştırmıyor. Ben "Yaparım" dedikçe eline ateş düşmüş gibi oluyor... Bunları düşündüm İstanbul'a girerken. Otobüsten inerken "Sana bir gün dönmeyeceğim İstanbul" dedim.

Alıklar böyledir. Sineği ejderha yapar. Ben de İstanbul'u ejderha yaptım. Neyse alıklığımın benden bayka kimseye zararı yok.

9 Ağustos Pazar

Bugün denize girdim. Hep bakıp duruyordum balkondan. Yüreğim tekliyor ya, uzun uzun yüzmek yasak. Kıyıda oyalanmayı da ben sevmiyorum. Balkonda denize bakıyorum... açıklara... yüze yüze gittiğim yerler. Sevgili Ceviz Ağacı da karşımda. Kimi yaprakları renk değişimine uğramış... Olsun. Aldırma. Böyle de severim seni... Uzakta dağlar. Böyle bakınıp dururken birden yekindim, doğru denize. Soluksuz kalana dek yüzdüm... hadi ba-

DÜŞMEM

Bağırıyor gölgesi, tutun.
Tutun düşecek üstüme
yaşadığı yıllardan yaşlı bu beden.

Korkma, ben sokak kedisinin
yavrusunu sevmek için eğilirim yere
düşmem.
Korkma, öldüğüme kimse inanmasın diye
aydınlıkta değil
aysız bir gecede ölürüm.
Aydınlık düşler içinde.

Ayhan ERGÜN
22 Ağustos 1992

İNSANCIL FELSEFE SEMİNERLERİ

Genel Danışman: AFŞAR TİMUÇİN

—İLKÇAĞDAN AYDINLANMAYA—

3 Ekim Cumartesi Başlıyor.
Her Cumartesi Saat: 10.00'da
İnsancıl Dergisi'nde

Adres: Mollafenari Sokak Nadir Han
No: 40 - 42 Kat: 5 Cağaloğlu /İST.

kalım nasıl döneceksin kıyıya... Yüreğimin sesini duyuyorum güm güm... nasıl zorlanıyor... nasıl zorlanıyor kanı iteklemek için... Az dinlendim. Bir daha yekindim... gidiyorum uzaklara... Yorulmak... çok yorulmak... takatsız kalmak... bunu mu istiyorum. Yüreğim çatlayacak... hissediyorum. Yekiniyorum durmadan... kulaç üstüne kulaç... Sanki yumrukluyorum yüreğimi... her kulaç bir yumruk... Bir ispatçı değilim ben. Peki ama neden burdayım. Kime gösteriş... kime, neyi ispat. Yüreğime bunca eziyet neden. Durdum. Yavaş yavaş kıyıya yüzdüm... Kıyıda Gogol'u düşündüm. **Masallar**'ı okuyorum. (N.V.Gogol. Masallar. Çev. Ergin Altay. Kültür ve Turizm Bak. Y.) Şöyle diyor Gogol "Ruhumuzun güzel geçici konuğu sevinç de öyle uçup gitmez mi. Tek bir ses neşeyi anlatma çabası sürdürmez mi boşuna?... Kendi yankısında hüznü, boşluğu duymaya başlamıştır artık bu ses, sonra o da susar... Coşkun, hür gençliğin canlı arkadaşları da birbiri ardından yok olmaz mı öyle... Sonunda yapa yalnız bırakmazlar mı arkadaşlarını? Geride kalandır üzülen! Yüreği keder, hüzün doludur, teselli bulamaz bir şeyle..."

Neden gittim uzaklara... Geride kalandır üzülen diyor Gogol... Yüreğimi yumruklaya yumruklaya... deniz... uzaklar... sevgili Ceviz Ağacı... renk değişimi... bitmez tükenmez bir akış...

Denizin uzağında... yumruk yumruk... teselli aradım belki... bendim geride kalan.

15 Ağustos Cumartesi

Birdenbire sevindim bugün... Denizden çıkmış çaybahçesinde oturuyordum. Kemal Küçük'le çay içiyorduk... Baktım... bir genç... bana geliyor. Tam çıkaramadım önce... "Burak" der demez... insan kokulu kocaman bir sevinç yeşerdi iç dünyamda.

Burak Gürcan ODTÜ'lü genç... Beni ODTÜ"ye ilk çağıran gruptan... Ankara'da söyleşiden sonra... o güzel gecede, hepsini Esenköy'e çağırmıştım... Ben gençleri çağırırken içtendim. Onlar da "Geliriz" derken içtendi. Ama bizim dışımızda... başkalarının kotardığı... bize zorla yaşatılan hayat... nice duyguları... nice özlemleri budar.

Dün gece rakı içerken düşünmüştüm. Yarın ya da öbür gün... ya da bir cumartesi... on-onbeş genç... kızlı erkekli Esenköy'de... Ben de ağırlama telaşı... nerde kalırlar... nerde yatarlar... geldiler sevinci... En güzeli sevinç...

Bugün oturuyordum çaybahçesinde. Kemal Küçük'le çay içiyorduk. Geliverdi Burak... Gece kalmasını istedim. Ertesi gün Ankara'ya dönecekmiş... En fazla iki saatimiz var. Hızlı hızlı konuştuk... ordan burdan... Gitmeden önce Sevgili Ceviz Ağacı'nı görmek istedi... Gösterdim. "Nasıl" dedim. Baktı. "Güzel" dedi.

Hemen giden Burak... genç arkadaşım. Birdenbire kocaman bir sevinç getirdin bana... Çoktandır böyle sevinmemiştim... birdenbire.

17 Ağustos Pazartesi

İstanbul... cangıl... Yine de yazmalıyım, sevinç uçup gitmeden... Gogol öyle der, sevinç uçar gider.

Dün Esenköy'de öğle suları... yan gelmiş yatıyordum. Kapı... Sinan Öner'le, genç bir hanım... Balkonda oturduk bir cigara içimi. Sevgili Ceviz Ağacı'nı gösterdim. Sonra çaybahçesine gittik...

Sinan Öner, Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde. **İnsancıl**'a yazıyor aradabir. Genç hanımın adı Vildan Önderoğlu. **Yalova Çevre Gazetesi**'nin yazarı...

"Esenköy'e gidelim, Gündoğdu'yu görelim" demişler... Ne güzel değil mi, birini görmek için yola düşmek... birini sevindirmek... Başladık ordan burdan konuşmaya... Çay içtik... mısır yedik... poğaça yedik... Dostlar da geldi masamıza "Merhaba" demek için...

Sonra gittiler... Hep böyle oluyor. Sevinci kalıcı yapamıyoruz bir türlü. "N'apalım" diyoruz biz de anları yaşarız. Öyle yapıyoruz. An an yaşıyoruz. Ama dün beklenmedik bir ivmeyle sürdü sevinç... Düğün... Ayşe'yle Tamer'in... Kaptıkaçtılara doluştuk doğru Çınarcık'a. Düğün Çınarcık'ta... Düğünleri sevmem. O günün sevinci sonra n'olacak bilirim de ondan. N'apalım... hayat böyle... Güzel oldu düğün... İçtim durdum gece boyunca... Önce ön masaya. Sonra arkaya geçtim. Cemil'le Mustafa'nın yanına. Orda da içtim... Gençler eğlendi. Onların eğlentisiyle ben de eğlendim.

Gecenin bir yarısından sonra Esenköy. Mustafa'nın orda kahve içiyoruz... Mehtap... dağlar... denizin sesi... dizimde, bembeyaz bir köpeğin başı...

Böyle yaşamalıyım diye düşündüm. Hep böyle... Sevgili Ceviz Ağacı gülümsüyordu. Hep gülümser o... uzakta... yakınlık... dostluk ürkütüyor beni çoktandır. Yahya Efendi'nin bir dizesi var. Anlamı şöyle. Bu dünyada nasibin, haksızlıksa... işkenceyse ey gönül... dostların var, düşmana ne gerek... Yüzyıllarca böyle bu. Sağlam, pekiştirici... geliştirici dostluklar yaratamadık... Haksızlığı... işkenceyi dostlarımızdan gördük...

Değişmeyecek mi peki, hep böyle mi sürecek bu. Hayır. Değişecek. Birgün bu dünyada, güzel, pekiştirici, geliştirici dostlukların yaratılacağına inanıyorum.

Ama şimdi... Şimdi de var... Benim rahmetli Günay Akarsu'yla dostluğum böyleydi. Geliştirici... pekiştirici... güzel... Tabii şimdi kaçgun dönemindeyiz. Böylesi dostluklar zor... Ama bir gün insan kaçgun dönemini dönüştürecek... güzel aşklar... güzel dostluklar yaratacak...

Bugün uzaklar güzel.

FELSEFECİLERLE SÖYLEŞİLER
Arslan Kaynardağ
Elif Yayınları, 1. Baskı, 1986, 324 Sayfa.

Bu kitapta Arslan Kaynardağ, Türkiye'de felsefenin oluşumunu ve gelişimini sağlayan sekiz felsefecimizle yaptığı söyleşileri yayınlamış. Bu felsefecilerimiz Macit Gökberk, Halil Vehbi Eralp, Mazhar Şevket İpşiroğlu, Takiyettin Mengüşoğlu, Nermi Uygur, İonna Kuçuradi ve Hüseyin Batuhan.

ALTIN VE GÖLGE (Şiirler)
Jorge Luis Borges
Çev: Selahattin Özpalabıyıklar
Sel Yayıncılık, 1992, 1. Baskı, 96 Sayfa.

"Gerçek bir şair için varoluşun her anı, her eylem, özünde öyle olduğu için şiirsel olmalıdır" diyen Borges'in **Kaplanların Altını** ve **Sonsuz Gül** adlı kitaplarından seçilerek oluşturulan şiirler yer alıyor bu kitapta. "Zaman taşsız bir satranç oynar / avluda bir dalın çatırtısı / geceyi kemirir. Dışarda ova / toz ve düş fersahları savurur / ikimiz de gölgeyiz, suretini çıkarırız dediklerinin / başka gölgelerin: Heraklitos ve Guatama."

SEVGİ YİĞİTLEMESİ (Şiirler)
ÖNCÜ (Zeki Öztürk)
Sorun Yayınları, 1. Baskı, 1992, 80 sayfa

Her ülkenin tarihinden her zaman kuyruklu yıldızlar geçer. Kimisi irili ufaklı, kimisi büyük, kocaman... Kiminin adı bile kalmaz, tarih geriye götürdükçe onları, uzaklaşan yıldızların küçülmesi gibi küçülür adları, geriye yol kalır, gittikleri yol, bir de onları şiirleştirenlerin yaktıkları ışıklar... İşte Zeki Örtürk direnenlerin, direnci ayakta tutanların şiirini yazmış bu kitapta. "Neden sığmıyor gecelere / Doğal sessizliğim / Süzülüşü bir bir kayan yıldızların / Neden yıldız alacasında / Suskunluğu toprağımın / Iraksı gözlerimin acı - acı?."

ULYSSES
James Joyce
Türkçesi: Yaşar Günenç
Yaba Yayınları 1. Baskı, 1992, 80 sayfa.

Bu kitap, İrlandalı yazarın başyapıtının tamamı değil. Tamanını çevirebilmek oldukça zor, neredeyse olanaksız. Yaşar Günenç kitaptan **Proteus** ve **Lestrygonian**'lar bölümlerini çevirmiş.

BÜYÜ, BİLİM VE DİN
B. Malinovski
Çev: Saadet Özkal
Kabalcı Yayınları, 1. Basım 1990, 248 sayfa

"Ne kadar ilkel olursa olsun, dinsiz ve büyüsüz halk yoktur. Ama bu yeteneklerinin sık sık yadsınmasına karşın, bilimsel tutumu olmayan ya da bilimsiz ilkel halk da yoktur" diyen Malinowski, uzun yıllar ilkel topluluklarda, insan yaşamı, din büyü ve bilim üzerine araştırmalar ve gözlemler yaptı. Bu kitapta da ilkel toplumlarda büyünün, bilimin ve dinin araştırmasını bulacaksınız.

YANITLAR
Vedat Türkali
Cem Yayınevi, 1. Basım, 1992, 96 sayfa.

Yanıtlar, Vedat Türkali'nin **Tek Kişilik Ölüm** kitabının basında yankısı üzerine oluşturulmuş bir yanıtlamalar kitabı. Bir dönemin tarihini oluşturan insanların, gizlilik koşulları nedeniyle üzeri sislerle kaplı bir tarihin içinden yükselen bir öfkenin kitabı bu.

ELEKTRONİK YALNIZLIKLAR (Şiirler)
Hilmi Haşal
Biçem Yayınları, 1. Basım, 1992, 48 sayfa.

"Dalgacıklarla oynama çocuğum / kağıt kayığın su alır / şaşırma / denizi sevmen sonsuzdur / ama sonludur deniz de / ne yazık / ki düşler de su alır zamanla / şaşırma / denizde yalan yoktur..." Hilmi Haşal, şiirlerini topladığı bu kitapta yabancılaşan, gittikçe yalnızlaşan insanı şiirleştiriyor.

EDEBİYAT BAHÇESİNDE
Çeviren: Asım Bezirci
Damar Yayınları, 1. Basım 1992, 144 sayfa.

Azım Bezirci değişik görüşlerden, değişik ülkelerden yabancı şair ve yazarların şiir, roman, edebiyat ve eleştiri üzerine yazılarını toplamış bu kitapta. Ayrıca Max Jacob, Paul Eluard, Bertholt Brecht, Nazım Hikmet, Albert Camus, Jean Paul Sartre, Emile Zola, Françoise Sagan, Daniel Anselm üzerine yazılar da yer alıyor.

ANARŞİST PORTRELER - II -
Paul Avrich
Türkçesi: Osman Akınhay
Sarmal Yayınları, 1. Baskı 1992, 192 sayfa

Ateş arabalarını bir sonraki çağa taşımak için kim yola çıkabilir, kim elini o kızgın korların içine sokabilir, kim kendini yangının içine atabilir? Bir ütopyanın, bir karşı çıkışın peşinden kim gidebilir? Benjamin Tucker, Monbray, Sacco ile Vanzetti, Aleksandra Berkman, Ricardo Flores Magon, Mollie Steimer, Komüncüler, Haul Brousse, Güstav Landauer ve ötekileri...

Hedefimiz Daha İleriye

Türk çiftçisinin güveniyle güçlenen
ŞEKERBANK daha ileriye, daha yeniye
ulaşmanın gururunu taşıyor.

İstikrarlı yönetim,
sürekli yükselen başarı grafiği...

ŞEKERBANK
"Doğru Banka"